

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Lavrih

**Percepcije slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne
manjšine na avstrijskem Koroškem**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Lavrih

Mentor:izr. prof. dr. Miran Komac

**Percepcije slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne
manjšine na avstrijskem Koroškem**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2012

Zahvaljujem se svojemu mentorju izr. prof. dr. Miranu Komacu za strokovno pomoč in nepogrešljive komentarje ob prebiranju magistrskega dela.

Iskreno se zahvaljujem svojim koroškimi prijateljem, da so me sprejeli medse in mi ponudili neprecenljivo pomoč pri delu na terenu: družini Mikl in gospodu Romanu Webbru za pomoč pri pridobivanju stikov, organizaciji in logistični izpeljavi fokusnih skupin.

Posebej se zahvaljujem še vsem udeležencev fokusnih skupin, ki so se z mano pogovarjali in brez katerih moje magistrsko delo ne bi bilo takšno, kot je.

Za spodbudo, potrpežljivost, prebiranje in poslušanje mojih misli ter za pomoč vseh vrst se iz srca zahvaljujem svoji družini.

IZJAVA O AVTORSTVU

Percepcije slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem

Magistrsko delo obravnava percepcije slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Za določitev časovnega intervala posamezne generacije slovenske narodne manjšine je bila vzeta naslednja razdelitev generacij: generacija veteranov (1922-1945), generacija otrok blaginje (1946-1965), generacija X (1966-1980), generacija Y (1981-2000) in generacija Z (po letu 2001). V prvem delu so opredeljeni pojmi (manjšina, slovenstvo, generacija itd.), ki so pomembni za razumevanje magistrskega dela. Sledi deskriptivna analiza posameznih generacij slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, kjer na podlagi stališč, ugotovitev in sklepov drugih avtorjev preverjamo naslednje značilnosti: pripadnost narodni skupnosti, odnos do jezika, varstvo manjšine, politično razmerje in kulturo. Tretji del predstavlja empirični del magistrskega dela, kjer smo z metodo fokusnih skupin preverjali, kako na slovenstvo gleda posamezna generacija slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Na podlagi teoretičnega in empiričnega dela smo v četrtem delu prišli do sklepa, da so se percepcije slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem izkazale za različne. Percepcija slovenstva je od generacije do generacije rasla in se še razvija. Postaja vedno bolj kompleksen pojem, ki ga posamezne generacije dograjujejo. Dejstvo pa je, da bo ohranjanje slovenstva na avstrijskem Koroškem ostala zavestna odločitev vsakega posameznika, ki lahko slovenstvo preprosto živi in ga prenaša na svoje potomce, ker tako čuti. Slovenstvo namreč spreminja nas in mi spreminjamo slovenstvo.

Ključne besede: manjšina, slovenstvo, generacije.

Perception of Slovenian identity in different generations of the Slovenian ethnic minority in Carinthia, Austria

The MA thesis analyses the perception of Slovenian identity in different generations of the Slovenian ethnic minority in Carinthia, Austria. The following division of generations was used: generation of veterans (1922-1945), generation of children of prosperity (1946-1965), generation X (1966-1980), generation Y (1981-2000) and generation Z (after 2001). The first part features definitions of the terms that are important for understanding the thesis (ethnic minority, Slovenian identity, generation etc.). The next section is a descriptive analysis of individual generations. Based on the positions, findings and conclusions of other authors, the following characteristics are observed: ethnic community affiliation, attitude towards the minority language, minority protection, political relations and culture. The third section is the empirical part of the thesis, where the focus group method is used to determine how individual generations of the ethnic minority in Austria's Carinthia view Slovenian identity. Based on the theoretical and the empirical part, we see in the fourth section that the perception of Slovenian identity differs among different generations of the ethnic minority. The perception has been growing from one generation to the next and is still developing. The ethnic identity is becoming an increasingly complex concept, which is upgraded by each generation. However, maintaining the Slovenian ethnic identity in Carinthia will remain dependant on a conscious decision of each individual to simply live the Slovenian identity, if they feel it, and pass it on to their descendants. Ethnic identity affects people and people affect the ethnic identity.

Key words: ethnic minority, Slovenian identity, generations.

KAZALO

1	UVOD	8
2	TEORETIČNI DEL	11
2.1	POJEM MANJŠINE IN POSKUSI ISKANJA SPLOŠNE DEFINICIJE V MEDNARODNIH ODNOSIH	11
2.2	O PRAVNEM VARSTVU SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	14
2.2.1	<i>MEDNARODNO-PRAVNE OBVEZE</i>	15
2.2.2	<i>NACIONALNO-PRAVNE OBVEZE</i>	18
2.3	VEČDIMENZIONALNOST SLOVENSTVA, SLOVENSTEV?	23
2.3.1	<i>SUBJEKTIVNI ELEMENT SLOVENSTVA – IDENTITETA – KDO SEM? KAKO ME VIDIJO DRUGI?</i>	24
2.3.2	<i>OBJEKTIVNA ELEMENTA SLOVENSTVA – KULTURA IN JEZIK</i>	25
2.4	GENERACIJA KOT DRUŽBENA SKUPNOST LJUDI »PROGRAMIRANIH V ISTEM ČASU«	28
2.5	SPLOŠNE ZNAČILNOSTI POSAMEZNIH GENERACIJ	30
2.5.1	<i>GENERACIJA VETERANOV</i>	31
2.5.2	<i>GENERACIJA OTROK BLAGINJE</i>	31
2.5.3	<i>GENERACIJA X</i>	32
2.5.4	<i>GENERACIJA Y</i>	32
2.5.5	<i>GENERACIJA Z</i>	33
3	ANALIZA POSAMEZNIH OBDOBIJ GENERACIJ SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM	34
3.1	OBDOBJE GENERACIJE VETERANOV (1922 – 1945)	34
3.2	OBDOBJE GENERACIJE OTROK BLAGINJE (1946 – 1965)	39
3.3	OBDOBJE GENERACIJE X (1966 – 1980)	44
3.4	OBDOBJE GENERACIJE Y (1981 – 2000)	48
3.5	OBDOBJE GENERACIJE Z (2001 –)	53
4	EMPIRIČNI DEL	61
4.1	METODA FOKUSNE SKUPINE	61
4.2	OPIS IZPELJAVE EMPIRIČNEGA DELA	61

4.2.1	<i>GENERACIJA VETERANOV</i>	62
4.2.2	<i>GENERACIJA OTROK BLAGINJE</i>	64
4.2.3	<i>GENERACIJA X</i>	66
4.2.4	<i>GENERACIJA Y</i>	69
4.2.5	<i>GENERACIJA Z</i>	72
5	SKLEP	75
6	LITERATURA	79
7	PRILOGE	92
	PRILOGA A: UVODNO PISMO UDELEŽENCEM FOKUSNIH SKUPIN	92
	PRILOGA B: UVODNI MODERATORSKI NAGOVOR FOKUSNI SKUPINI.....	94
	PRILOGA C: VPRAŠALNIKA	96
	PRILOGA Č: DEMOGRAFSKI VPRAŠALNIK	98
	PRILOGA D: POVZETEK SKUPINSKEGA POGOVORA FOKUSNE SKUPINE GENERACIJE VETERANOV.....	99
	PRILOGA E: POVZETEK SKUPINSKEGA POGOVORA FOKUSNE SKUPINE GENERACIJE OTROK BLAGINJE	102
	PRILOGA F: POVZETEK SKUPINSKEGA POGOVORA FOKUSNE SKUPINE GENERACIJE X.....	106
	PRILOGA G: POVZETEK SKUPINSKEGA POGOVORA FOKUSNE SKUPINE GENERACIJE Y	111
	PRILOGA H: POVZETEK SKUPINSKEGA POGOVORA FOKUSNE SKUPINE GENERACIJE Z.....	115

TABELE

Tabela 4.1:	Udeleženci fokusne skupine generacije veteranov.....	62
Tabela 4.2:	Udeleženci fokusne skupine generacije otrok blaginje	64
Tabela 4.3:	Udeleženci fokusne skupine generacije X	66
Tabela 4.4:	Udeleženci fokusne skupine generacije Y	69
Tabela 4.5:	Udeleženci fokusne skupine generacije Z.....	72

SEZNAM KRATIC

ADP	Avstrijska državna pogodba
DN	Društvo narodov
Država SHS	Država Slovencev, Hrvatov in Srbov
EL	Enotna lista
EU	Evropska unija
FPÖ	<i>Freiheitliche Partei Österreichs</i> (Svobodnjaška stranka Avstrije)
KAB	<i>Kärntner Abwehrkämpferbund</i> (Zveza koroških brambovcev)
KHD	<i>Kärntner Heimatdienst</i> (Koroška domovinska služba)
KOKS	Koordinacijski odbor koroških Slovencev
Kraljevina SHS	Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
NATO	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i> (Organizacija severnoatlantskega sporazuma)
NSKS	Narodni svet koroških Slovencev
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
ÖVP	<i>Österreichische Volkspartei</i> (Avstrijska ljudska stranka)
PCIJ	<i>Permanent Court of International Justice</i> (Stalno sodišče mednarodne pravice)
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SKSS	Skupnost koroških Slovencev in Slovenk
UNESCO	<i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i> (Organizacija Združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo)
ZNS	Zakon o narodnih skupnostih
ZSO	Zveza slovenskih organizacij

1 UVOD

Ko so prebivalci plebiscitnega območja na Koroškem leta 1920 na plebiscitu večinsko glasovali za Avstrijo in ne za Jugoslavijo, so koroški Slovenci uradno postali slovenska narodna manjšina. Obljube, dane koroškim Slovencem pred plebiscitom, da bo dežela za vedno varovala narodnostne in jezikovne posebnosti slovenske manjšine, Avstrija vse do danes ne izpolnjuje. Slovenija pa v dobro sosedskih odnosov že od same osamosvojitve zastavlja vprašanje slovenske narodne manjšine v Avstriji sramežljivo, brez državniškega odnosa in razpoznavnega interesa. Ker slovenska narodna manjšina na avstrijskem Koroškem predstavlja del slovenskega naroda in jo s Slovenijo veže predvsem slovenstvo, bo magistrsko delo namenjeno preučevanju vsebine pojma slovenstvo.

V pričujočem magistrskem delu bom raziskovala percepcije slovenstva med pripadniki različnih generacij slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Za analizo skozi generacije sem se odločila, ker predpostavljam, da ima vsaka posamezna generacija slovenske narodne manjšine posebne značilnosti in dojema pripadnost slovenski narodni manjšini različno. Pri razumevanju posebnosti generacij bom zato morala uvideti širši kontekst, v katerem je specifična generacija odraščala. Povedano z drugimi besedami, pred očmi bom imela zlasti družbenopolitično in kulturno okolje, v katerem so generacije oblikovale zavest o pripadnosti slovenskemu narodu.

Skozi pregled strokovne literature lahko zasledimo različne časovne intervale in različna pojmovanja posameznih generacij. Pri tem največjo omejitev predstavljajo mejne rojstne letnice, ki določajo časovni interval generacije in se razlikujejo od avtorja do avtorja (Lancaster in Stillman 2002, Oblinger in Oblinger 2005, Novak 2007 in drugi). V magistrskem delu bom zato upoštevala tiste, ki so najbolj pogoste:

- generacija veteranov (rojeni med 1922 in 1945),
- generacija otrok blaginje (rojeni med 1946 in 1965),
- generacija X (rojeni med 1966 in 1980),
- generacija Y (rojeni po 1981 in 2000) in
- generacija Z (rojeni po letu 2001).

Cilj magistrskega dela je analizirati, kako različne generacije slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem dojemajo slovenstvo. Kako posamezna generacija slovenske narodne manjšine razume manjšinsko problematiko? Kako in katere družbene razmere so vplivale na posamezno generacijo? Je morda pri vseh prisotna kakšna skupna značilnost?

V strokovni in publicistični literaturi je še vedno mogoče zaslediti obravnavo slovenske narodne manjšine v Avstriji kot monolitnega organizma. Vendar sem ob mojih obiskih na Koroškem spoznala, da temu ni tako. Pomen magistrskega dela je zato predvsem v tem, da bom skozi posamezne generacije slovenske narodne manjšine poskušala raziskati, kako koroški Slovenci razumejo dejstvo, da so na eni strani del slovenskega naroda in na drugi strani avstrijski državljani. Posamezne generacije imajo namreč drugačen zgodovinski spomin ter različen odnos do jezika, kulture, večinskega prebivalstva in samega slovenskega naroda.

Na podlagi zapsanega v predhodnih odstavkih sem se odločila, da bom raziskovala naslednjo hipotezo: **Domnevam, da posamezne generacije slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem različno percepirajo slovenstvo.**

Magistrsko delo bo razdeljeno na štiri vsebinske dele. Pri opisu strukture magistrskega dela bom pri posameznem delu opisala tudi metodologijo oziroma metodo preučevanja.

V prvem delu bo postavljen teoretsko metodološki okvir magistrskega dela, v katerem bom skozi analizo in interpretacijo primarnih ter sekundarnih virov najprej opredelila mednarodne poskuse iskanja splošne definicije pojma manjšina v sodobni mednarodni skupnosti na univerzalni in regionalni ravni. Znano namreč je, da ne obstaja splošno sprejeta definicija pojma manjšina. Povedano drugače, države se ob sprejemanju posameznih mednarodnih dokumentov o manjšinskem varstvu nikoli doslej niso hotele vnaprej zavezati s pravno zavezujočo definicijo pojma manjšina. V nadaljevanju bo sledil kratek zgodovinski pregled nastanka slovenske narodne manjšine v Republiki Avstriji in opredelitev njenega varstva. Nato bom opredelila tudi pojem slovenstva in pojem generacije ter naredila oris splošnih značilnosti posameznih generacij.

V drugem delu bo na podlagi analize in interpretacije primarnih in sekundarnih virov sledila deskriptivna analiza posameznih generacij slovenske narodne manjšine v Avstriji. Za vsako obdobje posamezne generacije slovenske narodne manjšine bom na podlagi stališč, ugotovitev in sklepov drugih avtorjev preverjala naslednje podlage:

- politično in gospodarsko dogajanje v obdobju posamezne generacije slovenske narodne manjšine,
- obveznosti Avstrije do varstva slovenske narodne manjšine in uresničevanje manjšinskih pravic in
- značilnosti slovenske narodne manjšine (demografija, šolstvo, kultura in mediji, politično udejstvovanje, vloga Cerkve).

Tretji del bo predstavljal empirični del. Za izdelavo empiričnega dela sem uporabila metodo fokusne skupine. Oblikovala sem 5 različnih fokusnih skupin. Vsaka generacija je predstavljala po eno fokusno skupino. Pri sestavi fokusnih skupin sem upoštevala, da so pripadniki slovenske narodne manjšine prihajali iz celotnega poselitvenega prostora, imeli različno stopnjo izobrazbe in socialni status ter bili rojeni v celotnem časovnem intervalu posamezne generacije. Posamezna fokusna skupina je štela 5 ali 6 predstavnikov. Skozi voden skupinski intervju sem raziskovala njihov odnos do percepcije slovenstva, slovenskega jezika, kulture, večinskega naroda in slovenskega naroda. V tretjem delu magistrskega dela bo na podlagi izpeljanih fokusnih skupin napisana deskriptivna analiza posameznih generacij slovenske narodne manjšine.

V četrtem delu bo na podlagi teoretskega in empiričnega dela napisan sklep magistrskega dela. Izpostavila bom ključne značilnosti posamezne generacije slovenske narodne skupnosti na avstrijskem Koroškem in medgeneracijske razlike ter opredelila, kako posamezna generacija percipira slovenstvo. Pri tem bom potrdila ali ovrgla že omenjeno hipotezo.

Temu poglavju sledi pregled uporabljene literature.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 POJEM MANJŠINE IN POSKUSI ISKANJA SPLOŠNE DEFINICIJE V MEDNARODNIH ODNOSIH

Skozi zgodovino sodobne mednarodne skupnosti so narodne manjšine predstavljale eno izmed pomembnejših vprašanj, s katerimi so se ukvarjali različni subjekti mednarodnih odnosov, v prvi vrsti predvsem države in nato mednarodne vladne organizacije.

V obdobju, preden se je oblikovala mednarodna skupnost suverenih držav, se je problem manjšin nanašal predvsem na verske manjšine. Z augsburškim načelom *cuius regio eius religio* iz leta 1555 je veroizpoved vladarja določala veroizpoved njegovih podanikov. Kar pomeni, da se je kot ključni kazalec skupinske identitete ohranjala veroizpoved. Drugače verujoči so tako pripadali verskim manjšinam, ki so jih prepoznali kot problematične, ker so kršile augsburško načelo (Jackson Preece 1997, 75). Z vestfalskim mednarodnim sistemom iz leta 1648, ki je temeljil na suverenosti države, se je začel razvijati moderni nacionalizem, ki je s francosko revolucijo leta 1789 postavil nacijo kot nosilca suverenosti (Shafer 1995, 60; Bendix 1964, 94). Torej, če so bile prej problematične verske manjšine, so to v novih okoliščinah postale narodne manjšine, katerih etnična identiteta se je razlikovala od večinske. Obstoj etnično homogenih nacionalnih držav je praktično nemogoč in zato samoodločba narodov v etničnem smislu ni bila mogoča za vse narode (Jackson Preece 1998).

Konec prve svetovne vojne je pomenil korenite spremembe na evropskem političnem zemljevidu. Na pariški mirovni konferenci leta 1919 je postal pojem samoodločbe narodov osnovno načelo, a hkrati tudi podlaga skrajnih, med seboj nasprotujočih si zahtev. Izhod so našli v manjšinskih pravicah: na novo nastale države, ki niso zajemale samo enega naroda, so se morale obvezati, da bodo pripadnikom drugih narodov na svojem ozemlju zagotovile obstoj in da ne bodo izvajale politike potujčevanja. V okviru Društva narodov (DN) se je vzpostavil sistem režima manjšinskih pogodb, v katerih je bila opredeljena možnost obračanja na Stalno sodišče mednarodne pravice (*Permanent Court of International Justice* – PCIJ) v primeru sporov, ki bi nastali v povezavi z varstvom manjšin (Rosting 1923, 647). PCIJ je tako imel ključno vlogo pri iskanju

splošne definicije pojma manjšina. S svojima sodbama¹ in svetovalnim mnenjem² je na podlagi objektivnih kriterijev (dejansko obstoječe skupnosti posameznikov, ki se razlikujejo od večinskega prebivalstva glede na kazalnike identitete) in subjektivnega kriterija (želja ohranjati to drugačnost) določal objekt varstva manjšin na konkretnih primerih (Roter 2008, 38–9).

Po drugi svetovni vojni je prišlo do novega pristopa pri iskanju splošne definicije pojma narodne manjšine. Pri tem ima v svetu najvidnejšo vlogo Organizacija združenih narodov (OZN), v okviru katere se je opredelitve pojma manjšine najprej lotila leta 1947 ustanovljena Komisija za človekove pravice skupaj s Podkomisijo za preprečevanje diskriminacije in zaščite manjšin³ (Pleško 2009, 84). Kot pojasnjuje Roterjeva (2009, 126), je Podkomisija »/...s/svojo opredelitev manjšin kot skupnosti posameznikov s posebno identiteto /.../ leta 1947 zapisala tudi v dveh alternativnih predlogih besedila, ki naj bi bila vključena v Splošno deklaracijo človekovih pravic«. Vendar pri tem ni bila uspešna, zato se je raje osredotočila na opredelitev pojma manjšine v okviru snovanja Pakta o človekovih pravicah, pri čemer je uspela zgolj dopolniti 27. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah,⁴ ki govori o »etničnih, verskih in jezikovnih manjšinah« (Roter 2009, 129–30). Thornberry (1991, 167) še doda, da je zaradi nejasnosti vprašanja, kdo so dejanski nosilci pravic, ki so zapisane v že omenjenemu členu, leta 1979 izšla tako imenovana Capotortijeva študija o pravicah pripadnikov etničnih, verskih in jezikovnih manjšin, v kateri se pojem manjšin nanaša na:

skupino, ki je številčno manjša od preostanka prebivalstva neke države, v nedominantnem položaju, katere pripadniki – ki so državljani te države – posedujejo etnične, verske ali jezikovne značilnosti, po katerih se razlikujejo od drugih prebivalcev, in izkazujejo, čeprav samo implicitno, občutek solidarnosti, usmerjen k ohranjanju svoje kulture, tradicij, vere in jezika.

Za tem je bila naloga študije o problemu opredelitve manjšin dodeljena tudi Julesu Deschênesu. Slednji je predlagal, da se iz koncepta manjšina izbrišejo domorodne

¹ Pravice manjšin v Zgornji Šleziji (manjšinske šole), 26. april 1928, Sodba št. 12 – *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools)*, 26. April 1928, *Judgement No. 12*.

² Grško-bolgarske »skupnosti«, 31. Julij 1930, Svetovalno mnenje št. 17 – *The Greco-Bulgarian »Communities*«, 31 July 1930, *Advisory Opinion No. 17*.

³ Leta 1999 so jo preimenovali v Podkomisijo za promocijo in zaščito človekovih manjšin. V nadaljevanju Podkomisija.

⁴ Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah – *International Covenant on Civil and Political Rights*, sprejet in razglašen 16. decembra 1966 v Generalni skupščini Združenih narodov z resolucijo 2200 A (XXI), v veljavi je od 23. marca 1976. V nadaljevanju Mednarodni pakt.

populacije, nedržavljeni in vse, kar se tiče odnosa med posameznikom in skupino, ki ji ta pripada (Pleško 2009, 90). Tako Capotortijeva kot Deschênsova definicija nista dobili podpore v Podkomisiji, vendar pa sta pomembni zaradi kriterijev, ki jih uvajata kot merilo pri iskanju etničnih skupnosti kot manjšin, ki zahtevajo določeno posebno skrb (Roter 2007, 13).

Konec hladne vojne je pripeljal do strukturnih sprememb v mednarodni skupnosti (npr. razpad Jugoslavije in Sovjetske zveze). Slednje je vodilo do nastanka večnivojskega mednarodnega režima za varstvo narodnih manjšin, s katerim je začela Konferenca za varnost in sodelovanje v Evropi.⁵ Tako na evropski kot na globalni ravni je imel OVSE velik vpliv na standarde, ki so vključeni v bilateralne pogodbe o manjšinah, ter na proces oblikovanja standardov znotraj Sveta Evrope in Evropske unije (EU). Tako na primer Okvirna konvencija Sveta Evrope za varstvo manjšin⁶ predstavlja enega izmed najpomembnejših dokumentov mednarodnopravnega zagotavljanja manjšinskih pravic, ne vsebuje pa definicije manjšine. Kljub temu pa so v 5. členu določene bistvene identitete manjšin: vera, jezik, običaji in kulturna dediščina.

Roterjeva 2008 (48–50) še izpostavi, da so se pomembnejši poskusi opredeljevanja manjšin v Evropi odvijali v institucijah, kakršni sta Beneška komisija in Parlamentarna skupščina Sveta Evrope. V priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 (1993)⁷ je bila dve leti po prvem predlogu Beneške komisije vključena tudi definicija narodnih manjšin v evropskem kontekstu, ki naj bi postala del Dodatnega protokola k Evropski konvenciji o človekovih pravicah, vendar protokol kasneje ni bil sprejet. V Priporočilu 1201 (1993) je zapisano, da naj se pojem narodne manjšine nanaša na skupino oseb v določeni državi, ki:

živijo na ozemlju te države in so njeni državljani; ohranjajo dolgotrajne, čvrste in trajne vezi s to državo; imajo različne etnične, kulturne in trajne vezi s to državo; so kljub njihovem manjšem številu dovolj reprezentativni v primerjavi z ostalo populacijo države

⁵ Kasneje se je preimenovala v Organizacijo za varnost in sodelovanje v Evropi (OVSE), zato bom v nadaljevanju uporabljala kratico OVSE.

⁶ Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin – *Framework Convention for the Protection of National Minorities*, sprejeta 10. november 1994 s strani Odbora ministrov Sveta Evrope, v veljavi od 1. februarja 1998, ETS št. 157.

⁷ Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 (1993) k dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah – *Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, sprejeto 1. februarja 1993 s strani Parlamentarne skupščine Sveta Evrope. V nadaljevanju Priporočilo 1201 (1993).

ali populacijo določenega območja te države; želijo ohraniti značilnosti, ki predstavljajo njihovo skupinsko identiteto, kar vključuje njihovo kulturo, tradicije, religijo ali jezik.

Iz napisanega sledi, da med najuspešnejše poskuse opredeljevanja splošne definicije narodne manjšine na univerzalni ravni štejemo Capotortijevo definicijo, na regionalni oziroma evropski ravni pa Priporočilo 1201 (1993). V nadaljevanju bomo pogledali še okvire pravnega varstva slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem.

2.2 O PRAVNEM VARSTVU SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

Po končani prvi svetovni vojni leta 1918 in razpadu multietnične Habsburške monarhije se je začel spopad za severno mejo med Avstrijo in Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov (Država SHS),⁸ ki se je končal z odločitvijo mirovne konference v Parizu. Slednja je določila, da Kanalska dolina pripada Italiji, Jezersko in Mežiška dolina Državi SHS, za južno Koroško pa je bil 10. oktobra 1920 izveden koroški plebiscit,⁹ po katerem je plebiscitno ozemlje pripadlo Avstriji (Jesih 2004, 270). Koroški Slovenci so formalno postali narodna manjšina, saj je plebiscit pomenil ločitev koroških Slovencev od ostalega dela slovenskega naroda, ki je poslej tudi fizično živel v različnih državah.

Obveze Republike Avstrije do pravnega varstva slovenske narodne manjšine izvirajo iz mednarodnih kot nacionalnih pravnih dokumentov, tako na zvezni kot na deželni ravni. Zaradi kompleksnih normativnih pravnih predpisov na področju varstva narodnih manjšin v Avstriji se bomo v nadaljevanju omejili samo na najpomembnejše predpise, ki so osrednjega pomena za pravni položaj slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem in so omenjene tudi v Avstrijski zvezni ustavi.

⁸ Kmalu po ustanovitvi se preimenuje v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju Kraljevina SHS) in kasneje v Kraljevino Jugoslavijo.

⁹ Plebiscitno ozemlje je bilo razdeljeno na dve coni - cono A (južni del Koroške s središčem v Velikovcu) in cono B (Celovec z neposredno okolico). Med pripravami na plebiscit je upravo v coni A vodila Kraljevina SHS, v coni B pa Avstrija. V času predplebiscitne propagande je avstrijska stran koroškim Slovincem zagotavljala spoštovanje vseh pravic. Za Jugoslavijo je nato na ozemlju cone A glasovalo 15.279 (40,96 %), za Avstrijo pa 22.025 (59,04 %) volilnih upravičencev. Celotno plebiscitno ozemlje je ostalo v okviru Avstrije (Jesih 2004, 271).

2.2.1 MEDNARODNO-PRAVNE OBVEZE

▪ Senžermenska mirovna pogodba (1919)

S Senžermensko mirovno pogodbo¹⁰ je morala Avstrija kot poraženka prve svetovne vojne zagotoviti varstvo narodnih manjšin. Tako so v petem poglavju Senžermenske mirovne pogodbe določbe o varstvu manjšin, ki so med drugim tvorile tudi del sistema za varstvo manjšin v okviru DN (Bohte 1984, 112–3).

V prvem odstavku 66. člena je zapisano, da so vsi avstrijski državljani ne glede na raso in jezik pred zakonom enaki in uživajo enake državljske in politične pravice. Nadalje je v 67. členu določeno, da ti avstrijski državljani uživajo enako obravnavo in jamstva, pravno in dejansko, kot drugi državljani. To pomeni, da imajo avstrijski državljani, ki pripadajo etnični ali jezikovni manjšini, na celotnem ozemlju Avstrije enake pravice kot drugi državljani. Za slovensko narodno manjšino na avstrijskem Koroškem pa je najpomembnejši 68. člen, ki v prvem odstavku predvideva, da bo avstrijska vlada v zvezi z javnim izobraževanjem v mestih in okrajih, kjer prebiva sorazmerno veliko število avstrijskih državljanov, ki govorijo drug jezik kot nemščino, zagotavljala ustrezne olajšave, da bi zagotovila, da bodo imeli v osnovnih šolah njihovi otroci pouk v svojem jeziku. V drugem odstavku 68. člena pa zagotavlja delež sredstev iz državnih, deželnih, občinskih in drugih proračunov (NSKS 2006).

▪ Avstrijska državna pogodba (1955)

7. člen Avstrijske državne pogodbe (ADP)¹¹ zagotavlja pravno varstvo slovenske in hrvaške narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem in ima značaj absolutnega manjšinskega varstva. Že omenjeni člen ne zagotavlja kolektivnega varstva narodnih manjšin, temveč utemeljuje vse individualne pravice pripadnikov teh dveh manjšin.

Ta člen, ki govori o posebni manjšinski zaščiti in ima naslov »Pravice slovenske in hrvaške manjšine,« se glasi:

¹⁰ Senžermenska mirovna pogodba – *Treaty of St. Germain*, podpisana 10. septembra 1919 v Saint Germain-en-Laye, v veljavi od 16. julija 1920.

¹¹ Avstrijska državna pogodba – *Österreichischer Staatsvertrag*, podpisana 15. maja 1955 na Dunaju med Zvezo sovjetski socialističnih republik, Združenim kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske, ZDA in Francijo na eni strani ter Avstrijo na drugi strani, v veljavi od 27. julija 1955 po deponiranju ratifikacijskih listin vseh petih omenjenih pogodbenic.

1. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji kakor vsi drugi avstrijski državljani, vključno s pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v lastnem jeziku.*

Prvi odstavek je problematičen predvsem v drugem delu, ki govori o političnem zastopstvu manjšine. Volilne enote so namreč skozi čas oblikovali tako, da slovensko prebivalstvo nima resnih možnosti za uspeh (NSKS 2006).

2. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem in hrvaškem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek šolske nadzorne oblasti za slovenske in hrvaške šole.*

V udejanjenju drugega odstavka sta bila sprejeta v korist slovenske narodne manjšine Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško in Koroški izvedbeni zakon o manjšinskem šolstvu (Reiterer in drugi 2004, 253). Kljub vsemu pa oblast obveznost iz tega odstavka izpolnjuje zelo slabo, saj je slovenščine v šolah premalo in je odrinjena na poznejše ure.

3. *V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvaškim ali mešanim prebivalstvom je slovenski in hrvaški jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V teh okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor nemščini.*

Za področje, ki ga ureja tretji odstavek, je pomemben Zakon o narodnih skupnostih iz leta 1976, rzsodbe Ustavnega sodišča iz leta 2000, 2001 in 2005. Zlasti problematično je izvajanje rzsodb avstrijskega ustavnega sodišča o dvojezični topografiji.

4. *Avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah in ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kot avstrijski državljani.*

Temu odstavku se je do sedaj posvečala sorazmerno skromna pozornost.

5. *Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzemajo hrvaškemu in slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.*

Slednji odstavek še vedno ni izpolnjen, saj KHD (*Kärtner Heimatdienst* – Koroška domovinska služba) in KAB (*Kärntner Abwehrkämpferbund* – Zveza koroških

brambovcev)¹² še vedno delujeta in si prizadevata za izničenje slovenske narodne manjšine (NSKS 2006).

▪ **Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin (1998 – v veljavi za Republiko Avstrijo)**

Avstrija je skupaj z drugimi 21 državami 1. februarja 1995 podpisala Okvirno konvencijo za varstvo narodnih manjšin, ki je bila nato ratificirana 31. marca 1998. Za Avstrijo je mednarodnopravno začela veljati 1. julija 1998 (Svet Evrope 2012).

Klopčičeva (1994/95, 268) poudari, da Okvirna konvencija o zaščiti narodnih manjšin formalno mednarodnopravno zavezuje pogodbene stranke, vendar njena načela niso neposredno izvršljiva v notranjih pravnih redih držav, ampak jih je možno udejanjiti šele s pomočjo nacionalnih pravnih redov in preko različnih ukrepov vladnih politik.

▪ **Evropska listina o regionalnih in manjšinskih jezikih (2001 – v veljavi za Republiko Avstrijo)**

Avstrija je pri Generalnem sekretariatu Sveta Evrope 28. junija 2001 deponirala ratifikacijsko listino k Evropski listini o regionalnih ali manjšinskih jezikih.¹³ Listina je pričela veljati 1. oktobra 2001. V slednji je določila, da so manjšinski jeziki na ozemlju Republike Avstrije hrvaški, slovenski, madžarski, češki, slovaški in romunski jezik. Manjšinski jeziki, za katere veljajo pravice iz tretjega dela Evropske listine o regionalnih in manjšinskih jezikih, so hrvaški jezik na območju Gradiščanske, slovenski jezik na območju Koroške in madžarski jezik na območju Gradiščanske (Svet Evrope 2001).

¹² Zveza koroških brambovcev je bila ustanovljena 8. 10. 1955 v Celovcu in spada k skupini koroških tradicionalnih/domovinskih zvez, ki so nastale po drugi svetovni vojni in se ukvarjajo predvsem s tematiko koroškega plebiscita 10. oktobra 1920 in koroškega odporniškega boja (KAB 2009).

¹³ Evropska listina o regionalnih ali manjšinskih jezikih – *European Charter for Regional or Minority Languages*, sprejeta 25. junija 1992 s strani Odbora ministrov Sveta Evrope, v veljavi od 1. marca 1998, ETS št. 148.

2.2.2 NACIONALNO-PRAVNE OBVEZE

2.2.2.1 Zvezna raven

▪ Avstrijska zvezna ustava (1920)

V Avstrijski zvezni ustavi¹⁴ je za slovensko narodno manjšino na avstrijskem Koroškem pomemben njen 8. člen, ki določa: »Nemški jezik je brez vpliva na pravice, ki so na zvezni ravni priznane narodni manjšini, uradni jezik republike.« 1. avgusta leta 2000 je bil z Zveznim ustavnim zakonom (BGBl. I 68/2000)¹⁵ 8. členu Avstrijske zvezne ustave dodan drugi odstavek, ki pravi: »Republika Avstrija (federacija, dežele in občine) priznava svojo jezikovno in kulturno raznolikost, ki prihaja do izraza v avtohtonih narodnih skupnostih. Treba je spoštovati, varovati in spodbujati jezik in kulturo, obstoj in ohranitev teh narodnih skupnosti« (Reiterer in drugi 2004, 257).

▪ Zakon o narodnih skupnostih (1976)

Zakon o narodnih skupnostih (ZNS) je bil sprejet 7. julija 1976, skupaj z novelo zakona o štetju prebivalstva, ki je predvidevala štetje posebne vrste. Ta zakon je razveljavil vse do tedaj veljavne manjšinsko varstvene zakone razen Manjšinskega šolskega zakona za Koroško. Sprejet je bil kljub nasprotovanju manjšinskih organizacij in brez posvetovanja s pogodbenicami ADP (NSKS 2006).

ZNS zasleduje tri cilje. Na eni strani naj bi ustvaril pravne temelje za poseben razvoj narodnih skupnosti v interesu ohranitve in zagotovitve njihovega obstoja. Na drugi strani pa naj bi z vzpostavitvijo sosvetov za narodne skupnosti pri Uradu zveznega kanclerja uredili forum, v katerem bi lahko avstrijske narodne skupnosti zastopale svoje legitimne interese do državnih organov. Tretji cilj, ki ga zasleduje ZNS, je v konkretizaciji tistih pravnih zahtev pripadnikov avstrijskih narodnih skupnosti, ki so utemeljene v Senžermenski mirovni pogodbi in ADP (Reiterer in drugi 2004, 254).

¹⁴ Avstrijska zvezna ustava – *Bundes-Verfassungsgesetz, B-VG*, sprejeta 1. oktobra 1920. Ustava je bila dopolnjena z amandmaji glede določitve delitve pristojnosti med zvezo in deželami leta 1925 in leta 1929. V obdobju od 1934. do 1938. leta je bila zvezna ustava razveljavljena. V obdobju po drugi svetovni vojni je začasna vlada Avstrije na Dunaju dne 27. 4. 1945 sprejela Deklaracijo o neodvisnosti Avstrije, ki je opredelila, da bo demokratična republika Avstrija obnovljena na podlagi ustave iz leta 1920. Ustava je do danes doživela vrsto sprememb in dopolnitev (Budja in Kocbek 2008, 9).

¹⁵ Zvezni ustavni zakon – *Das Bundes-Verfassungsgesetz*, BGBl. Nr. 1/1930, nazadnje dopolnjen z BGBl. I. Nr. 68/2000, sprejet in veljaven od 1. oktobra 1920.

▪ Uredbe zvezne vlade (1977)

Na podlagi ZNS iz leta 1976 je bilo sprejetih več uredb. Uredba o sosvetih¹⁶ določa, da se za posamezne priznane manjšine v Republiki Avstriji ustanovijo sosveti. Nadalje je bila sprejeta Uredba o določitvi delov ozemlja, na katerih je treba postaviti topografske napise v nemškem in slovenskem jeziku.¹⁷ Sledi pa še Uredba o določitvi sodišč, upravnih oblasti in drugih uradov, pred katerimi je slovenščina dopuščena kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku.¹⁸

▪ Zakon o narodnih skupnostih (2011)

Nov zakon o narodnih skupnostih je 7. julija 2011 na ustavni ravni sprejel avstrijski parlament, nekaj dni kasneje, natančneje 26. julija 2011, pa ga je podpisal tudi avstrijski predsednik Heinz Fischer (Z. R. 2011). Tudi Novi zakon o narodnih skupnostih ne ustreza ADP, ker se z zakonom krči veljavnostno območje ADP, posebno na področju uradnega jezika. Zakon namreč predvideva postavitev dodatnih 71 dvojezičnih napisov od skupno 164 dvojezičnih naselij, ki jih bo v prihodnosti imela Koroška, medtem ko bi v skladu z ADP morali postaviti 800 tabel (Vidmajer 2011).

Po mnenju znanega odvetnika slovenske narodne manjšine v Avstriji Rudija Vouka ima Novi zakon o narodnih skupnostih nekaj pozitivnih, a mnogo več negativnih točk. Med pozitivne točke šteje dejstvo, da je postavljenih veliko več krajevnih napisov kot prej in da se za Slovence izrekajo tudi ljudje, ki tega prej niso počeli. Kot negativne točke pa je izpostavil, da je postavljenih 109 dvojezičnih tabel manj, kot jih je prisodilo avstrijsko ustavno sodišče leta 2001. Nadalje števila 164 tabel ni mogoče pravno utemeljiti, saj se je označitev krajev določala po različnih kriterijih. Poudaril je tudi, da so v skladu s sprejetim zakonom dvojezični le nekateri kašipoti in imena krajev, ne pa tudi poimenovanja rek, cest, gora in podobno. Kot najbolj sporno pa se mu zdi dejstvo, da je

¹⁶ Uredba o sosvetih narodnih skupin – *Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte*. BGBl 38/1977, sprejeta 18. januar 1977.

¹⁷ Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi delov ozemlja, na katerih je treba postaviti topografske napise v nemškem in slovenskem jeziku – *Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind*. BGBl 306/1977, sprejeta 31. maj 1977.

¹⁸ Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi sodišč, upravnih oblasti in drugih uradov, pred katerimi je slovenščina prepuščena kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku – *Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen vor denen die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird*. BGBl 307/1977, sprejeta 31. maj 1977.

bil zakon sprejet na ustavni ravni, kar je po njegovem mnenju zloraba ustavnega ranga. Pravi, da je temu tako zato, da ga ustavno sodišče ne more preverjati (STA 2011, 19. oktober).

▪ **Pomembne rzsodbe avstrijskega ustavnega sodišča v manjšinskih zadevah**
(povzeto po NSKS 2006):

a) Rzsodba št. 9224 (1981): Ustavno sodišče je odločilo, da učinkovita manjšinska zaščita lahko zahteva tudi pozitivno diskriminacijo. Povedano drugače, manjšini je potrebno dati več pravic kot drugim državljanom, ker se članom manjšine šele tako zagotovijo enake možnosti, kot jih imajo drugi državljani.

b) Rzsodba št 11.585 (1987): Ustavno sodišče je odločilo, da so določila 7. člena ADP glede uradnega jezika neposredno izvedljiva, tako da zvezna vlada in navadni zakonodajalec ne moreta z nedejavnostjo preprečiti izvajanja teh pravic.

c) Rzsodba št 12.245 (1989): Ustavno sodišče je odločilo, da imajo pripadniki slovenske manjšine na Koroškem pravico do osnovnega pouka v slovenskem jeziku po vsej zvezni deželi Koroški.

č) Rzsodba št 14.452 (1996): Ustavno sodišče je odločilo, da imajo pripadniki vseh avstrijskih manjšin po vsej Avstriji pravico, da se jim izstavijo osebne listine tudi v njihovem jeziku.

d) Rzsodba št 15.582 (1999): Ustavno sodišče je odločilo, da imajo pred deželnimi in zveznimi uradi, kjer je slovenščina dopuščena kot uradni jezik, v smislu ciljev ZNS, pravico do rabe slovenščine kot uradnega jezika tudi tisti pripadniki manjšine, ki živijo v občinah, ki niso uradno priznane kot dvojezične.

e) Rzsodba št 2-4/2000 (2000): Ustavno sodišče je odločilo, da je treba na dvojezičnih šolah na prvih štirih stopnjah prijavljene otroke v približno enaki meri poučevati tako v slovenskem kot v nemškem jeziku.

f) Rzsodba št 91/99 (2000): Ustavno sodišče je odločilo, da je treba slovenščino dopustiti kot uradni jezik vsekakor v občinah, ki imajo skozi daljše obdobje 10% slovenskega prebivalstva.

g) Rzsodba št 213/01, V62/01, B 2075/99 (2001): Ustavno sodišče je odločilo, da 25 % klavzula za dvojezične napise v ZNS ne ustreza 7. členu ADP. Tako kakor v rzsodbi o uradnem jeziku (V 91/99) tudi za dvojezične krajevne napise ugotavlja, da jih je treba

predvideti v vseh občinah oziroma krajih, ki imajo daljše obdobje 10 % slovenskega prebivalstva.

h) Rzsodba št 64/05-11 (2005): Ustavno sodišče je za kraja Bleiburg/Pliberk in Bleiburg-Ebersdorf/Pliberk-Drveša vas odločilo, da morata biti krajevna napisa dvojezična, ker imata kraja od ljudskega štetja 1971 dalje čez 10 % slovenskega prebivalstva.

2.2.2.2 Deželna raven

▪ Uredba o dvojezičnem šolstvu (1945)

Koroška deželna vlada je 3. oktobra 1945 z Uredbo o šolskem jeziku na sklenjenem območju 62 južnokoroških občin vpeljala obvezno dvojezično šolo za učence obeh deželnih jezikov na prvih treh šolskih stopnjah. Za uspešno uresničitev uredbe je primanjkovalo dvojezično usposobljenih učiteljev in učnega materiala (Enotna lista 2012). Ozemlje obvezne dvojezične šole se v slovenski strokovni literaturi obravnava kot zgodovinski poselitveni prostor Slovencev na Koroškem.

▪ Odlok o razveljavitvi Uredbe o dvojezičnem šolstvu (1958)

Po podpisu ADP leta 1955 in šolskih stavekah junija in julija 1958 ter napovedi nadaljnjih protestnih akcijah proti obvezni dvojezični šoli je 22. septembra 1958 deželni glavar Ferdinand Wedenig z odlokom razveljavil Uredbo o dvojezičnem šolstvu (Enotna lista 2012).

▪ Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško (1959)

Pravice do izobraževanja v maternem jeziku za avstrijske narodne skupnosti so vsebovane v Senžermenski mirovni pogodbi in ADP. V zvezi s slovensko narodno skupnostjo na Koroškem to zagotovilo poudarja Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško, ki predvideva možnost, da pouk poteka v jeziku narodne skupnosti v ljudskih in glavnih šolah, ki so izrecno navedene v prilogi zakona. Za vključitev v te šole pa mora zakoniti zastopnik učenca ob vstopu v šolo prijaviti. Nadaljnjo pravico do sorazmernega števila lastnih srednjih šol so upoštevali pri ustanovitvi zvezne gimnazije za Slovence kot tudi dvojezične trgoveške akademije v Celovcu (Reiterer in drugi 2004, 254–8).

▪ **Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško (sprememba 1988)**

Novela zakona o manjšinskem šolstvu za Koroško, ki je bila sprejeta 8. junija 1988, je uvedla sistem ločevanja šolarjev po učnem jeziku. To je pomenilo, da je razred, kjer je vsaj devet učencev prijavljenih ter vsaj devet učencev neprijavljenih k dvojezičnemu pouku, potrebno razdeliti na dva razreda, in sicer na enega enojezičnega in enega dvojezičnega (Obid 2002, 72).

▪ **Zakon o postavitvi dvojezičnih »topografskih« napisov za območje Koroške s slovenskim in mešanim prebivalstvom (1972)**

Avstrijski parlament je 6. julija 1972 sprejel Zakon o postavitvi dvojezičnih »topografskih« napisov za območje Koroške s slovenskim in mešanim prebivalstvom. Zakon se je nanašal le na krajevne, ne pa tudi na druge topografske napise, v katerih je leta 1961 živelo več kot 25 % Slovencev (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 91).

▪ **Zakon o manjšinskem šolstvu za Koroško (sprememba 2001)**

V noveli k Zakonu o manjšinskem šolstvu na Koroškem iz leta 2001 se je predvidela razširitev dvojezičnega pouka na 4. razred ljudske šole. Obseg pouka poteka v 4. razredu ljudske šole v enakem obsegu v slovenščini in nemščini. Slednji zakon je tudi preimenoval naziv pomožnega učitelja, ki je občasno poučeval v mešanih razredih, v naziv timskega učitelja (Reiterer in drugi 2004, 254–8).

▪ **Zakon o skladu za otroške vrtce (2001)**

Koroški deželni parlament je 12. julija 2001 sprejel Zakon o skladu za otroške vrtce. S tem je bilo za celotno območje Koroške zagotovljeno ustanavljanje dvo- ali večjezičnih otroških vrtcev. Naloge sklada so: zagotavljanje finančnih dotacij, svetovanje in evalvacija dvo- ali večjezičnih vrtcev (Reiterer in drugi 2004, 258).

Iz pregleda mednarodnih in notranjdržavnih pravnih norm, ki urejajo varstvo slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, ugotovimo, da Avstriji vse do danes ni uspelo, da bi uresničila svojo brezpogojno mednarodnopravno obveznost po določilih ADP in s tem ustrezno zaščitila slovensko narodno manjšino pred asimilacijo. Zgodilo se je namreč ravno nasprotno, in sicer, da so sprejete pravne norme postopoma zniževale

raven varstva slovenske narodne manjšine oziroma so sprejeti predpisi v praksi izvrševani neustrezno in nepopolno.

2.3 VEČDIMENZIONALNOST SLOVENSTVA, SLOVENSTEV?

Ko pomislim na slovenstvo, takoj ugotovim, da slovenstvo povezujem z več različnimi pojmi. Najprej je to pojem kulture, nato jezika in ne nazadnje identitete. Če razmišljam o slovenstvu še bolj poglobljeno, kmalu spoznam, da slovenstvo povezujem tudi s slovensko literaturo, slovensko glasbo in slovensko kulinariko. Iz tega sledi, da lahko že na začetku postavimo trditev, da je slovenstvo izredno kompleksen pojem, ki ga je težko opredeliti. Ne bomo se zmotili, če rečemo, da je definicij slovenstva toliko, kot je njegovih pripadnikov. V magistrskem delu nas zanima, kaj pravzaprav je slovenstvo in kako na slovenstvo gledajo pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. V nadaljevanju bodo uvodne misli o slovenstvu najprej usmerjene predvsem k moji razlagi pojma slovenstvo.

Preden začnemo opredeljevati slovenstvo, moram opozoriti na dve ravni mojega razumevanja in preučevanja le-tega:

- odnos posameznika do slovenstva preučujem na individualni ravni,
- odnos skupine posameznikov do slovenstva pa na kolektivni ravni.

Dejstvo je, da slovenstva ne moremo videti, ga pa lahko živimo, če ga hočemo in imamo voljo. Slovenstvo ozemeljsko in prostorsko ni opredeljeno. To pomeni, da slovenstvo lahko nekdo živi v Ljubljani, New Yorku ali na Dunaju. Vsak posameznik lahko oblikuje svoj odnos do slovenstva. Oddaljenost od okolja, v katerem je potekala socializacija posameznika, pa je tista, ki vpliva na posameznikov odnos do slovenstva. Na tem mestu se zato postavlja vprašanje »Kaj pravzaprav sestavlja posameznikov odnos do slovenstva?«. Odgovor iščemo v subjektivnih in objektivnih elementih slovenstva.

Subjektivni element slovenstva predstavlja predvsem zavedanje, kako se posameznik vidi sam in kako ga vidijo drugi. To pomeni, da nas pri subjektivnem elementu na individualni ravni zanima identiteta posameznika, na kolektivni ravni pa identiteta naroda.

Medtem ko pod objektivna elementa slovenstva štejem predvsem kulturo in jezik. Poudariti je potrebno, da meje med subjektivnim in objektivnima elementoma niso izrazite, saj se elementi med seboj prepletajo in dopolnjujejo.

2.3.1 SUBJEKTIVNI ELEMENT SLOVENSTVA – IDENTITETA – KDO SEM? KAKO ME VIDIJO DRUGI?

Po Južnič (1993, 11–12) ločimo osebno in skupinsko identiteto. Za posameznikovo osebno identiteto je značilna njena dvojnost, sestavljena je iz avtoidentifikacije (to je identiteta, ki si jo posameznik pripiše samemu sebi) in identifikacije, ki mu jo določi družba. Južnič (1993, 140) še pojasni, da se posameznik lahko odreče kaki družbeni zavezanosti, zataji pripadnost in zanika identiteto, ki na njej sloni oziroma iz nje izhaja. Pripadnost se lahko izraža skozi življenjski stil, šege in navade, ki se skupinsko določajo, jezik, komuniciranje in kolektivni spomin, ki veže generacije in utrjuje prepričanje o trajanju skupine oziroma o njeni zgodovinski kontinuiteti. Pušnikova 1999 (797) še doda, da se identiteta (tako osebna kot skupinska) vzpostavlja v interakciji in deluje kot proces, ki ni nikoli končan. Iz tega sledi, da identiteta ni nikoli statična, ampak se nenehno vedno znova vzpostavlja.

Kaj torej vpliva na zavest oziroma zavedanje posameznika, da se čuti kot del pripadnika slovenske narodnosti, na njegovo slovenstvo? Nepogrešljiv element pri zavedanju samega sebe kot del nekega naroda predstavljajo naše »korenine« in zavedanje se teh korenin. Vendar pa je na tem mestu potrebno izpostaviti, da je zgodovinski kolektivni spomin Slovencev, ki živimo v Sloveniji, v primerjavi s pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem v razmerju do slovenstva popolnoma drugačen. Kot pojasni Pušnikova (2011, 98) se verzija zgodovine koroških Slovencev, ki je delno prepletena tudi z avstrijsko uradno nacionalno zgodovino, razlikuje od uradne slovenske nacionalne zgodovine. Izpostavi tri vozliščne točke, ki so pomembne za zgodovinski nacionalni obstoj slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem: nacionalna gibanja v 19. stoletju (prva vozliščna točka), razpad monarhije, plebiscit in obdobje prve Republike Nemške Avstrije (druga vozliščna točka) ter nevtralna in demokratična druga Republika Avstrija (tretja vozliščna točka). Te vozliščne točke usmerjajo zgodovinsko imaginacijo in dojemanje zgodovine koroških Slovencev ter oblikujejo specifične interpretacije preteklosti. Prav zgodovinska ozaveščenost namreč predstavlja močen

branik pred potujčevanjem, v določenih primerih celo odločilen, in notranji, osebni branik pred lahkotnim izgubljanjem posameznikov v tuji kulturi (Kovačič Peršin 2010, 30). Poleg zgodovinskega spomina pa lahko posameznik oblikuje svoj odnos do slovenstva s prebiranjem slovenske literature, poslušanjem slovenske glasbe, navijanjem za slovenske športnike, s pripravo tradicionalnih slovenskih dobrot (npr. potice ali blejskih kremšnit) in tako dalje.

Na drugi strani pa je narodna identiteta tista, ki predstavlja skupinsko identiteto. Kot pravijo Debeljak in drugi (2004, 1), so narodi »nad-generacijske življenjske skupnosti, ki na podlagi volje posameznikov po skupinski pripadnosti in na osnovi sebi pripisanih, pa tudi tujih tradicij razkrivajo neko samorazumevanje«. Z drugimi besedami, narodna identiteta omogoča ljudem, ki so ali niso v medosebnih stikih, da svojo pripadnost širši skupnosti doživljajo kot obvezujočo iz več razlogov: ker govorijo skupni jezik ali narečje; ker strjeno živijo na skupnem ozemlju in so na njegove naravne danosti navezani z dobršno mero čustvene zavzetosti; in ker se udeležujejo skupnih običajev, vključno s tistimi, ki vzdržujejo njihov zgodovinski spomin (Debeljak in drugi 2004, 1–2). Celoto vseh prvin, ki jih doživljajo v odnosu do neke skupine, imenujemo skupinska zavest. Med najpomembnejše kategorije skupinske zavesti nedvomno spadata narodnostna ali nacionalna zavest. Posameznik čuti do referenčne narodnostne skupnosti bistveno večjo in intimnejšo psihološko bližino kot do drugih skupnosti. Še več, v mnogih primerih je ta psihološka bližina tako rekoč determinirana. Pri večini pripadnikov narodne skupnosti se oblikuje zelo zgodaj in deluje imperativno. To pomeni, da se posameznik identificira s svojo narodno skupnostjo in se spoznavno, emocionalno in tudi moralno veže nanjo (Musek 1997, 182).

Pomembna razlika med narodno identiteto, ki jo poznamo Slovenci v Sloveniji, in narodno identiteto, ki zadeva slovensko narodno manjšino na Koroškem, je opredelitev za lastno narodnostno identifikacijo – zavestno dejanje, ki ni samo po sebi umevno. Kot pravi Beltram (1984), so pripadniki narodnosti na nek način prisiljeni izbirati.

2.3.2 OBJEKTIVNA ELEMENTA SLOVENSTVA – KULTURA IN JEZIK

Objektivno definicijo slovenstva najdemo v Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994, 1249), kjer je slovenstvo opisano kot: slovenstvo je pripadnost slovenskemu narodu, je slovenska kultura in so prebivalci slovenske narodnosti. Vendar se le-ta razlikuje od

mojega razumevanja percepcije slovenstva. V nadaljevanju bomo opredelili objektivna elementa slovenstva, kulturo in jezik.

2.3.2.1 KULTURA

Z besedo kultura se soočamo vsakodnevno, vendar odgovor na vprašanje »Kaj je to kultura?« še zdaleč ni enoznačen. Poznanih je več definicij kulture, med katerimi najbolj izstopa Taylorjeva, ki pravi, da je »kultura kompleksna celota, ki vključuje znanje, prepričanja, umetnost, moralo, zakone, običaje in vse druge zmožnosti in navade, ki jih dobi človek kot član družbe« (Shaffer 2006, 33). Iz področja mednarodnih odnosov pa je pomemben koncept kulture, ki se je razvil v Organizaciji združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo (UNESCO – *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*). Definicija kulture je zapisana v Splošni deklaraciji o kulturni raznolikosti¹⁹ v petem odstavku preambule in se glasi: »/k/kultura je zbir posebnih duhovnih, materialnih, intelektualnih in emocionalnih značilnosti posamezne družbe ali družbene skupine in je poleg umetnosti, literature in načina življenja ter sobivanja tudi sistem vrednot, tradicij in prepričanj«. To pomeni, da kultura v mednarodnih odnosih predstavlja tako povezovalen kot tudi razdiralen element. Pri tem je nujno, da na kulturo gledamo kot na proces, ki se nenehno spreminja (Pleško 2008). V primeru koroških Slovencev kultura vsekakor predstavlja povezovalen element, ki daje slovenski narodni manjšini možnost ohranjati svojo drugačnost od večinskega naroda.

Poleg Splošne deklaracije o kulturni raznolikosti je UNESCO leta 2005 sprejel tudi Konvencijo o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov,²⁰ ki predstavlja pomemben in učinkovit mednarodni dokument spodbujanja kulturne raznolikosti in kulturnih izmenjav. Cilji konvencije so predvsem varovati in spodbujati raznolikost kulturnih izrazov, spodbujati medkulturnost, dialog med kulturami in spoštovanje raznovrstnosti kulturnih izrazov ter ustvariti razmere, v katerih se bodo kulture lahko razvijale. Glede na to, da je Republika Avstrija slednjo konvencijo 18. decembra 2006 tudi ratificirala (UNESCO 2012), ima slovenska narodna manjšina svojo pravico do kulturnega udejstvovanja zagotovljeno, med drugim, tudi s to konvencijo.

¹⁹ Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti – *Universal Declaration on Cultural Diversity*, sprejeta soglasno na 31. Splošni konferenci UNESCA v Parizu 2. novembra 2001.

²⁰ Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov – *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression*, sprejeta soglasno na 33. Splošni konferenci UNESCA v Parizu 20. oktobra 2005.

Kot smo že ugotovili iz predhodnih poglavij, je slovenski narodni manjšini na avstrijskem Koroškem pravica do kulturnega udejstvovanja zagotovljena v več mednarodnopравnih in notranjdržavnih predpisih, ki smo jih že omenili. Kulturna društva, dvojezično šolstvo, Cerkev in slovenski mediji so skozi čas odigrali pomembno narodnoobrambno vlogo in si kljub asimilaciji prizadevali za ohranjanje slovenskega jezika na vseh področjih, za zmanjševanje nasprotij, za boljše medsebojno razumevanje in sodelovanje z večinskim narodom. Slovenska kultura namreč predstavlja vitalno bistvo obstoja slovenske narodne manjšine in ohranjanje vezi s slovenskim narodom. To pomeni, da kultura določa, kako slovenska narodna manjšina na avstrijskem Koroškem razume in dojema slovenstvo.

2.3.2.2 JEZIK

Jezik predstavlja eno izmed glavnih značilnosti manjšinske skupnosti. Dejstvo je, da so manjšine vedno dvojezične. Kar pomeni, da se večino njenega življenja odvija v večinskem okolju, kjer se uporablja večinski jezik, zadovoljevanje kulturnih potreb običajno poteka tako v manjšinskem kot v večinskem jeziku, hkrati pa ima manjšina tudi svoje institucije, ki pomagajo ohranjati in razvijati manjšinski jezik, narodno zavest in identiteto. Definicijo manjšinskega jezika povzemam po opredelitvi, ki je zapisana v 1. členu Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih, kjer »izraz regionalni ali manjšinski jeziki pomeni jezike: (i) ki jih tradicionalno uporabljajo na določenem ozemlju države državljanji te države, ki sestavljajo skupino, številčno manjšo od preostalega prebivalstva te države, in (ii) ki se razlikujejo od uradnega jezika ali uradnih jezikov te države«.

Za pomen ohranjanja jezikov pa je pomemben tudi UNESCO, ki je 21. februar leta 1999 razglasil za mednarodni dan materne jezika, in sicer z namenom, da bi spodbudili jezikovno in kulturno raznolikost ter večjezičnost. Jezik namreč ni samo sistem znakov, namenjen vsakodnevni komunikaciji, ampak je edinstven izraz človeških izkušenj in spoznanj, pravijo v UNESCO. Z izginotjem vsakega jezika svetovna skupnost izgubi del znanja o sebi, ohranjanje nekega jezika pa vedno pomeni ohranjanje regionalne identitete (UNESCO 2012).

Slovenska narodna manjšina na avstrijskem Koroškem govori slovenski dialekt in se za njegovo uporabo bori vsakodnevno. Dialekt slovenskega jezika je namreč tisti, ki slovensko narodno manjšino še dodatno povezuje in zato predstavlja poleg kulture

bistveni element slovenstva. Slovenskega dialekta se je večina pripadnikov slovenske narodne manjšine naučila doma, v krogu svoje družine, kar pomeni, da je to jezik, na katerega jih veže tudi določena čustvena komponenta.

Iz napisanega sledi, da je slovenstvo zelo kompleksen pojem. Vsak posameznik sam oblikuje svoj odnos do slovenstva. Mogoče ta odnos vzpostavi med prebiranjem temeljnih del slovenske literature, poslušanjem slovenske glasbe ali pečenjem potice. Slovenska kultura je vezivo slovenske družbe, ki je svojo identiteto oblikovala z oblikovanjem kulturnih vzorcev, lastnim jezikom, literaturo, zgodovinskim izročilom in spominom. Bistvena razlika med razumevanjem slovenstva v Sloveniji in slovensko narodno manjšino na avstrijskem Koroškem pa je, da slovenstvo za slednjo ni nekaj samoumevnega in predstavlja zavestno odločitev, ki je podvržena vsakodnevnemu samopreverjanju. Hkrati bi za slovenstvo na Koroškem lahko rekli, da je del lokalne koroške identitete, ki se razlikuje od slovenske identitete.

2.4 GENERACIJA KOT DRUŽBENA SKUPNOST LJUDI »PROGRAMIRANIH V ISTEM ČASU«

Beseda generacija je udomačena tujka, ki izhaja iz latinske besede *generatio* (rojstvo, ustvarjanje, ustvarjalna sposobnost, družina, človeštvo). Latinska beseda *genus* (rod, nasledstvo) in grška beseda *genos* (v istem pomenu) sta nastali iz indoevropskega korena *gen* (ustvariti), iz katerega se je razvilo mnogo izpeljank: *genius* (v rimski mitologiji duh, varuh človeka od rojstva do smrti), *genij*, *generalni*, *geni*, *geneza*, *genealogija*, *degeneracija*, *general*, *gender* itd. (Kuljić 2007, 224).

V Slovarju slovenskega knjižnega jezika (1994, 231) je izraz »generácija« določen kot »ljudje približno iste starosti, ki živijo v istem času in imajo podobne interese ali nazore, rod«. Medtem ko Ule in drugi (2003, 12) pravijo, da je generacija »družbena skupnost podobne starosti, ki živi v podobni družbeni in zgodovinski situaciji, na podoben način doživlja čas, v katerem živi, pridobiva podobne izkušnje in znanja, razvija podobna stališča, vrednote in življenjske stile«, Rainesova (2003, 10) pa generacijo opredeli kot skupino ljudi, ki je bila »programirana v istem času«.

Osnovne temelje za preučevanje generacij je v dvajsetih letih prejšnjega stoletja postavil Karl Mannheim, ki je leta 1928 objavil članek *Problem generacij*. Mannheim je generacije opredelil kot skupine posameznikov, ki so rojeni in vzgojeni v enakem zgodovinskem in družbenem kontekstu, zaradi česar si delijo podoben pogled na svet (Lyons in drugi 2005). Časovni interval generacije po njegovem mnenju ne temelji samo na biološkem ciklu človeške reprodukcije (rojstvo – smrt), temveč na osnovi družbenih sprememb, saj se iz bioloških struktur ne more izpeljati družbeno bistvo generacije (Kuljić 2007).

V sociološkem smislu se generacije ne rojevajo, ampak oblikujejo na podlagi velikih družbenih stresnih dogodkov (Mihailović 2004). Dejavniki, ki oblikujejo generacije, so (Wyatt v Arsenault 2003, 128):

- dramatične demografske spremembe, ki vplivajo na denarne transferje v družbi (selitev ljudi na zahod, kapitala na vzhod),
- travmatični dogodki (npr. napad na Svetovno trgovinski center (*World Trade Center*)),
- časovni interval, ki poveže generacijo in jo opredeli kot uspešno ali neuspešno,
- nastanek oziroma obstoj kakšnega prostora (virtualni prostor, socialna omrežja, kibernetski prostor itd.),
- vodje, mentorji in podjetja, ki zaznamujejo prostor in čas (Apple, Bill Gates, Microsoft, Google itd.) in
- tehnologije (pametni mobilni telefoni, računalniki itd.).

Kot pojasni Mannheim, dejavniki, ki oblikujejo generacijo, lahko vplivajo le na nastanek *potencialne generacije*. *Aktualizirana generacija* se ustvari šele, ko potencialna generacija ponotranji določene dogodke in ustvari svoj generacijski stil (Bonnin 2006).

Pri generacijah je potrebno uvideti širši kontekst, v katerem je specifična generacija odraščala. V letih odraščanja (nekje med 12 in 24 letom), ko se naša osebnost in naš pogled na svet najbolj intenzivno oblikujeta, smo najbolj dojemljivi za vplive od zunaj; le-te selekcijiramo in ponotranjimo, po tem obdobju pa se naš vrednostni sistem preoblikuje bistveno počasneje in manj intenzivno (Novak 2007). Kot pojasni Mannheim (Bonnin 2006), je to obdobje adolescence, saj mladi hitre družbene spremembe drugače

doživljajo kot starejši, čeprav so oboji izpostavljeni istim družbenih, kulturnim in političnim okoliščinam (Mihailović 2004). V obdobju mladosti se namreč oblikuje značaj, ko posameznik odkriva samega sebe, oblikuje lastno identiteto in definira svoj položaj z vidika družbe.

Med generacijami prihaja do velikih razlik, ki izhajajo iz dejstva, da imajo ljudje, ki se rodijo v določeni družbi v različnih obdobjih, različne ključne izkušnje. To posledično pomeni, da je prepad med generacijami večji, čim hitreje so se spreminjale razmere v družbi (Higgins v Arsenault 2003, 126). Povedano z drugimi besedami, pri nekaterih sta, ko so se rodili, internet in mobilni telefon že obstajala, pri drugih še ne: prepad med generacijami bo tem večji, čim hitreje se bodo spreminjale razmere v družbi oziroma – večje kot so razlike med generacijami, večji je generacijski prepad.

Iz tega sledi, da imajo generacije različen časovni interval, ki ga uravnavajo družbene spremembe. Opredeliti časovni interval posamezne generacije je izredno težko, saj se lahko neka generacija identificira s prejšnjo. Takšen pojav imenujemo *efekt križanja* dveh generacij (Arsenault 2003), ko se posameznik oziroma skupina ljudi, ki so rojeni na začetku ali koncu časovnega intervala, ki loči generacije med seboj, opredelijo kot del tiste generacije, s katero se bolj identificirajo.

Kot smo že ugotovili, je v literaturi moč zaslediti različna pojmovanja generacij in tudi različne časovne intervale, v katere spada posamezna generacija, kar bomo podrobneje opredelili v nadaljevanju. Časovni intervali, ki določajo generacije, se razlikujejo od avtorja do avtorja. Pri tem največjo omejitev predstavljajo mejne rojstne letnice. V magistrskem delu bom uporabila tiste časovne intervale posameznih generacij, ki sem jih že omenila v uvodu magistrskega dela.

2.5 SPLOŠNE ZNAČILNOSTI POSAMEZNIH GENERACIJ

Na osnovi Mannheimove opredelitve *potencialne* in *aktualizirane generacije* lahko rečemo, da so vse generacije, razen generacije Z, ki bodo omenjene v nadaljevanju, *aktualizirane*. To so tiste generacije, ki so ustvarile nek skupen generacijski slog oziroma generacijsko identiteto. Generacijo Z bomo označili kot *potencialno generacijo*, saj se njeni pripadniki še rojevajo in zato generacija nima še popolnoma razvite generacijske

identitete. Oris splošnih značilnosti posameznih generacij je pomemben predvsem zato, da bomo lahko potegnili vzporednice med splošnimi generacijskimi slogi posamezne generacije in generacijskimi slogi generacij pripadnikov slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem.

2.5.1 GENERACIJA VETERANOV

Veterani so bili rojeni v letih 1922–1945 in so že upokojeni. Ta generacija je odraščala v težkih ekonomskih časih in v družbi, ki je zelo cenila moralo, tradicijo, trdo delo in družbene norme (Kupperschmidt 2000). To je generacija radia in intenzivnih osebnih stikov. Še dandanes z njo povezujemo princip VIP: veze in poznanstva (Novak 2007). So zelo privrženi delu, a hkrati pazljivi (ekonomska in politična negotovost), spoštujejo avtoritete, cenijo red in pravila. Če okoliščine to zahtevajo, so v ospredju delovne obveznosti, potem osebni interesi in užitki (Zemke in drugi 2000). To je predvsem odraz okolja in vrednot, s katerimi so odraščali; nanje je močno vplivalo ponovno vzpostavljanje gospodarstva po drugi svetovni vojni, ko je vladalo popolno zaupanje v družbene institucije in norme (Kupperschmidt 2000).

2.5.2 GENERACIJA OTROK BLAGINJE

Znana je tudi pod angleškim imenom »*baby boom*« generacija ali »*baby boomers*«. Rojena je bila v letih 1946–1965. Generacija je odraščala in svoje delovne vrednote oblikovala v optimističnem obdobju priložnosti po drugi svetovni vojni, ko se je razvijalo gospodarstvo (Zemke in drugi 2000). Dobo odraščanja je zaznamovala sorazmerna ekonomska stabilnost ter celo prosperiteta 70. let, ko so v njihova življenja stopili prvi televizorji, življenjski standard se je povečal, krediti so bili dosegljivi vsakomur. To je bilo obdobje sproščene spolnosti, Woodstocka in študentskih uporov, ameriških filmov in nadaljevanj ter jugoslovanske nevtralnosti v blokovski vojni (Novak 2007). Njeni predstavniki še vedno verjamejo v vseživljenjsko zaposlitev in čutijo veliko pripadnost. Ko so odraščali, so bile družine še velike, za preživetje so bili prisiljeni medsebojno sodelovati, zato naj bi bili dobri pri timskem delu (Zemke in drugi 2000). So zagnani, marljivi, vztrajni in znanje o informacijskih tehnologijah pridno nabirajo na univerzi za tretje življenjsko obdobje. Radi imajo stabilno delovno okolje (Yu in Miller 2005). Spoštujejo avtoriteto. Za pripadnike te generacije je značilen točno določen vzorec osebnega razvoja. Najprej študij in izobrazba, potem hiša in kariera ter napredovanje na delovnem mestu (Yu in Miller 2005).

2.5.3 GENERACIJA X

Pripadniki generacije X so rojeni med letoma 1966 in 1980. Pojem X sta prispevala avtorja Charles Hamblet in Jane Deverson, ki sta leta 1964 izdala knjigo *Generation X*. Še bolj ga je populariziral Douglas Coupland, najprej s stripom, potem pa še s knjigo. Prek medijev je postal zelo priljubljen sredi devetdesetih (Manolis in drugi 1997, Glass 2007). Generacijo X predstavljajo ljudje, ki so odraščali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. To je bilo obdobje velike ekonomske negotovosti, gospodarske recesije v osemdesetih, visoke stopnje brezposelnosti in inflacije v devetdesetih (Lyons in drugi 2005). To obdobje so zaznamovali MTV, nesreča Challengerja in padeč berlinskega zidu. Začeli so se pojavljati prvi računalniki, internet in mobilne komunikacije (Novak 2007). Generacija X ne živi za delo tako kot generacija otrok blaginje, temveč dela, da živi. Veliko bolj ceni prosti čas kot kariero in napredovanja (Yu in Miller 2005). Njeni pripadniki so kreativni, samozavestni, odločni pri odpravljanju težav, prilagodljivi in se zlahka soočajo s problemi. Nove tehnologije jih zanimajo, zato spremljajo njihov razvoj in jih uporabljajo. Ker so odraščali v obdobju velikega tehnološkega razvoja, so tehnično zelo podkovani (Yrle in drugi 2005). Iksarji se zanašajo predvsem nase, saj so odraščali v obdobju, ko so se njihovi starši posvečali službam, otroke pa puščali same, zaradi česar so zrastle v zelo samostojne ljudi (Zemke in drugi 2000). Ločitev med to generacijo je vse več, tradicionalni družinski vzorci razpadajo (Novak 2007).

2.5.4 GENERACIJA Y

Črka Y v angleški abecedi sledi črki X, zato je naslednica generacije X poimenovana kot generacija Y, naslednica generacije Y pa generacija Z (rojeni po letu 2001). Pripadniki generacije Y so rojeni med letoma 1981 in 2000. Generacija Y že od otroštva doživlja pravo eksplozijo informacij in dražljajev (slikovnih, zvočnih in čustvenih). Informacijsko-komunikacijske tehnologije in odraščanje z internetom ostajajo njene ključne značilnosti. Njihov vsakdanjik zajema računalniške igre, mobilne telefone, digitalne fotoaparate, predvajalnike MP3 in MP4, elektronsko pošto, spletne bloge, klepetalnice, forume, filme, istospolne zveze, šolsko nasilje, spolne bolezni, ločitve ... (Zemke in drugi 2000, Lancaster in Stillman 2002). Zaradi dostopnosti do informacij in možnosti, ki jih ima, velja za najbolj izobraženo generacijo vseh časov. Velika večina uspešno konča srednješolske programe in se vpiše na univerzitetne programe, ki jih tudi uspešno zaključi. Zaradi zelo razgibanega načina življenja, saj so neprestano v gibanju,

poplave informacij, številnih vtisov iz realnega in virtualnega sveta, komuniciranja preko spleta in mobilnih komunikacij, druženja s pripadniki drugih rasnih in nacionalnih in etničnih skupin, je ta generacija bolj strpna kot katerakoli generacija prej (Martin in Tulgan 2001, 56). Sodobna tehnologija jim je dala veliko širino in zaradi tega so velikokrat prilagodljivejši od starejših generacij. Lastnosti generacije Y so ustvarjalnost, optimizem, tehnološka pismenost, junaštvo, učinkovitost, neodvisnost, odprtost za nove stvari, sposobnost početi več stvari hkrati, velika sposobnost dojetanja in učenja (Zemke in drugi 2000).

2.5.5 GENERACIJA Z

To so otroci, rojeni po letu 2001. Za generacijo Z obstajajo tudi druga imena, nekateri jo imenujejo generacija S, drugi generacija C, iGeneracija, NET Generacija itd., vsi pa imajo v mislih iste ljudi – najmlajše prebivalce. Zanje so Facebook, Twitter, PlayStation, mobilni telefoni itd. vedno obstajali. Pripadniki generacije Z so aktivni potrošniki, saj je zanje značilno, da imajo visoko stopnjo vpliva na nakupne odločitve svojih staršev (Lyon 2010). Med seboj so zelo povezani, saj komunikacijske in tehnološke storitve, kot so na primer DVD, internet, mobilne komunikacije, poznajo že od rojstva. Sveta brez mobilnih telefonov in interneta niso nikoli poznali. Internet je njihovo življenje – so zelo spletno osveščeni in usmerjeni v socialno mreženje. Za pripadnike generacije Z je torej značilno, da ogromno časa preživijo na v spletu in imajo zato celo oblikovane različne spletne identitete. Za generacijo Z so značilni tudi zelo raznoliki interesi, njeni pripadniki so bolj obveščeni kot katerakoli druga generacija in si prizadevajo za ustvarjalnost. Generacija Z želi biti vpletena v vse – oblikovanje, proizvodnjo, marketing in trženje. To je generacija digitalnih ustvarjalcev, ki bo v prihodnosti popolnoma spremenila načine potrošnje, prodaje, komunikacije, torej življenja nasploh (mojMikro 2010).

3 ANALIZA POSAMEZNIH OBDOBIJ GENERACIJ SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM

V naslednjih poglavjih bom v časovnem obdobju posameznih generacij slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem opozorila na ključne dogodke, ki so vplivali na njihovo percepcijo slovenstva. Pri tem se bom v analizi, ki bo sledila vsakemu poglavju, osredotočila na tri glavne značilnosti: politično in gospodarsko dogajanje v obdobju posamezne generacije slovenske narodne manjšine, obveznosti Avstrije do varstva slovenske narodne manjšine in uresničevanje manjšinskih pravic ter značilnosti slovenske narodne manjšine. Opredelitev le-teh je pomembna, saj smo že iz predhodnih poglavij ugotovili, da na oblikovanje naše zavesti in dojemanje sveta okoli nas vpliva družbenopolitično in kulturno okolje, v katerem živimo.

Preden začnemo z analizo posamezne generacije, je potrebno opozoriti še na generacijske zamike. Ključni dogodki in izkušnje posamezne generacije imajo vpliv na generacije za njimi. Povedano drugače, ključni dogodki v obdobju posamezne generacije imajo vpliv na dojemanje slovenstva pripadnikov naslednjih generacij.

3.1 OBDOBJE GENERACIJE VETERANOV (1922 - 1945)

Pripadniki generacije veteranov slovenske narodne manjšine so bili že vsi rojeni kot del slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Drugačnega življenja niso poznali. Danes so že vsi upokojeni. Čas njihovega odraščanja je bil zaznamovan predvsem z načrtno asimilacijo, drugo svetovno vojno, izseljeništvom in prepovedjo govorjenja slovenskega jezika.

▪ POLITIČNO IN GOSPODARSKO DOGAJANJE V OBDOBJU GENERACIJE VETERANOV SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

Časovno obdobje generacije veteranov se je začelo s plebiscitom leta 1920. Takoj po plebiscitu so zavedne slovenske elite, na primer duhovnike in učitelje, ki so se javno izrekli za priključitev Kraljevini SHS, premestili v nemške kraje, jih prisilili k begu ali zaprli. Ostale Slovence so na osnovi njihove opredelitve na plebiscitu razvrščali v

»nemštvu prijazne« oziroma »vindišarje«²¹ in »jugoslovansko usmerjene«. Od prvih se je pričakovala prostovoljna germanizacija, druge pa so diskriminirali kot izdajalce. Posledica je bila, da je število tistih, ki so se opredelili kot Slovenci, v času po plebiscitu drastično upadlo (Enotna lista 2012). Kljub temu pa so za koroške Slovence v času po plebiscitu še obstajale dvojezične šole, župnije, časopisi, društva, banke ter politični zastopniki v občinskih in deželnem svetu. Z napadom Nemčije na Jugoslavijo leta 1938 so nacistične oblasti začele izvajati hud pritisk na Slovence, zlasti na tiste, ki so na plebiscitu glasovali za Jugoslavijo (Domej 2000/2001, 30). Izseliti so se morali skoraj vsi slovenski učitelji, številni duhovniki ter drugi izobraženci (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 30). Kot ugotavlja Komac (2002, 79), je »Himmlerjeva odredba z dne 25. avgusta 1941 o preselitvi optantov iz Kanalske doline na Koroško predvidevala, da je treba za rešitev narodnopolitičnega položaja posebej pritegniti dvojezično področje Koroške«. Nacistične oblasti so tako 14. in 15. aprila 1942 iz različnih krajev na narodnostno mešanem ozemlju na Koroškem odpeljale v zbirno taborišče Žrelec pri Celovcu 186 slovenskih družin. To je privedlo do kasnejšega oboroženega partizanskega odpora koroških Slovencev v povezavi s partizanskim gibanjem v Jugoslaviji (Jesih 2004, 277). Odpor je pomemben zaradi tega, ker je bil to najbolj razširjen odpor proti nacistom na ozemlju rajha, katerega sestavni del je bila takrat Avstrija. Zaradi druge svetovne vojne je bil omejen tudi gospodarski razvoj območij ob meji, saj so bile presekane nekatere tradicionalne vezi preko Karavank.

▪ **OBVEZNOSTI AVSTRIJE DO VARSTVA SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE IN URESNIČEVANJE MANJŠINSKIH PRAVIC**

Slovenci v Avstriji, ki so po letu 1920 ostali v južnih predelih Koroške in Štajerske, so postali narodna manjšina. Položaj vseh narodnih manjšin v Avstriji je bil od takrat urejen na podlagi določb členov 62–69 Senžermenske mirovne pogodbe, ki ne govorijo izrecno o slovenski narodni manjšini v Avstriji, temveč omenjajo avstrijske državljane, ki sestavljajo etnične, verske ali jezikovne manjšine. Gre torej za individualne manjšinske pravice. Pripadnikom manjšin zagotavljajo enakopravnost pri demokratičnih svoboščinah in nekatere posebne pravice in ugodnosti za ohranitev njihovih značilnosti v zasebnem življenju, gospodarstvu, tisku, na javnih zborovanjih in pri organiziranju, pred sodišči, v šoli, pri sprejemu v javne službe in pri opravljanju raznih poklicev ter rabi javnih skladov

²¹ Vindišarji so tisti Slovenci, ki mislijo v nemškem duhu.

za izobraževanje, prav tako pa tudi pri verskem in dobrodelnem delovanju. Toda uresničevanje teh določb je bilo v primeru Slovencev v Avstriji zelo skromno. Glavna pobudnica protimanjšinske dejavnosti je postala KHD, ki je bila ustanovljena pred plebiscitom in se je leta 1924 preimenovala v Koroško domovinsko zvezo. Njen glavni cilj je bila naselitev čim več nemških družin na južnem Koroškem (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 30). Avstrijske oblasti so v obdobju generacije veteranov začele omejevati tudi jezikovne pravice, ki so bile Slovencem zagotovljene še v Habsburški monarhiji.

Pravice, ki so bile koroškim Slovencem določene z določili Senžermenske mirovne pogodbe z Avstrijo, so bile, kot smo ugotovili, v obdobju generacije veteranov konstantno kršene. Pripadniki slovenske narodne manjšine generacije veteranov so se med drugim soočali tudi s pritiski že omenjenih protimanjšinskih organizacij. Dejstvo, da niso imeli svojih pravic, in samo delovanje protimanjšinskih organizacij je privedlo do tega, da se je veliko število pripadnikov slovenske narodne manjšine generacije veteranov, ki niso bili dovolj močni, da bi ohranili svojo narodno zavest, zaradi strahu odločilo prepustiti germanizaciji.

▪ ZNAČILNOSTI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

a) Demografija

V časovnem intervalu generacije veteranov so izvedli tri popise prebivalstva (leta 1923, 1934, 1939). Pri prvih dveh popisih so ugotavljali jezikovno strukturo prebivalstva, vendar pa je bil kriterij jezika pri obeh popisih drugačen. Leta 1923 so na podlagi vprašanja po občevalnem jeziku ali natančneje po »jeziku, ki ga osebe najbolj tekoče uporabljajo in v katerem običajno mislijo«, našteali na območju Koroške 39.292 slovensko govorečih prebivalcev, nato pa se je do leta 1934 njihovo število znižalo na 26.796 oseb. Pri popisu leta 1939 so nacistične oblasti na Koroškem in Štajerskem prvič uvedle jezikovno kategorijo »windisch«, s čimer je bila do tedaj enotna slovenska narodna skupnost razdeljena v dve skupini, na »Slovence« in »vindišarje«. Nacistične oblasti so po kriteriju maternega jezika naštele 44.708 slovensko govorečih prebivalcev. Čeprav gre v primerjavi z rezultati popisov za leti 1923 in 1934 za precej višje število prebivalcev s slovenskim maternim jezikom, pa dobijo rezultati popisa za leto 1939 ob pogledu na

metodologijo popisovanja povsem drugo veljavo. Tako so namesto »občevalni jezik« rubriko poimenovali »materinščina« (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 30–2).

Iz napisanega sledi, da so pripadnike slovenske narodne manjšine generacije veteranov že začeli razdeljevati na tiste, ki so bili Slovenci, in na tiste, ki naj bi bili v svojem razmišljanju bolj podobni Nemcem. To pomeni, da so bili v času njihovega odraščanja že podvrženi pritisku, da je biti Slovenec manj vredno kot biti Nmec. Slednje je pri nekaterih ljudeh vzbudilo strah in zanikanje svoje identitete, kar se je odražalo tudi na popisih prebivalstva. Kljub temu pa zavesten del generacije veteranov slovenski jezik še vedno dojema kot materni jezik, saj je bil to jezik njihovih staršev in jezik, ki so se ga naučili doma.

b) Šolstvo

Avstrija je v obdobju po podpisu Senžermenske mirovne pogodbe sicer še nadalje vzdrževala utrakvistično šolstvo,²² vendar so to šolstvo do priključitve Avstrije nacistični Nemčiji leta 1938 precej omejili, potem pa dokončno odpravili (Komac 2002, 78). V javnih utrakvističnih šolah se je utrdil položaj nemščine, tako da se otroci s slovensko materinščino v šoli povečini niso mogli naučiti slovenskega standardnega jezika. Njihove komunikacijske sposobnosti so ostale omejene v glavnem na krajevni dialekt, v standardni zvrsti svojega jezika pa so ostali nepismeni (Domej 2000/2001, 29).

Če povemo drugače – generacija veteranov se v šoli ni mogla naučiti standardne zvrsti slovenskega jezika, kar pomeni, da so se pripadniki generacije veteranov morali naučiti pisanja slovenščine sami. V šoli se je govorilo samo nemško, saj so si nacisti prizadevali, da bi Koroška postala popolnoma nemško govoreča dežela. To so poskušali doseči tudi z izseljeništvom, ki je za vedno zaznamovalo pripadnike generacije veteranov.

c) Kultura in mediji

Koroški Slovenci so v obdobju generacije veteranov kljub pritiskom obnovili svoje politične, gospodarske in kulturne organizacije. Izhajati je začel list *Glas pravice*. Leta 1921 so obnovili delovanje Katoliškega političnega in gospodarskega društva za

²² Utrakvistične šole so bile dvojezične šole, kjer je bil slovenski jezik le pomožni učni jezik, pa še to samo v prvih dveh razredih, v vseh ostalih pa je bilo učenje slovenščine neobvezno.

Slovence na Koroškem. Slednji je izdajal glasilo *Koroški Slovenec* vse do napada na Jugoslavijo leta 1941. V glasilu so pisali o prizadevanju manjšine za doseg pravic na kulturnem in šolskem področju, po letu 1934 pa so povzemali tudi elemente ideologije stanovskega režima. Od leta 1926 naprej izhaja tudi cerkveni list *Nedelja*. Prav tako so leta 1921 ustanovili Zvezo slovenski zadrug, ki je postala pomembna gospodarska opora koroških Slovencev. Razpustili so jo nacisti leta 1941. Slovenska krščanskosocialna zveza je svoje delovanje obnovila leta 1921. Pred plebiscitom je na Koroškem delovalo 68 prosvetnih društev. Zveza je uspela ponovno obnoviti le del. Leta 1934 se je preimenovala v Slovensko prosvetno zvezo (Jesih 2004, 274–5).

č) Politično udejstvovanje

Koroška slovenska stranka je v časovnem intervalu veteranov samostojno nastopala na občinskih, deželno- in državnozbornih volitvah in na volitvah v Koroško kmetijsko zbornico. Koroški slovenski stranki so stali nasproti koroški *Landbund*, Krščanska socialna stranka, *Ständebund*, Vsenemška stranka, Nacionalsocialistična delavska stranka in Socialdemokratska stranka (Smolle 2000/2001, 140). Zaradi svoje ideološke usmeritve in prilagajanja politični klimi v državi pa Koroški slovenski stranki ni uspelo postati zbirna organizacija manjšine. Vse večji del Slovencev se je povezoval predvsem s socialdemokrati in komunisti. Slovenci so tako nastopali tudi na listah nemških avstrijskih političnih strank in volili njihove politične stranke, predvsem Krščansko socialno stranko, socialdemokrate in komuniste (Jesih 2004, 275–6).

d) Vloga Cerkve

Vloga Cerkve je bila v obdobju generacije veteranov izredno pomembna. Duhovniki so bili pred vkorakanjem Hitlerja v Avstrijo v lokalnih društvih gonilna sila. Organizirali so predavanja, ustanavljali pevska društva ter gledališke skupine. Kulturna dejavnost se je integrirala v katoliške obrede in maše. V obdobju med obema vojnama je verouk ostal pri principu materinščine. Takoj po priključitvi Avstrije Nemškemu rajhu pa so se začela preganjanja duhovnikov. V dvojezičnih krajih je nemščina postala edini dovoljen jezik in krški ordinariat je pošiljal v te kraje duhovnike, ki niso obvladovali slovenščine. Cerkev je reagirala na izziv nacionalsocialistične ideologije tiho in previdno. Svoje moči je usmerila v katehezo otrok in mladine ter se zavzemala za žene, može, bolnike in ujetnike (Till 2000/2001, 66–86).

3.2 OBDOBJE GENERACIJE OTROK BLAGINJE (1946 – 1965)

Generacija otrok blaginje je bila za čas svojega odraščanja zaznamovana s koncem druge svetovne vojne, z odklanjanjem dvojezičnih šol s strani večinskega prebivalstva, sprejetjem ADP, obnovitvijo manjšinskih organizacij in bojem s protimanjšinskimi organizacijami.

▪ POLITIČNO IN GOSPODARSKO DOGAJANJE V OBDOBJU GENERACIJE OTROK BLAGINJE SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

Ob koncu druge svetovne vojne maja 1945 so jugoslovanske vojaške enote začele s pohodom proti Celovcu, kamor so prispele 8. maja 1945, nekaj ur kasneje od Britancev. Čeprav je nemška vojska istega dne razglasila brezpogojno kapitulacijo, so se boji na Koroškem nadaljevali, saj se nemške enote in njihovi zavezniki niso hoteli predati jugoslovanski vojski. Po zaključku zadnjih bojev so slovenski in nemški delegati v Celovcu izvolili »pokrajinski narodnoosvobodilni odbor«. Vendar ga britanske zasedbene oblasti niso priznavale. Zasedbe Koroške s strani jugoslovanske vojske Britanci niso dovolili in zato je le-ta morala zapustiti Koroško (Enotna lista 2012).

Kasneje je Jugoslavija zahtevala priključitev Koroške k Jugoslaviji, vendar je bila zahteva zavrnjena, kakor tudi jugoslovanski predlogi za ureditev koroškega vprašanja na mirovni konferenci v Londonu leta 1947. Predstavniki velesil so se na mirovni konferenci zavezali, da bodo manjšinsko vprašanje rešili z določili ADP (Nećak in Repe 2003, 342). Že leta 1949 pa so se zunanji ministri Francije, Sovjetske zveze, Velike Britanije in Združenih držav Amerike v Parizu dogovorili, da ostane Avstrija v mejah pred anšlusom. S tem je bilo koroško vprašanje za zaveznike praktično rešeno, uskladiti je bilo potrebno le še malenkosti (Zorn 1978).

Avstrija je bila ponovno vzpostavljena leta 1955 z ADP. K pogodbi je pristopila tudi Jugoslavija kot sopodpisnica, s čimer je prevzela skrb, da bo Avstrija izpolnila prevzete obveznosti. Za Slovence na Koroškem in Štajerskem in za Hrvate na Gradiščanskem je postal izjemno pomemben 7. člen ADP. Kmalu po sprejetju ADP je Avstrija pričela uresničevati manjšinsko politiko, ki je bila povsem v nasprotju z določili, zapisanimi v 7. členu ADP. Komac (2002, 87) pravi, da je bilo že štiri dni po ratifikaciji ADP

ustanovljeno Koroško šolsko društvo (*Kärntner Schulverein Südmark*). Temu so sledili še drugi, ki so leta 1957 obnovili Koroško domovinsko službo.

Na gospodarskem področju je Koroška s skromno industrializacijo razmeroma hitro pričela krepiti zlasti turizem. Državna meja na Karavankah je bila po drugi svetovni vojni še vedno precej zaprta, odpirati se je začela šele v šestdesetih letih. Gospodarska izmenjava je bila zato v obdobju otrok blaginje skromna (Zupančič 1999, 341–2).

▪ **OBVEZNOSTI AVSTRIJE DO VARSTVA SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE IN URESNIČEVANJE MANJŠINSKIH PRAVIC**

V obdobju generacije otrok blaginje je bilo veliko pozornosti namenjene predvsem dvojezičnemu šolstvu. Do ADP je bilo šolstvo urejeno na podlagi šolske uredbe iz leta 1945. Kljub temu pa je dvojezično šolstvo v prvem desetletju po drugi svetovni vojni ostalo v permanentni krizi, ker ga je del prebivalstva načelno odklanjal, del deželnih in državnih politikov pa je vztrajal pri njem zgolj iz oportunističnih razlogov, saj jim je šlo predvsem za ohranitev avstrijske državne meje z Jugoslavijo. Z ADP je sicer slovenska narodna manjšina v svojem 7. členu (drugi odstavek) dobila novi šolski standard (Domej 2000/2001, 32–3).

A kmalu po podpisu ADP je nemško-nacionalna stran začela nastopati vedno ostreje in pritiskati na politiko, da odpravi dvojezično šolstvo. Deželni glavar Ferdinand Wedenig je tako 22. septembra 1958 izdal odlok, ki je staršem, ki so občutili dvojezični pouk kot obremenitev, omogočil odjavo otrok od dvojezičnega pouka. Že 19. marca 1959 je avstrijski parlament sprejel manjšinski šolski zakon in namesto odjave predvidel prijavo k dvojezičnemu pouku. Jeseni leta 1959 je število prijav k dvojezičnemu pouku v primerjavi s prejšnjim letom padlo na skupno 2.184. Od leta 1958 naprej manjšinska šolska zakonodaja dosledno izhaja iz načelne prostovoljnosti pouka v manjšinskem jeziku. Vsak pouk v slovenščini proti volji staršev ali vzgojnih upravičencev je bil prepovedan (Domej 2000/2001, 33–5).

▪ ZNAČILNOSTI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

a) Demografija

V časovnem intervalu generacije otrok blaginje so izvedli dva popisa prebivalstva. Ob popisu prebivalstva leta 1951 je po dostopnih podatkih različnih uradnih avstrijskih statističnih publikacij nastalo kar 16 različnih števil, ki so jih statistiki izoblikovali glede na različne kombinacije kategorij občevalnega jezika. Za jezikovno kategorijo »*slowenisch*« zasledimo različne številke: najnižjo številko 7.707 so dobili s seštevanjem kategorij »*windisch*«, »*windisch-slowenisch*«, »*slowenisch-windisch*« in »*slowenisch*«, najvišjo številko, 22.534, pa so skonstruirali s seštevanjem statističnih kategorij tako imenovane slovenske kategorije, povezane z »*deutsch*«. Omeniti je potrebno tudi število 26.419, ki obsega kategorijo »*sonstige unbekannt*«, kjer so združene kategorije »*slowenisch*«, »*slowenisch-deutsch*« in »*deutsch-slowenisch*«. Po popisu iz leta 1961 naj bi na Koroškem živelo 25.472 Slovencev. Nazadovanje števila koroških Slovencev je posledica korekture jezikovnih podatkov nemških nacionalistov (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 69–71).

Pri popisih prebivalstva v obdobju generacije otrok blaginje lahko opazimo veliko število kategorij in upad števila pripadnikov slovenske narodne manjšine v primerjavi z obdobjem generacije veteranov. Do tega je prišlo predvsem zaradi germanizacije v času druge svetovne vojne. Zavest o tem, da so Slovenci, se je obdržala samo pri tistih, ki so bili izjemno močni in prepričani, da kljub pritiskom nacistov ostanejo Slovenci, ker to so in tako čutijo. To zavest so ti pripadniki generacije veteranov prenesli na svoje otroke, pripadnike generacije otrok blaginje in generacije X.

b) Šolstvo

Kot smo že ugotovili iz poglavja o obveznostih Avstrije do varstva slovenske narodne manjšine in uresničevanje manjšinskih pravic, je bilo v obdobju otrok blaginje sprejetih več šolskih standardov, ki so opredeljevali dvojezično šolstvo.

Starši pripadnikov otrok blaginje, to so pripadniki generacije veteranov, so morali svoje otroke že prijaviti k dvojezičnemu šolstvu. Le-to pa ni bilo takšno, kot ga poznamo danes. Pripadniki slovenske narodne manjšine otrok blaginje so bili kot otroci v šoli, kljub navideznemu dvojezičnemu šolstvu, še vedno podvrženi primatu nemškega jezika. Prav

zato so v šoli večinoma govorili nemško in posledično so v času svojega odraščanja nekateri tudi doma začeli govoriti nemško. Ravno v obdobju, ko se razvija človekova osebnost, so bili pripadniki generacije otrok blaginje podvrženi močni asimilaciji. Bili so deležni zmerjanja v šoli in na svojo pripadnost slovenskemu narodu so postali zavestno ponosni šele po končanem šolanju.

c) Kultura in mediji

Za nov začetek slovenske kulturne dejavnosti na Koroškem po letu 1945 je bilo treba najprej propagirati široko zastavljen nacionalno pedagoški koncept. Posebne zasluge lahko pripišemo Mohorjevi družbi, ki je leta 1947, po skoraj dvajsetletni prekinitvi, spet začela s svojim delom. Prispevek, ki ga je dala Mohorjeva družba za ohranitev koroške slovenske kulture, je izjemen. Slovenska kulturna javnost je bila razcepljena na konservativni tabor na eni in levo usmerjeni tabor na drugi, pri čemer je Mohorjeva družba oskrbovala predvsem prvega, to je kmečko oziroma podeželsko prebivalstvo (Strutz 2000/2001, 201–3). Pri večjem delu literature, ki jo je založila Mohorjeva družba, je šlo predvsem za zgodbe s preprostim potekom, ki so izhajale v posebni knjižni zbirki in se uveljavile v zvrsti večernic, ki so jim pravili tudi »mohorjevke«. Mohorjeva založba je samo v prvem desetletju po drugi svetovni vojni razposlala več kot 370.000 knjig. Na drugi strani ideološkega spektra pa je založba Drava približno odgovarjala konceptu socialističnega realizma (Strutz 2000/2001, 203–5).

Leta 1960 so Florjan Lipuš, Erik Prunč in Karel Smolle ustanovili časopis *mladje*. Najpomembnejše pobude z razvijanjem ideoloških kritičnih literarnih del so prišle v prvi fazi revije. Te so se pokazale v treh publikacijah: v proznem zvezku Bora Kostanka (Florjana Lipuša) *Črtice mimogrede* iz leta 1964, in v leta 1965 izdanih pesniških zbirkah *Tihožitja* in *Ujeti Krik* Nika Darleta (Erika Prunča) in Miška Mačka (Karla Smolleta) (Strutz 2000/2001, 205–9).

Generacija otrok blaginje je na kulturnem področju bila in je še vedno aktivna. Danes predvsem preko svojih otrok. V času njihovega odraščanja še ni bilo interneta ali mobilnih telefonov, kar pomeni, da v primerjavi z mlajšimi generacijami še vedno veliko bere in se poslužuje klasičnih komunikacijskih sredstev.

č) Politično udejstvovanje

V obdobju po letu 1945 je prišlo do obnove oziroma do ustanovitve večine najbolj pomembnih organizacij koroških Slovencev in posledično do politične delitve med koroškimi Slovenci. Po drugi svetovni vojni so se pripadniki slovenske narodne manjšine na Koroškem do leta 1955 politično organizirali predvsem v okviru dveh osrednjih organizacij: krščansko demokratskega (konservativnega) Narodnega sveta koroških Slovencev (NSKS) in bolj levo usmerjene Zveze slovenskih organizacij na Koroškem (ZSO). Od leta 2003, po političnem razkolu znotraj NSKS, deluje še tretja organizacija, to je Skupnost koroških Slovencev in Slovenk (SKSS), in sicer z ambicijami, da postane ena osrednjih organizacij (Jesih 2004, 278). Del koroških Slovencev je politično organiziran v okviru slovenske politične stranke z imenom Enotna lista (EL) (Jesih 2004, 284).

Po letu 1945 je del slovenske narodne skupnosti samostojno ali v povezavi z drugimi strankami bolj ali manj redno nastopal na občinskih volitvah, volitvah v deželni zbor ter nekaterih volitvah v državni zbor in zbornice. Leta 1949 je na državnozbornih volitvah kandidirala slovenska Demokratična fronta delovnega ljudstva, ki je osvojila le 2.088 glasov. Leta 1953 je na istih volitvah kandidirala Krščanska demokratska stranka, ki s 3.668 glasovi prav tako ni dosegla uspeha. Pri nastopih na deželnozbornih volitvah so propadli vsi poskusi, da bi s samostojnimi nastopom na volitvah v koroškem deželnem zboru dobili slovenskega poslanca. Slovenci pa so uspešno samostojno nastopali na vseh volitvah v koroško kmetijsko zbornico (Jesih 2004, 287–9).

Generacija otrok blaginje predstavlja vodilno jedro slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Prav ta generacija je tista, ki je danes aktivna predvsem na političnem področju. S svojimi izkušnjami poskušajo voditi slovensko narodno manjšino v pravi smeri. Kljub temu pa prav zaradi izkušenj preteklosti prihaja do nasprotij v samih manjšinskih organizacijah, ki ne znajo nastopiti enotno.

d) Vloga Cerkve

Cerkev je bila v obdobju generacije otrok blaginje razumljena kot pribežališče duhovne stabilnosti in kot temelj za obnovo. Cilj Cerkve je bil tako pokristjanjenje družbe. To je hotela doseči z uvedbo verouka, z obnovo župnijskega življenja, z ustanavljanjem

katoliških društev in delom laikov. Zaradi tega so pri bogoslužju spet uvedli slovenščino v več kot 70 župnijah, iz Koroške pregnani in prestavljeni duhovniki pa so se polagoma vračali na svoje župnije (Till 2000/2001, 86). Vloga Cerkev je bila v življenju pripadnikov slovenske narodne manjšine generacije otrok mladine pomembna, saj je bila Cerkev edini prostor, kjer je bila slovenska beseda samoumevna.

3.3 OBDOBJE GENERACIJE X (1966 – 1980)

Pripadniki slovenske narodne manjšine generacije X so bili prav tako kot generaciji pred njimi podvrženi asimilaciji predvsem na področju šolstva. Generacija X je tudi generacija, v kateri je največ mešanih zakonov. Zavedanje generacije X o pripadnosti slovenskemu narodu je drugačna kot pri generaciji veteranov in generaciji otrok blaginje. Na to je vplivalo predvsem obdobje njihovega odrasčanja, ko je v šolah še vedno prevladovala nemščina (to velja za mlajše predstavnike te generacije), zgodovinski spomin pa je počasi bledel (ni bil več tako močen kot pri generacijama pred njimi) in načrtna asimilacija se je pospešeno uresničevala. Generacija X se je proti asimilaciji začela boriti tudi s protesti. Prav tako se je začel boj za dvojezične napise.

▪ POLITIČNO IN GOSPODARSKO DOGAJANJE V OBDOBJU GENERACIJE X SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

Po letu 1960 je Avstrija začela normalizirati odnose z organizacijami slovenske manjšine, krepili pa so se tudi odnosi z Jugoslavijo in Slovenijo. Prišlo je do več srečanj med obema manjšinskima organizacijama in Slovenijo oziroma Jugoslavijo. Prav tako so se začeli medsebojni obiski političnih predstavnikov Slovenije in Koroške. Manjšinsko vprašanje ob izboljšanju odnosov med državama ni bilo obravnavano kot prednostna tema, so pa leta 1965 ukinili režim vizumov (Jesih 2004, 293).

Na gospodarskem področju je pomembna predvsem uvedba mešanih podjetij, kot so na primer obrat lesne industrije v Žitari vasi, tovarna celuloze pri Železni Kapli ter Elanova tovarna športne opreme na Brnci. Ti obrati so zaposlovali domačo slovensko delovno silo, hkrati pa so krepili stike tudi na drugih področjih (Zupančič 1999, 342).

Odnosi med slovensko manjšino in delom večinskega prebivalstva na Koroškem so se poslabšali ob praznovanju 50-letnice koroškega plebiscita (oktobra 1970), ko je glasilo

Koroške domovinske službe *Ruf der Heimat* napisalo, »da bo zgodovina na Koroškem potegnila končno črto šele takrat, ko enega izmed narodov ne bo več« (Jesih 2004, 293). Koroški Slovenci so začeli na nerešene manjšinske probleme opozarjati z novimi metodami. V noči med 19. in 20. decembrom 1970 je skupina neznancev k nekaterim nemškim krajevnim napisom dopisala tudi slovenska imena. S tem so protestirali proti neizpolnjevanju 7. člena ADP, v smislu katerega bi morale avstrijske in zvezne dežele že zdavnaj postaviti dvojezične topografske napise (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 91).

▪ **OBVEZNOSTI AVSTRIJE DO VARSTVA SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE IN URESNIČEVANJE MANJŠINSKIH PRAVIC**

Leta 1972 je bil v Avstriji sprejet Zakon o postavitvi dvojezičnih »topografskih« napisov na območjih Koroške s slovenskim in mešanim prebivalstvom, ki je predvidel 205 krajev (od okrog 800) na južnem Koroškem, kjer je delež »Slovencev« po popisu iz leta 1961 znašal več kot 25 % (Gornik, 2009), v to pa niso bile vštete jezikovne kombinacije »windisch«, »windisch-deutsch« in »deutsch-windisch« (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 91). Slednji zakon je sprožil silovite reakcije nemških nacionalnih sil. Nemški nacionalisti so v nekaj nočeh na silo odstranili vse dvojezične napise (Jesih 2004, 294). Takšne uničevalne akcije so imenovali »*ortstafelkrieg*« (vojna proti krajevnim napisom) (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 91).

Načrtno protimanjšinsko delovanje pa je leta 1976 privedlo samovoljne interpretacije 7. člena, ki se je izkristalizirala v tako imenovani sedmojuljski zakonodaji (Komac 2002, 88) z izvršilnimi uredbami leta 1977 (Jesih 2004, 295). Gre za tako imenovani zakon o narodnostnih skupnostih, na podlagi katerega so bile leta 1977 sprejete štiri uredbe, s katerimi so bila določena območja, na katerih je treba namestiti dvojezične topografske napise (25% delež kot pogoj); določena sodišča, upravni in drugi organi ter uradi, pred katerimi je slovenščina dovoljena kot uradni jezik; določene slovenske oznake za naselje; predvideno oblikovanje narodnih sosvetov pri avstrijskem zveznem kanclerju (Jesih 2004, 295).

Sprejem sedmojuljske zakonodaje je znova zaostрил razmere na Koroškem, ki so jih na eni strani zaznamovali številni protesti koroških Slovencev, demokratične avstrijske

javnosti ter jugoslovanske vlade, na drugi strani pa manifestacije domovini zvestih organizacij (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 98).

▪ ZNAČILNOSTI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

a) Demografija

V časovnem intervalu pripadnikov generacije X so izvedli dva popisa prebivalstva. Pri prvem leta 1971 snovalci popisa niso spreminjali kategorij za občevalni jezik v primerjavi s popisom leta 1961. Podatki so bili objavljeni le za zvezne dežele in vso Avstrijo. Na Koroškem so našteali nekaj več kot 20.000 oseb v kategorijah s slovenskim maternim jezikom, od tega 19.593 na območju veljavnosti zakona o dvojezičnem šolstvu iz leta 1945. Pri tem popisu so oblasti prikazale izjemno nizko število prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom, ki je bilo skoraj za polovico nižje, kot ob popisu leta 1951 (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 72).

Drugi popis prebivalstva, ki je bil izveden leta 1976, imenujemo popis posebne vrste. Prva značilnost tega popisa je, da je ugotavljal le materni jezik prebivalstva, druga pa v načinu izvedbe, saj je bil izveden v obliki volitev. Popisani so dobili naziv volilnih upravičencev. Udeležba ob popisu je bila torej vprašanje politične zavesti vsakega posameznika. Manjšine same so zavrnilo popis prebivalstva posebne vrste kot sredstvo za reševanje manjšinskih vprašanj oziroma kot sredstvo za ugotavljanje manjšine (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 115), kar je v nasprotju z ADP, ki ne predvideva posebnega ugotavljanja manjšine, niti ne določa nobenega minimalnega števila ali deleža manjšine v določeni upravni enoti za priznanje njenega obstoja oziroma za priznavanje manjšinskih pravic. Popisa posebne vrste se je udeležilo le 26,6 % avstrijskih državljanov, zato so rezultati tega popisa neprimerljivi z rezultati rednih popisov prebivalstva (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 125).

Rezultati popisov so odraz takratne situacije na Koroškem. V obdobju generacije X so bili pritiski na manjšino veliki. Delovanje protimanjšinskih organizacij na vrhuncu in podoba slovenskega jezika je izgubljala na veljavi. Vedno manj je bilo tistih, ki so obdržali pokončno hrbtenico in skrbeli za ohranitev slovenskega jezika. Tisti, ki pa so bili močni, so se proti pritiskom upirali tudi s protesti.

b) Šolstvo

V obdobju generacije X je v šolah še vedno prevladovala nemščina. Manjšinsko šolstvo so želeli omejiti samo na jedro manjšine, kar se je kasneje odražalo v po jeziku ločenih šolah. To je vplivalo tudi na pripadnike generacije X. Velika večina tistih, ki so v otroški dobi ali zgodnji mladosti uporabljali slovenščino kot prvi jezik, so kasneje začeli slovenščino smatrati za manj potreben jezik kot nemščino. Večinoma zato, ker so se v šoli učili predvsem nemščino, ker so se preselili v drugo življenjsko okolje ali pa sklenili poročno zvezo s samo nemško govorečim partnerjem (Domej 2000/2001, 42).

c) Kultura in mediji

Na kulturnem področju so se v letu 1970 časopisu *mladje*, ki so ga leta 1960 ustanovili Florjan Lipuš, Erik Prunč in Karel Smolle, priključili še Andrej Kokot, Janko Messner in Valentin Polanšek. Najbolj aktiven med zadnje priključenimi je bil Janko Messner. Ob dogodkih leta 1970 (nacionalistično obarvano praznovanje obletnice plebiscita), 1972 (nasilno odstranjevanje v ADP zagotovljenih topografskih napisov) in 1976 (ljudsko štetje posebne vrste) je bil Messner izzvan k javno izraženim publicističnim stališčem. Messnerjeve aktivnosti so postale še posebno intenzivne v prvi polovici sedemdesetih let, kar ni bilo razpoznavno le iz pretežno angažiranih prispevkov, temveč tudi iz literarnih objav v ožjem smislu iz tega časa, kjer so se pogosteje pojavili operacionalni postopki, tako npr. v Messnerjevih *Koroških razglednicah* (1970) ali v Lipuševih *Zgodbah o čuših* (1973), pa tudi pri Janušu in Kokotu. Vloga časopisa *mladje* je bila v tem času predvsem razvijanje ideološkokritičnega, reflektivno publicističnega medija za literarne eksperimente s ciljem ne povečati zaostajanja slovenske literature in kulture na Koroškem z vztrajanjem pri obrambni drži, usmerjeni v preteklost, temveč z recepcijo mednarodnih umetnostnih tendenc razvijati nove izrazne oblike (Strutz 2000/2001, 208).

č) Politično udejstvovanje

Po podpisu ADP sta NSKS in SZO napisali spomenico o odprtih vprašanjih manjšinskega varstva ter 7. člena ADP in jo v celoti ponovili ob dvajsetletnici podpisa ADP leta 1975. Oblikovanje skupne spomenice lahko označimo kot začetek skupnega koordiniranega nastopanja obeh osrednjih organizacij koroških Slovencev. Obe osrednji organizaciji sta oblikovali skupni Koordinacijski odbor koroških Slovencev – KOKS, v katerem sta

usklajevali odprta vprašanja, obe organizaciji pa sta imenovali tudi svoje predstavnike v Sosvet za koroške Slovence pri Uradu avstrijskega kanclerja (Jesih 2004, 282–3).

Del koroških Slovencev je danes politično organiziranih v okviru slovenske politične stranke z imenom Enotna lista. Predhodnica Enotne liste je bila ustanovljena leta 1974 pod imenom Koroška enotna lista. Ustanovila sta jo NSKS in Klub slovenskih občinskih odbornikov za nastop na deželnozborskih volitvah leta 1975. Sam nastanek politične stranke je nedvomno povezan z obnovitvijo samostojnega strankarsko-političnega nastopanja dela koroških Slovencev, ima pa ta proces tudi neposredno zvezo s prekinitvijo političnih navez med NSKS in ÖVP (*Österreichische Volkspartei* – Avstrijska ljudska stranka) v drugi polovici šestdesetih let (Jesih 2004, 284–5). Leto 1975 je prineslo močan preobrat. Koroška enotna lista je imela v tem obdobju največ podpornikov med koroškimi Slovenci, saj so jo na teh volitvah podpirali tudi številni pristaši ZSO, ker je bil njen prvi kandidat dr. Pavel Apovnik tudi sam podpredsednik ZSO (Smolle 2000/2001, 153). Samostojno je Koroška enotna lista kandidirala tudi na deželno zborskih volitvah leta 1979 (Jesih 2004, 285).

d) Vloga Cerkve

Cerkev je v obdobju generacije X po uveljavitvi manjšinskega šolskega zakona iz leta 1959 ukazala, da smejo duhovniki uporabljati slovenski jezik pri verouku le tam, kjer so učenci prijavljeni k slovenščini. Tako so uvedli dvojezični pouk pri verouku in se poslovali od načela, da je treba verouk poučevati v materinščini (Till 2000/2001, 95–7).

3.4 OBDOBJE GENERACIJE Y (1981 - 2000)

Pripadniki generacije Y so v času svojega odraščanja obiskovali dvojezične šole in bili manj podvrženi pritiskom asimilacije kot generacije pred njimi. V krogu svoje družine so imeli popolno podporo in močen zgled v svojih staršev, ki so se zavestno odločili prenesti svoje slovenstvo na svoje otroke. Prav tako se je spremenilo tudi okolje njihovega odraščanja, kjer je biti Slovenec postalo bolj sprejemljivo kot v preteklosti. Hkrati je v času odraščanja generacije Y tudi Slovenija postala samostojna država. Generacija Y velja za najbolj izobraženo generacijo vseh časov, kar pomeni, da ima pri percepciji njihovega slovenstva veliko vlogo tudi izobrazba.

▪ **POLITIČNO IN GOSPODARSKO DOGAJANJE V OBDOBJU GENERACIJE Y SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE**

Odnosi med Jugoslavijo (kasneje Slovenijo) in Avstrijo so se v osemdesetih in devetdesetih letih tako na političnem kot na gospodarskem področju izboljšali. Za razvoj čezmejnega sodelovanja so poskrbele predvsem odprte meje. Prišlo je do več visokih političnih srečanj na obeh straneh. Ker je bila trgovinska ponudba v Sloveniji skromna in predraga, se je v osemdesetih letih oblikoval velikanski tok nakupovalcev, ki so obmejne kraje na Koroškem, kot sta na primer Pliberk in Borovlje, dobesedno preplavili v valu nakupovalnega turizma. Pri tem se je strmo povečala tudi uporaba slovenščine, ki je postala uporaben poslovni jezik. Perspektivni dejavnosti sta poleg trgovine postali bančništvo in zavarovalništvo. Po osamosvojitvi Slovenije se je pritisk slovenskih kupcev na koroške trgovine, banke in zavarovalnice močno zmanjšal. Hkrati pa se je povečal tok iz avstrijske strani, saj so avstrijski kupci zaradi nizkih cen goriva, gostinskih storitev ter nakupovalnih možnosti v brezcarinskih prodajalnah postali redni gostje bencinskih servisov, trgovin in lokalov v obmejnem pasu. Vedno pogosteje so začeli uporabljati tudi druge storitve in usluge, na primer zdravstvene in zobozdravstvene (Zupančič 1999, 343–4).

▪ **OBVEZNOSTI AVSTRIJE DO VARSTVA SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE IN URESNIČEVANJE MANJŠINSKIH PRAVIC**

Po osamosvojitvi Slovenije sta tako Slovenija kot Avstrija vzdrževali zgledne meddržavne odnose, vendar pa ključnega vprašanja, ali je Slovenija zakonita naslednica ADP, nista uspeli rešiti. Slovenija trdi, da je kot ena izmed naslednic Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) upravičena do nasledstva ADP, ki Avstrijo zavezuje k izpolnitvi njenih mednarodnopravnih obvez glede zaščite slovenske manjšine (Komac 2002). Temu pa nasprotuje Avstrija, ki zavrača upravičenost Republike Slovenije do nasledstva položaja Jugoslavije kot sopolisnice ADP (Bohte in Škrk 1997, 602–18). V korist Slovenije priča dejstvo, da po določbi 1. odstavka 3. člena Ustavnega zakona za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS²³ na ozemlju Republike Slovenije veljajo mednarodne pogodbe, ki jih je sklenila nekdanja Jugoslavija in se nanašajo na Republiko Slovenijo, torej zanjo velja tudi ADP. Slednja

²³ Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS (UZITUL). Ur.l. RS, št. 11/1991-I.

kot večstranska pogodba Avstrijo v skladu z načelom *pacta sunt servanda* mednarodnopravno zavezuje. Na tem mestu je potrebno izpostaviti, da je Slovenija vsa leta od samostojnosti naprej delovala kot naslednica Jugoslavije, tudi ko je šlo za ADP, kar je tudi javno izražala. Kljub vsemu pa je konkretne zahteve manjšine nekonsistentno omenjala in nikoli uradno zastopala. Pasivnost slovenske strani se med drugim kaže tudi v pogajalskem pristopu do Avstrije, ko niti enega od manjšinskih vprašanj ni povezala v paket z drugimi vprašanji, za rešitev katerih je imela Avstrija interes. Avstrijska stran pa to s pridom izkorišča in še vedno neizpolnjuje vseh svojih obveznosti iz ADP.

Na področju šolstva se je pritisk v osemdesetih letih stopnjeval. Zahtevali so, da bi bile šole ločene po jeziku. Ločevanje naj bi znižalo družbeno vrednost manjšinskega jezika. S tem bi se manjšinsko šolstvo omejilo samo na jedro manjšine, nato pa postopoma izginilo (Domej 2000/2001, 35). Leta 1988 so tako sprejeli nov šolski zakon, ki je doživel tri bistvene spremembe v razredih z dvojezičnim poukom: znižali so najvišje možno število učenk in učencev, olajšana je bila delitev po učnem jeziku in v razredih, kjer so bili poleg k dvojezičnemu pouku prijavljenih učenk in učencev tudi učenci, ki imajo samo nemški jezik, je bil uveden sistem pouka z dvema učiteljema (Dvojezično šolstvo na Koroškem 2012).

Februarja 2000 je ÖVP kljub močnemu nasprotovanju zveznega predsednika Thomasa Klestila ter domačim in mednarodnim svarilom sklenila vladno koalicijo z FPÖ (*Freiheitliche Partei Österreichs* – Svobodnjaška stranka Avstrije). V Avstriji je tako prišlo do prevzema skrajno desničarske stranke, ki je v svoji predvolilni kampanji javno propagirala sovražno politiko proti tujcem in manjšinam. Na odkrite pojave nestrpnosti, rasizma in desnega populizma so se odzvali politični krogi EU in Avstrijo politično osamili s prekinitvijo srečanj na najvišji ravni držav članic EU. Spomladi 2000 je predsednik Evropskega sodišča za človekove pravice Luzius Wildhaber na predlog Evropske komisije in 14 članic EU imenoval tričlanski svet modrecev (Marti Ahtisaari, Jochen Frowein in Marcelino Oreja), katerega naloga je bila preveriti politično naravo FPÖ in zavezanost nove avstrijske vlade vrednotam EU, predvsem pravicam manjšin, beguncev in priseljencev (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 250). Svet modrecev je 8. septembra 2000 oddal poročilo, v katerem so ocenili, da so sankcije štirinajsterice proti dunajski vladi neutemeljene ter da avstrijska vlada ne ogroža evropskih vrednot in kršitev

človekovih pravic. Septembra 2000 je EU sankcije proti Avstriji ukinila (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 252). Kljub temu pa je v nadaljevanju prišlo do spora med vladno koalicijo in predčasnih zveznih volitvah leta 2002 (MMC 2008).

▪ ZNAČILNOSTI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

a) Demografija

V časovnem obdobju pripadnikov generacije Y sta bila izpeljana dva uradna popisa prebivalstva in sicer leta 1981 in 1991. Ob teh dveh popisih prebivalstva so popisovali po že znanih jezikovnih kategorijah iz prejšnjih obdobjih. Glede na popis prebivalstva leta 1981 se je v vseh kategorijah s »slovenski« izreklo 14.204 oseb (pri popisu leta 1991 pa 14.069) in v vseh kategorijah z »vindiš« 2.348 oseb (pri popisu leta 1991 pa 888 oseb) (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 149). Zanimivo je, da je število koroških Slovencev pri obeh popisih ostalo skoraj enako. Tako se je glede na podatke popisov prebivalstva prvič po drugi svetovni vojni ustavilo precejšnje nazadovanje prebivalcev s slovenskim občevalnim jezikom. Se je pa v enakem obdobju za skoraj 60 % zmanjšalo število tistih, ki so za svoj občevalni jezik navedli vindišarski jezik. To naj bi bila posledica pridobitvi veljave slovenskega jezika, zaradi osamosvojitve Slovenije in evropskega razvoja, ki je šel v smeri prizadevanja narodnih skupin.

b) Šolstvo

Na področju šolstva so v obdobju generacije Y sprejeli že omenjeni novi šolski zakon iz leta 1988 in ustanovili številne nove šolske programe. V osemdesetih letih (1981/82 do marca 1985) je bil na celovški trgovski akademiji enoletni abiturientski tečaj oziroma trisemestrski kolegij za Slovence. S šolskim letom 1990/91 je začela s pedagoškim delom zvezna dvojezična trgovska akademija v Celovcu. Vse do leta 1989 na ravni obveznega elementarnega šolstva na Koroškem ni bilo nobene privatne dvojezične ali slovenske šole. Nato je Mohorjeva družba odprla dvojezično šolo v Celovcu. V Šentrupertu in Šentpetru so v času med obema vojnama in po drugi svetovni vojni šolske sestre nadaljevale z izobraževalnimi programi na področju gospodinjskih in šivalnih oziroma kmetijskih tečajev in šol. S šolskim letom 1974/75 je šentpetska šola začela s triletno dvojezično strokovno šolo za ženske. Prvo dvojezično višjo šolo za gospodarske poklice pa so ustanovile šolske sestre v Šentpetru pri Šentjakobu leta 1989 (Domej 2000/2001, 36–7).

Pripadniki slovenske narodne manjšine generacije Y so imeli možnost izobraževanja v dvojezičnih šolah tudi po končani ljudski in glavni šoli. Večina jih je hodila na slovensko gimnazijo ali pa trgovsko akademijo v Celovcu. Izbira dvojezičnih šol je bila za pripadnike slovenske narodne manjšine generacije Y v primerjavi s prejšnjimi generacijami izredno velika in pestra. Kljub temu pa se je dvojezično izobraževanje zaključilo pred univerzo, saj večina generacije Y odhaja študirati v Gradec ali na Dunaj, kjer ni dvojezičnih programov.

c) Kultura in mediji

V okviru sodobne slovenske literature na Koroškem so se v obdobju generacije Y številne pomembne umetniške aktivnosti koroških Slovencev odigrale na drugih področjih. Poleg likovne umetnosti in glasbe (Emil Krištof, Gabriel Lipuš) sem spadajo tudi prizadevanja gledališke skupine oder *mladje* in plesno gledališče Ikarus. Velik razvoj doživi v devetdesetih letih tudi film, predvsem na pobudo Miha Dolinška. Pripadniki mlajše generacije (Janko Ferk, Maja Haderlap, Fabjan Hafner, Jani Oswald) ne prevajajo le lastnih tekstov, temveč vse bolj objavljajo tudi nemško pisana izvirna besedila. Kar zadeva prozno literaturo, je potrebno omeniti Kristijana Močilnika in Janka Ferka ter ne nazadnje Martina Kuchlinga, ki je leta 1998 debitiral s pesniško zbirko *Okamenela sled*, leta 2000 pa s svojim romanom *Iskanje Nataše* (Strutz 2000/2001, 214–15).

č) Politično udejstvovanje

Konec osemdesetih let so razlike med obema osrednjima organizacijama začele postajati vse bolj očitne. Nedvomno je bila to tudi posledica napovedujočih se političnih sprememb v Jugoslaviji in Sloveniji. Jesih (2004, 283) pravi, da je odnose med osrednjima organizacijama zaznamoval spor, ki se je na zunaj kazal predvsem okoli tega, na kakšen način naj manjšina politično organizirano deluje, in tudi, kako naj si zagotovi ustrezno politično participacijo znotraj avstrijske družbe in njenih institucij. Za devetdeseta leta so za odnose znotraj slovenske manjšine značilna predvsem notranja obračunavanja, kakšne oblike organiziranja bodo prevladale. Delovanje KOKS-a je povsem zamrlo, hkrati pa se je krepila zahteva NSKS po javnopravnem zastopstvu oziroma neke vrste etnični zbornici kot nadomestilu za KOKS. ZSO je temu nasprotovala in je, tudi na račun zmanjšanja politične in materialne podpore, začela iskati nove rešitve,

ki so se kazale v večji aktivnosti v okviru Sosveta pri Uradu avstrijskega zveznega kanclerja in v integraciji avstrijske politične stranke. Posledično ni bilo več medsebojnega dialoga med organizacijama, razen pri vprašanju o delitvi finančnih sredstev. Po desetletju brezplodnega razpravljanja in nezmožnosti sodelovanja se je z ustanovitvijo novega odbora konec leta 1999 vzpostavila nova možnost skupnega koordiniranja političnega sodelovanja (Jesih 2004, 284).

Na državnozborskih volitvah je leta 1983 Koroška enotna lista nastopila v koaliciji z Zeleno alternativno listo Avstriji in kasneje kot Enotna lista leta 1995 v koaliciji z Liberalnim forumom. Medtem ko je na deželnozborskih volitvah stranka nastopila leta 1989, 1994 (že pod imenom Enotna lista) in leta 1999. Enotna lista na deželnozborskih volitvah nima veliko možnosti, da bi osvojila zadostno število glasov za uvrstitev v deželni zbor, zaradi manjšinam nenaklonjenega volilnega reda. Prav tako pa veliko število slovenskih volivcev voli ostale politične stranke. Slovenci so bolj uspešni pri volitvah v koroško kmetijsko zbornico (Jesih 2004, 288–9).

d) Vloga Cerkve

V obdobju generacije Y je bila vloga Cerkve pomembna predvsem na kulturnem področju. Pripadniki generacije Y so bili kot otroci vključeni v številna cerkvena kulturna društva, ki so jim omogočila še dodatno spodbudo za ohranjanje slovenskega jezika in kulture.

3.5 OBDOBJE GENERACIJE Z (2001 -)

Generacija Z je generacija v nastajanju, saj se njeni pripadniki še vedno rojevajo. To pomeni, da je to potencialna generacija, ki bo šele skozi čas prišla v aktualizirano generacijo. V obdobje odraščanja pripadnikov generacije Z, ki so se že rodili, je bilo zaznamovano z vstopom Slovenije v EU in padcem mej, s povečanimi prijavi k dvojezičnemu šolstvu in intenzivnemu boju za dvojezične napise. Pripadniki generacije Z predstavljajo prihodnost slovenske narodne manjšine in od njih bo odvisno, ali bodo naslednje generacije še naprej ohranjale slovenstvo na avstrijskem Koroškem. Najstarejši pripadniki slovenske narodne manjšine generacije Z trenutno obiskujejo srednjo šolo.

▪ **POLITIČNI IN GOSPODARSKI VIDIKI OBDOBJA GENERACIJE Z SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE**

Slovenija in Avstrija vzdržujeta v dosedanem obdobju generacije Z dinamične odnose, kar potrjujejo številni stiki na politični in strokovni ravni, ter razvejano sodelovanje na več področjih. Hkrati sta obe državi tudi članici EU, kar pomeni, da smo v skupni gospodarski, politični in finančni zvezi. Sosednji državi poleg slovenske narodne manjšine še dodatno povezuje prav gospodarski dejavnik, saj je Avstrija ena najpomembnejših zunanjetrgovinskih partneric in tujih vlagateljic v Sloveniji.

Na gospodarskem področju je tako sodelovanje med Slovenijo in avstrijsko Koroško izredno raznovrstno. V prvi vrsti poteka redni dialog med območnimi enotami Gospodarske zbornice Slovenije in Koroško gospodarsko zbornico. Na povečanje čezmejnih gospodarskih projektov v primerjavi s prejšnjimi obdobji je vplival vstop Slovenije v EU in v schengenski prostor. Skozi projekte sodelujejo Kmetijsko gospodarska zbornica Slovenije, Kmetijska zbornica na Koroškem in kmečke stanovske strukture slovenske manjšine. Znotraj slovenske manjšine na Koroškem za spodbujanje gospodarske povezave med Slovenijo in Koroško, poleg Generalnega konzulata Republike Slovenije v Celovcu, skrbijo tudi Slovensko gospodarska zveza, ki ima status Slovenskega poslovnega kluba v tujini, in Alpe-jadranski center za čezmejno sodelovanje iz Celovca (Generalni konzulat RS Celovec 2012).

▪ **OBVEZNOSTI AVSTRIJE DO VARSTVA SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE IN URESNIČEVANJE MANJŠINSKIH PRAVIC**

Avstrija je sicer kot domača država slovenski narodni manjšini v zadnjih letih prevzela številne evropske sporazume o manjšinski zaščiti. Sem prištevamo tudi Okvirno konvencijo o varstvu manjšin in Evropsko listino o regionalnih in manjšinskih jezikih. Z navidez dobro avstrijsko manjšinsko politiko se ne strinjajo predstavniki manjšine. Slednji menijo, da je avstrijska diplomacija zelo izkušena in se predvsem navzven predstavlja kot zgleden borec za manjšinske pravice (Intervjuji s predstavniki manjšinskih organizacij 2009). Znotraj države pa to vsekakor ne drži, saj je stopnja asimilacije na avstrijskem Koroškem izredno močna. Poudariti je potrebno, da je z osamosvojitvijo Slovenije in s članstvom v EU in NATO (*North Atlantic Treaty Organisation* – Organizacija severnoatlantskega sporazuma) interes za slovenski jezik na

Koroškem kljub vsemu narasel. Danes se vedno več ljudi želi učiti slovenskega jezika. Razlogov za to je več. Največkrat se za učenje slovenščine odločijo zato, ker je slovenščina uradni jezik EU, ker je Slovenija blizu in ker je nekdo v družini nekoč znal slovensko.

V dosedanjem obdobju generacije Z je pri vprašanih pravic slovenske narodne manjšine pomembno vlogo prevzelo avstrijsko ustavno sodišče. V svoji Rzsodbi št. 91/99 (2000) je na primeru občine Dobrla vas odločilo, da mora biti slovenščina uvedena kot uradni jezik tudi v občinah, ki imajo dlje časa približno 10 % slovenskega prebivalstva (NSKS 2006). To je pomenilo, da bi bilo treba slovenščino poleg že v uredbi iz leta 1977 omenjenih občinah in Dobrle vasi uvesti v še najmanj štirih nadaljnjih občinah - Škocjan, Galicija, Dejkše in Kotmara vas. Šest let kasneje, leta 2006, je ustavno sodišče v zadevi krajevne table v Škocjanu odločilo, da krajevni napis, za katerega je ustavno sodišče rzsodilo, da mora biti dvojezičen, ostane enojezičen, ker naj bi število slovenskega prebivalstva v Škocjanu v tem času padlo pod 10 % (NSKS 2009).

Nekdanji avstrijski kancler Wolfgang Schüssel je leta 2002 sklical t. i. konferenco soglasja (posvetovalno-politično telo, ki naj bi odločalo o načinu izvršitve rzsodbe ustavnega sodišča). Slovenska manjšina je pripravila kompromisni predlog za postavitev 394 dvojezičnih napisov, pri čemer ni izhajala iz stanja leta 1951 (po tem stanju bi morale dobiti dvojezične napise okoli 800 krajev), ampak iz leta 1971. Po treh zasedanjih konference do sporazuma vseeno ni prišlo (Gornik 2009).

Leta 2005 je bilo v okviru konference konsenza dosežno le soglasje glede postavitve manjkajočih 19 dvojezičnih tabel, ki jih predvideva uredba iz leta 1977. Prof. Stefan Karner, pooblaščenec zveznega kanclerja, je predstavil predlog postopne postavitve 158 napisov (do 2010), ki je vključeval t. i. odprtnostno klavzulo in paket dodatnih podpor za manjšino. Kompromisni predlog 158+ so podprli vsi akterji razen KAB. Kasneje je od predloga odstopil deželni glavar Jörg Haider in NSKS, ki je zahteval postavitev skupno 394 dvojezičnih napisov, tj. v vseh krajih z več kot 10 % slovensko govorečega prebivalstva (Gornik 2009).

Kršenje 7. člena ADP je pokazal tudi predlog ustavnega zakona o dvojezični topografiji, ki ga je junija 2006 pripravila vlada kanclerja Wolfganga Schüssla in bi v praksi po mnenju Vidmajerjeve (2008) revidiral mednarodno pogodbo. Formula »15 plus 10« je predlagala postavitev dvojezičnih napisov na podlagi naslednjega pogoja: če v občini živi 15 % Slovencev, v kraju pa 10 % Slovencev. To je bilo v nasprotju z ADP in z mednarodnim pravom ter hkrati ni izpolnjevalo najpomembnejše rabsodbe ustavnega sodišča iz leta 2001 (Vidmajer 2011).

Predlog ustavnega zakona bivše desnosredinske vlade je propadel in kancler Alfred Gusenbauer je ob nastopu napovedal, da se bo zvezna vlada zavzela za to vprašanje in ga uredila do leta 2007. V času svojega mandata je predlagal ureditev vprašanja dvojezične topografije, ki predvideva na avstrijskem Koroškem 163 dvojezično označenih krajev, na Gradiščanskem pa 51. Predlog je bil zavrnjen s strani ljudske stranke ÖVP, ker je kancler Gusenbauer obšel koroškega deželnega glavarja Jörga Heiderja (Gornik 2009).

Pri sedanjem avstrijskem kanclerju Wernerju Faymannu in koroškemu deželnemu glavarju Gerhardu Dörflerju lahko opazimo konkreten premik glede manjšinske problematike. Spomladi 2011 so se začela pogajanja med vladnimi, deželnimi in manjšinskimi predstavniki pod vodstvom državnega sekretarja Josefa Ostermayerja, ki so obrodila sadove. Dosegli so namreč načelni dogovor, t. i. Celovski kompromis, ki je predvideval dvojezične krajevne table na avstrijskem Koroškem, in sicer v krajih z več kot 17,5 % slovenskega prebivalstva (Vidmajer 2011). 56 let po podpisu ADP, natančneje 26. julija 2011, je avstrijski predsednik Heinz Fischer tudi dejansko podpisal nov avstrijski zakon o narodnih skupnostih, ki med drugim ureja problem dvojezičnih krajevnih napisov na avstrijskem Koroškem (Z. R. 2011). Na podlagi slednjega so z dvojezičnimi krajevnimi napisi v Železni Kapli in Žitari vasi 16. avgusta 2011 začeli uresničevati novi zakon o manjšinah (Kramžar 2009). Ta predvideva postavitev dodatnih 71 dvojezičnih napisov od skupno 164 dvojezičnih naselij, ki jih bo v prihodnosti imela Koroška, medtem ko bi v skladu z ADP morali postaviti 800 tabel (Vidmajer 2011).

▪ ZNAČILNOSTI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE

a) Demografija

V časovnem intervalu generacije Z so do danes izvedli dva popisa prebivalstva in sicer leta 2001 in 2011. Pri popisu prebivalstva leta 2001 so popisovali po že znanih jezikovnih kategorijah, podatki pa so bili objavljeni tako kot pri popisu leta 1991. Tako naj bi po podatkih popisa iz leta 2001 živelo na Koroškem le še 12.554 slovensko govorečih avstrijskih državljanov in 555 tistih, ki so kot pogovorni jezik navedli »vindiš«. Večina oseb, ki so ob popisu leta 2001 navedle za svoj občevalni jezik »slovenščino«, še vedno živi na svojem tradicionalnem poselitvenem prostoru, to je na območju štirih podeželskih političnih okrajev: Velikovec 5.742, Celovec-dežela 3.115, Beljak-dežela 1.785 in Šmohor 122. Hkrati pa postajata vedno bolj pomembni središči slovenske poselitve na Koroškem Celovec in Beljak, kjer je število slovenskega prebivalstva v Celovcu naraslo iz 919 leta 1981 na 1.308 leta 2001, v Beljaku pa v istem obdobju iz 91 na 198 (Klemenčič in Klemenčič 2006/2007, 148–9).

Pri popisu leta 2011 so uporabili novo metodo, in sicer registrski popis prebivalstva – informacije o prebivalcih, gospodinjstvih in stanovanjih so zbirali v različnih registrih, zbirkah in bazah. Vendar pri metodologiji popisa ne zasledimo podatkov o etničnem izvoru prebivalstva. Iz česar sledi, da v popisu leta 2011 nimamo podatka, koliko je še pripadnikov slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem (Statistik Austria 2012).

Kljub temu pa lahko primerjamo podatke, ki jih imamo na voljo iz popisa leta 2001. Tako ugotovimo, da je v obdobju generacije Y in dosedanjem obdobju generacije Z število pripadnikov slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem upadlo.

b) Šolstvo

Otrok, ki pripada generaciji Z, lahko obiskuje dvojezični pouk na podlagi prijave, ki jo podajo starši oziroma zakoniti zastopniki. Od otrok se ne zahteva predhodno znanje slovenščine.

Na predšolski stopnji in v prvih letih šolanja poteka pouk v dvojezičnih ljudskih šolah v enakem obsegu tako v nemškem kot tudi v slovenskem jeziku. To velja za vse predmete. Število učenk in učencev v enem razredu na predšolski stopnji in kasneje na prvi do četrti

šolski stopnji ne sme biti nižje od sedem in ne višje od dvajset. V dvojezičnih ljudskih šolah od prve do četrte šolske stopnje, kjer se k dvojezičnemu pouku prijavljeni učenci in učenke učijo skupaj z neprijavljenimi, imajo dodatnega učitelja (tako imenovan timski učitelj) za samostojno in odgovorno učno in vzgojno delo pri obveznih predmetih (razen verouka) za štirinajst tedenskih ur. Če oba učitelja skupno opravljata celotno vzgojno-izobraževalno delo v razredu, sta tudi skupno zadolžena za naloge razrednega učitelja. Za vse tiste učence, ki so prijavljeni k dvojezičnemu pouku, a njihovo znanje slovenskega jezika ni zadostno, je potrebno ponuditi dodaten pouk v slovenščini, ki je obvezen že pri treh otrocih (po potrebi tako, da zajema tudi otroke različnih šolskih stopenj) (Dvojezično šolstvo na Koroškem 2012)

Po končani četrthi stopnji se lahko učenci vpišejo v glavno šolo, ki je po učni stopnji manj zahtevna, ali na gimnazijo. Slovenščina se v nadaljevanju umakne z učnih programov, saj je dvojezičnost obvezna le v prvih štirih letih šolanja. Učiti se je je mogoče le kot dodatni obvezni predmet, kot alternativa obveznemu predmetu ali kot izbirni predmet. Izjemi sta le Zvezna gimnazija in zvezna realna gimnazija za Slovence v Celovcu, kjer je slovenščina učni jezik pri vseh predmetih (Dvojezično šolstvo na Koroškem 2012).

Po končani osmi stopnji lahko dijaki nadaljujejo šolanje na gimnazijskem programu, ki v slovenskem jeziku poteka na dvojezični Višji šoli za gospodarske poklice ali na dvojezični Trgovski akademiji. Izbiri slovenskega jezika ponujajo tudi na nekaterih drugih območjih, ki niso označena kot dvojezična, kjer slovenščino poučujejo fakultativno (gimnazija Velikovec, srednješolski programi v Beljaku in Celovcu) (Zavod RS za šolstvo 2006-2011).

Pripadniki generacije Z imajo v primerjavi s prejšnjimi generacijami najbolj razvito dvojezično šolstvo. Opaziti je mogoče tudi povečan vpis na dvojezične šole, saj znanje slovenskega jezika pridobiva na veljavi. Pri tem pa se pojavljajo problemi, da se otroci, ki že znajo slovenski jezik, le-tega učijo skupaj s tistimi, ki ga ne znajo. Kar pa pomeni, da dvojezični otroci v slovenščini ne napredujejo in dajo prednost nemškemu jeziku zaradi okolja, v katerem živijo.

c) Kultura in mediji

Slovenska narodna manjšina na Koroškem se kulturno udeležuje preko kulturno krovnih organizacij ter vanje včlanjenih društev in skupin, ki jih je skupno nad 80. Tako matična kot domača država finančno podpirata širok spekter kulturnega ustvarjanja na različnih področjih, kot so gledališče, zborovsko petje, folklor, literatura, lutkarstvo, slikarski tedni, jezikovne počitnice, mladinska izmenjava itd..

Prisotni so tudi različni mediji v slovenskem jeziku. Na Koroškem tako izhaja tednik *Novice* ter cerkveni list *Nedelja*. V programu avstrijske državne televizije ORF sta televizijski stalnici tedenska oddaja »DOBER DAN KOROŠKA« in tedenski prispevek »SERVUS, SREČNO, CIAO« v okviru deželnih poročil »*Kärntner heute*« (Biro za slovensko narodno skupnost 2006-2009).

Slovenski radijski spored se je v obdobju generacije Y in generacije Z močno razvil. Na Koroškem sta začeli proti koncu leta 1998 oddajati zasebni radijski družbi Korotan in Agora celodnevni program v slovenskem oziroma v delno slovenskem jeziku. Leta 2001 je pričel oddajati Radio Dva. Slednji je projekt skupnega radia, ki ga ustvarjajo Radio Agora, slovensko uredništvo ORF-Koroška in Radio Dva (naslednik radia Korotan). Od marca 2004 naprej radijski program v današnji obliki ustvarjajo skupaj Radio Dva/Agora in slovensko uredništvo avstrijske televizije (Reiterer in drugi 2004, 258).

Poleg tradicionalnih medijev je del manjšinskega vsakdana postal tudi internet. Na spletu lahko pripadniki slovenske narodne manjšine pregledujejo in uporabljajo najrazličnejše vsebine, od informacijskih portalov do spletnih strani njihovih organizacij, privatnih spletnih strani in spletnih strani z možnostjo multimedijskega učenja slovenskega jezika. Hkrati lahko pripadniki manjšine preko spleta med seboj komunicirajo, usklajujejo mnenja, komentirajo različne dogodke itd.. Lahko bi rekli, da je internet postal medij, ki povezuje manjšino med seboj, s Slovenijo in Avstrijo ne glede na geografsko ali kulturno oddaljenost.

č) Politično udejstvovanje

Družbenopolitično strukturo slovenske narodne manjšine sta do leta 2003 zaznamovali predvsem dve politični interesni skupnosti, in sicer NSKS ter ZSO. NSKS zastopa bolj

katoliško usmerjene Slovence, medtem ko ZSO po lastni definiciji pokriva leve do sredinsko desne svetovnonazorske opcije. Leta 2003 je bila ustanovljena tudi SKSS, ki si prizadeva za dialog znotraj slovenske narodne manjšine na Koroškem ter za skupno, demokratično in pluralistično zastopstvo koroških Slovencev in Slovenk.

V dosedanjem obdobju generacije Z smo bili soočeni z neenotnim delovanjem slovenskih manjšinskih organizacij. Dejstvo, da obstajajo na avstrijskem Koroškem tri različne organizacije koroških Slovencev, ki ne delujejo enotno, moti tako Slovenijo kot Avstrijo, saj prva ne ve, katere interese bi zastopala, druga pa izkorišča neenotnost, da na področju zaščite manjšin ne stori veliko. Razlike med njimi se pojavijo predvsem v idejno-političnih vprašanjih, kjer konsenza ni mogoče doseči. To se kaže v 'notranjih bojih', kar vodi do pomanjkanja sogovornikov, kar Avstrija lahko spretno izkorišča v svoj namen.

Slovensko narodno manjšino na Koroškem na občinski ravni zastopa Enotna lista, ki je nadregionalno združenje slovenskih občinskih svetnikov. Pri občinskih volitvah marca 2003 je v 24 južnokoroških občinah dobila 5.632 glasov (Biro za slovensko narodno skupnost 2006-2009). Velik preskok za slovensko narodno manjšino se je zgodil 15. marca 2009, ko je v drugem krogu volitev za župana v občini Želena Kapla, ki je v 30 % slovenska, večinoma pa že nemška, zmagal Slovenec Franc Jožef Smrtnik (T.Š. 2009). To je bil velik dosežek za Slovence v Avstriji, saj je za slovenskega kandidata glasovalo tudi veliko nemško govorečih volivcev. Enotni listi je tako končno uspelo prodreti v volilni segment večine, kar potrjuje tudi vizijo, ki jo zagovarjajo, da je politično stranko potrebno odpreti in pridobiti za teme, kot so na primer manjšinska zaščita, regionalni razvoj, dobrososedski odnosi z večinskim prebivalstvom (Intervjuji s predstavniki manjšinskih organizacij 2009).

d) Vloga Cerkev

V obdobju generacije Z je vloga Cerkev enaka, kot je bila v obdobju generacije Y. Pripadniki generacije Z so vključeni v številna kulturno-cerkvena društva. Prav tako velika večina otrok hodi k verouku in k slovenski maši, kjer je slovenska beseda še vedno samoumevna.

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 METODA FOKUSNE SKUPINE

Za izpeljavo empiričnega dela magistrskega dela sem uporabila metodo fokusne skupine. Za njo sem se odločila, ker sem želela pridobiti kvalitativne podatke o tem, kako določena generacija dojema slovenstvo. Pri metodi fokusne skupine gre namreč za pogovor skupine ljudi, ki se usmerjeno pogovarjajo o vnaprej znani temi, pogovor pa poteka po določenem načrtu (Klemenčič in Hlebec 2007, 7). V fokusnih skupinah smo poglobljeno spoznavali, kako so si udeleženci in njihove izkušnje med seboj podobni ali različni. In prav to je tisto, kar me je zanimalo. Kako posamezna generacija razume slovenstvo, zakaj so takšni, kakršni so, in kakšna je dinamika celotne generacije. Namen posamezne fokusne skupine je bil zbrati čim več informacij v kratkem času.

4.2 OPIS IZPELJAVE EMPIRIČNEGA DELA

Izpeljala sem pet srečanj fokusnih skupin in sicer eno fokusno skupino na posamezno generacijo.

Za izpeljavo srečanj fokusnih skupin sem potrebovala tri mesece. Najprej je bilo potrebno načrtovati posamezne skupine, sestaviti vprašalnike (glej Prilogo C) in pridobiti udeležence. Za posamezno fokusno skupino sem potrebovala od pet do deset ljudi. Pri tem sem morala biti pozorna na to, da so bili udeleženci posamezne fokusne skupine rojeni v časovnem intervalu njihove generacije, da so prihajali iz vseh treh dolin avstrijske Koroške (Zile, Roža in Podjune) in da so bili različne izobrazbe. Pri iskanju udeležencev so mi pomagali koroški prijatelji, ki so s svojimi vezami in poznanstvi osebno poklicali udeležence fokusnih skupin. Vsem udeležencev fokusnih skupin sem nato pred našim srečanjem napisala pismo (glej Prilogo A), v katerem sem se predstavila, pojasnila metodo fokusne skupine in razložila namen našega srečanja. Sledila je časovna in datumska uskladitev udeležencev posamezne fokusne skupine. Dve srečanji fokusnih skupin smo nato izpeljali v Celovcu, eno v prostorih študentskega kluba slovenskih študentov, drugo pa v prostorih Mohorjeve družbe. Tri srečanja fokusnih skupin smo izpeljali na kmetiji družine Mikl v Ločilu. Pred začetkom posamezne fokusne skupine so vsi udeleženci izpolnili demografski vprašalnik (glej Prilogo Č), ki mi je bil v veliko pomoč pri sami analizi. Udeležence sem pozdravila z uvodnim moderatorskim

nagovorom (glej Prilogo B), s katerim sem se udeležencem še enkrat predstavila in razložila potek našega srečanja. Vse pogovore sem snemala na diktafon zaradi lažje analize.

V nadaljevanju sledi analiza posamezne fokusne skupine. Začeli bomo z najstarejšo generacijo veteranov in končali z generacijo Z. Povzetki skupinskih pogovorov fokusnih skupin so zapisani v prilogah D, E, F, G, in H.

4.2.1 GENERACIJA VETERANOV

Tabela 4.1: Udeleženci fokusne skupine generacije veteranov

SPOL	LETO ROJSTVA	IZOBRAZBA	POKLIC	KRAJ BIVANJA
ženski	1928	osnovnošolska	gospodinja	Želuče
ženski	1929	osnovnošolska	gospodinja	Šentjakob pri Rožu
ženska	1930	osnovnošolska	gospodinja	Sele
moški	1937	osnovnošolska	kmet	Žužace
ženski	1943	osnovnošolska	gospodinja	Bistrica na Zili

Fokusna skupina generacije veteranov je bila izjemno zanimiva, vendar tudi težko razumljiva iz vidika preučevanja. Generacija veteranov je generacija, katere pripadniki so vsi že upokojeni in stari približno med 70 in 90 let. Postavljeno vprašanje so razumeli, vendar odgovorili nanj v obliki zgodbe.

Generacija veteranov je odraščala v zelo težkih časih, ki se jih s strahom spominjajo. V fokusni skupini generacije veteranov smo slišali čustveno izpovedne zgodbe, ki potrjujejo napisano zgodovino iz avstrijske Koroške. Asimilacija slovenske narodne manjšine se je začela kmalu po plebiscitu. Pripadniki generacije veteranov se v šoli niso učili slovenskega jezika, ker se je v javnih utrakvističnih šolah utrdil položaj nemščine. To je pripeljalo do tega, da so njihove komunikacijske sposobnosti omejene v glavnem na krajevno narečje, v standardni zvrsti svojega jezika pa so ostali nepismeni. Prav tako se spominjajo prihoda Hitlerja in druge svetovne vojne, ko so jim prepovedali govoriti slovensko. Na izseljeništvu leta 1942 jih vežejo slabi spomini. Eden izmed udeležencev je s solzami v očeh povedal zgodbo, kako je ostal brez svojih staršev. To je pustilo velik pečat v njegovem življenju. Prav tako pomemben je bil tudi prihod partizanov, ki se ga

spominjajo kot nečesa pozitivnega. Po podpisu ADP so se razmere na Koroškem ponovno zaostriale. Skoraj vsi ne morejo pozabiti protimanjšinskih organizacij, ki so želele, da bi manjšina sčasoma izginila. Postavitev dvojezičnih napisov je v njihova življenja končno prinesla mir in zadovoljstvo. Veliko navdušenje so pokazali nad tem, da sedaj lahko napišejo ime svojega kraja v slovenščini.

Generacija veteranov je izjemno ponosna na svoje otroke, ki kljub mešanim zakonom še vedno učijo svoje otroke govoriti slovensko. Hkrati ne morejo mimo dejstva, da so njihovi otroci študirali. To je razumljivo, saj so sami naredili samo ljudsko in glavno šolo. Nekateri so šolanje prekinili zaradi vojne, spet drugi niso imeli drugačnih možnosti. Vsi prihajajo s podeželja, kjer so se preživljali večinoma s kmetijstvom.

Kulturno je bila ta generacija zelo prikrajšana v času svojega odraščanja. Kulturno delovanje je bilo namreč prepovedano, po vojni pa zelo omejeno. Povedali so, da so bile kulturne prireditve samo v nemščini in da so šele s časom začele nastajati tudi v slovenskem jeziku. Le-te so kasneje zelo radi obiskovali. Poudarili so, da brez Cerkve ne bi obdržali slovenskega jezika. To potrjuje tudi teorijo, ki pravi, da je bila Cerkev na Koroškem tista, ki je nudila pomoč slovenski narodni skupini in kjer je bila slovenska beseda samoumevna.

Kot najstarejša generacija veliko dajo na tiskane manjšinske medije, kot sta časopisa Nedelja in Novice. Redno gledajo tudi oddajo Dober dan Koroška in poslušajo slovenski radio. Ker so upokojeni in imajo največ prostega časa, ne preseneča dejstvo, da se ta generacija najbolj poslužuje manjšinskih medijev.

Slovenstvo vidijo kot svoj materni jezik. Z njim so se rodili in to jih je opredelilo kot Slovence. Čutijo, da so del slovenskega naroda in so z njim zelo povezani. So edina generacija, ki je Slovenijo brez pomislekov označila za svojo matično državo. Hkrati so tudi edina generacija, ki je priznala, da se je bala Nemcev. Vse to lahko povežemo z izkušnjami, ki so jih imeli tekom svojega odraščanja. To je generacija, ki je veliko pretrpela zaradi svojega slovenstva. To je generacija, ki je izgubila otroštvo v drugi svetovni vojni. To je generacija, katere starše so izgnali, ker so bili Slovenci. To je generacija, ki je zaslužna za to, da manjšina na Koroškem še vedno obstaja. Njihova

zavednost, da pripadajo slovenskem narodu je bila tista, ki jih je v težkih trenutkih rešila, da niso popustili pod pritiski asimilacije.

4.2.2 GENERACIJA OTROK BLAGINJE

Tabela 4.2: Udeleženci fokusne skupine generacije otrok blaginje

SPOL	LETO ROJSTVA	IZOBRAZBA	POKLIC	KRAJ BIVANJA
ženski	1949	višješolska	učiteljica	Bistrica na Zili
moški	1956	poklicna	kmetovalec	Šentjakob pri Rožu
moški	1960	univerzitetna	agroživilstvo	Ločilo
ženski	1964	poklicna	gospodinja	Leše
ženski	1965	poklicna	gospodinja	Sele

Generacija otrok blaginje je odraščala v obdobju po drugi svetovni vojni. V času njihovega odraščanja so sprejeli ADP. Vendar pa je kmalu po sprejetju ADP Avstrija začela uresničevati manjšinsko politiko, ki je bila povsem v nasprotju z določili 7. člena. Najbolj je to občutila generacija otrok blaginje na področju dvojezičnega šolstva, kjer so bili prikrajšani za učenje slovenskega jezika. Posledično se je to odražalo tako, da so za neko obdobje ponekod prenehali doma govoriti slovensko. Pritisk, ki so ga prenašali v šoli, je bil za otroke včasih preprosto premočan.

Generacija otrok blaginje je tudi generacija, ki je navajena velike družine. Struktura v družini je bila jasna. Žene so bile večinoma časa doma, kjer so skrbele za otroke in gospodinjstvo. Medtem so možje delali na poljih ali v kakšnih drugih službah in skrbeli za prihodke družine. Prav takšen način življenja poznajo tudi udeleženci fokusne skupine, kjer so bile skoraj vse ženske predstavnice gospodinje. Povprečna izobrazba v generaciji otrok blaginje je za eno stopnjo višja kot pri generaciji veteranov. Nekateri so tudi že študirali. Vendar pa je bilo na področju Koroške le-teh relativno malo, saj večji del koroških Slovencev prihaja iz podeželja, kar pomeni, da so morali poskrbeti za kmetije svojih staršev. Vsekakor pa je to generacija, ki se je zavedala, da je izobrazba pomembna. To so prenesli na svoje otroke, ki danes predstavljajo generacijo Y in generacijo Z. Le-ti so imeli in imajo v primerjavi s svojimi starši že drugačne dvojezične šole in veliko več možnosti izobraževanja v slovenskem jeziku. Generacija otrok blaginje pa je bila tako močna, da je kljub pritiskom iz okolice svoje otroke prijavila k dvojezičnemu pouku.

Svoje znanje slovenskega jezika je vestno prenesla na svoje otroke, saj se zavedajo, da je dvojezičnost prednost. To se je izkazalo tudi v njihovem boju za dvojezične napise oziroma v pomenu, ki ga pripisujejo le-tem. Za njih je pomembno, da je dvojezičnost vidna navzven. Hkrati so vojno z dvojezičnimi napisi doživljali kot izredno krivično, saj se je šlo za nekaj, kar bi jim moralo samoumevno pripadati.

Slovenstvo dojemajo na poseben način. Vsi se zavedajo, kako so trpeli njihovi starši v vojnih časih. Spominjajo se zgodb, ki so jih poslušali kot otroci. Jezni so zaradi krivic, ki so se jim godile. Slovenstvo je zato izredno čustvena komponenta, ki je del njihovih korenin. Kljub temu, da so bili tekom svojega življenja podvrženi pritiskom asimilacije, se zavedajo, da je slovenščina njihov materni jezik in slovenstvo kulturna domovina, ki jih povezuje. Preko svojih otrok doživljajo slovenstvo še na drugačen način, ker je to tista dodana vrednost, ki jo lahko prenesejo na svoje otroke.

Slovenstvo ohranjajo najprej skozi jezik in kulturo. Nato skozi svoje otroke, ki so jih prijavi v dvojezične šole. Najpomembnejše pa je, da jih ni strah govoriti slovensko. Čeprav je zaznati, da vseeno niso tako samozavestni kot na primer generacija Y. To je posledica okolja, v katerem so odraščali.

Izpostavili so, da so se čutili manj povezane z Jugoslavijo kot s Slovenijo. Razlog je predvsem v tem, da je imela Jugoslavija drugačen politični sistem, kot so ga bili deležni sami. Osamosvojitve Slovenije in vstop Slovenije v EU pa sta prinesla večjo povezanost med koroškimi Slovenci in slovenskim narodom. Meje so padle, carinske ovire so bile pozabljene in Karavanke so postale nižje. Ljubljana kar na enkrat ni več tako daleč in slovenska beseda jim je na dosegu roke. To je generacija, ki rada hodi v Slovenijo na dopust ali na obiske k prijateljem. Zavedajo se, da jih s Slovenijo vežeta jezik in kultura.

Slovenije sicer ne vidijo kot matične države, ampak kot zaščitniško državo. Od nje pričakujejo, da jim bo stala ob strani, ko jo bodo potrebovali. Kljub vsemu pa temu ni bilo tako. Slovenija se po osamosvojitvi ni znala zoperstaviti Avstriji in postaviti jasnega stališča glede uresničevanja pravic iz 7. člena ADP. Seveda ne nosi vse krivde samo Slovenija, del krivde nosi tudi sama slovenska narodna manjšina. Glavni predstavniki

slovenske narodne skupnosti, ki izhajajo iz generacije otrok blaginje, niso znali delovati enotno in se zavzemati za usklajeno delovanje manjšine. Posledično smo prišli do situacije, ko je Slovenija manjšini nudila predvsem finančno pomoč, ni pa nudila tiste moralne opore, ki bi jo ta potrebovala. A to ni bilo mogoče tudi zato, ker sama manjšina ni bila enotna, kar je s pridom izkoriščala Avstrija, ki tako ni bila dosledna pri uresničevanju manjšinskih pravic.

Generacija otrok blaginje se večinskega prebivalstva ne boji več, vendar o njem še vedno govori malo zadržano. Razlog za to vidim predvsem v obdobju njihovega odraščanja. Pod vplivom nemško govorečih sošolcev in raznih protimanjšinskih organizacij tej generaciji ni bilo lahko. Bilo jim je lažje kot njihovim staršem, ki so preživeli vojno, ampak težje kot generacijam za njimi. Osebnostno so bili podvrženi asimilaciji in samo trdna volja jih je rešila, da so se vzdržali pritiskov. Občutili so neenakovrednost na vseh področjih, od šolstva do javnega življenja.

Slovenstvo v generaciji otrok blaginje je omejeno z negativnimi spomini njihovih staršev in dolgoletnim bojem za njihove pravice. Hkrati pa gre za zavestno odločitev, da bodo svoje korenine prenesli naprej. Generacija otrok blaginje se vsak dan s trdo voljo trudi pri ohranjanju svojega slovenstva.

4.2.3 GENERACIJA X

Tabela 4.3: Udeleženci fokusne skupine generacije X

SPOL	LETO ROJSTVA	IZOBRAZBA	POKLIC	KRAJ BIVANJA
ženski	1970	višješolska	turistična vodička	Želuče
moški	1975	poklicna	novinar	Sele
moški	1977	višješolska	športni administrator	Bilčovs
ženski	1978	višješolska	učiteljica	Celovec
moški	1980	univerzitetna	ekonomist	Beljak

Fokusna skupina generacije X pripada generaciji, ki je odraščala predvsem v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. To je generacija, ki je v sedanjosti zelo aktivna in živi polno družinsko življenje. Oba partnerja v generaciji X hodita v službo in skrbita

za svojo družino. Imajo zelo raznolike poklice, kar pomeni, da so imeli več izbire kot generaciji pred njimi. Družinski vzorci niso več tako močni kot v preteklosti, zato med pripadniki generacije X pogosto prihaja do ločitev.

V času njihovega odraščanja je bila slovenščina še vedno prevladujoči jezik vsakdana. Vsi udeleženci fokusne skupine so se naučili slovensko govoriti doma. Eden izmed udeležencev prihaja tudi iz tako imenovanega mešanega zakona, kjer je bila mati tista, ki ga je kljub nemško govorečemu očetu naučila govoriti slovensko. Vendar pa se je, večinoma zaradi asimilacije, jezikovna podoba slovenskega podeželja tekom njihovega življenja spremenila. V generaciji X je bilo veliko ljudi, ki so v otroški dobi ali zgodnji mladosti uporabljali slovenščino kot prvi jezik, a so kasneje začeli dojemati slovenščino kot manj pomemben jezik. To sta potrdila tudi udeleženca fokusne skupine, ki sta del svoje mladosti doma govorila nemško. Veliko je k temu doprinesel šolski sistem, kjer so imeli samo dodatne ure slovenščine. Iz tega sledi, da so v šoli večinoma govorili nemško. Svojo narodno zavest so, v primerjavi z drugimi generacijami, začeli razvijati relativno pozno, to je v času po končani šoli in ustvarjanju družine.

Hkrati je to generacija, ki je v primerjavi s prejšnjimi generacijami sklenila več poročnih zvez s samo nemško govorečim partnerjem. Posledično to vpliva na način življenja, ki ga živijo. To pomeni, da v mešanih zakonih doma ne govorijo samo slovensko in da veliko uporabljajo tudi nemški jezik. Kljub vsemu pa zavedni del generacije X svoje slovenstvo prenaša na svoje otroke.

Slovenstvo dojemajo najprej kot slovenski jezik. To je jezik srca, jezik čustev, jezik domačnosti. V slovenstvu vidijo tudi svojo koroško slovensko identiteto, ki se razlikuje od slovenske identitete. S tem mislijo predvsem na pogum, ki ga potrebujejo, da vsak dan živijo slovenstvo. Prav tako jim veliko pomeni, če slišijo slovensko besedo, saj se z njo lažje poenotijo. Za ohranjanje slovenstva je po mnenju generacije X bistvena izobrazba – slovenski vrtci, glasbene šole in druge izobraževalne ustanove v slovenskem jeziku.

Pripadniki generacije X se večinskega prebivalstva ne bojijo, kar lahko potrdimo z bojem za dvojezične napise in porastom vpisa otrok v dvojezične šole. So zelo aktivna generacija, ki želi pokazati večinskemu narodu, da na Koroškem že od nekdaj živijo

Slovenci, ki ne govorijo samo nemškega jezika, ampak tudi slovenski jezik. Zavedajo se, da vstop Slovenije v EU za slovenski jezik na Koroškem ne prinaša samo dobrih stvari, temveč tudi negativne – predvsem to, da slovenski jezik postaja bolj jezik soseda, ne pa jezik, ki se na Koroškem že od nekdaj govori.

Na trditev tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, da niso pravi Slovenci, ampak slovensko govoreči avstrijski državljani, so se odzvali pričakovano po iksarsko. To pomeni, da se zanašajo predvsem sami nase in na svoje občutke. Če se čutijo, da so Slovenci, potem to tudi so. Ne morejo pa zanikati, da tudi niso Avstrijci. To je generacija, ki dela, da živi, in je pozorna na to, da vse davke plačuje Avstriji, zato ne more zanikati svoje delne avstrijske identitete.

Kljub temu, da se čutijo povezane z Slovenijo na veliko načinov, pa Slovenije ne vidijo kot matične države. Razlog za to vidim predvsem v tem, da je to generacija, ki je bila aktivna na protestih po sedmojuljski zakonodaji v osemdesetih letih in generacija, ki je bila del vojne dvojezičnih napisov. Slovenija jim ni stala ob strani, ko so jo najbolj potrebovali. To je takrat, ko bi Slovenija morala zavzeti trdno politično stališče glede izpolnjevanja pravic iz 7. člena ADP. Zavedajo pa se, da problem ni samo v Sloveniji, temveč tudi v sami manjšini, ki bi morala biti bolj enotna in zasledovati isti cilj, to je preživetje manjšine.

Kultura je predstavljala in še vedno predstavlja velik del njihovega življenja. Tudi oni veliko vlogo za ohranjanje slovenske kulture pripisujejo Cerkvi. Pripadniki generacije X so v kulturo dandanes vključeni predvsem preko svojih otrok. Do manjšinskih medijev so izoblikovali kritično mnenje, saj bi od njih pričakovali več raznolikega programa. Generacija X je namreč tehnično zelo podkovana in njihove potrebe po kvalitetnih vsebinah so zelo velike.

Generacija X je generacija, ki povezuje več generacij. S tem mislim na to, da jih ima večina še starše in že svoje otroke. Največja vrednota, ki jim je pomembna pri ohranjanju slovenstva, je jezik njihovih staršev. Sledi izobrazba, s katero se bo ta jezik prenesel naprej. In ne nazadnje pogum, ki je pomemben, da lahko živijo svoje slovenstvo in ga prenašajo na naslednjo generacijo.

4.2.4 GENERACIJA Y

Tabela 4.4: Udeleženci fokusne skupine generacije Y

SPOL	LETO ROJSTVA	IZOBRAZBA	POKLIC	KRAJ BIVANJA
moški	1983	magisterij	ekonomist	Bistrica na Zili
moški	1986	poklicna	delavec	Beljak
moški	1987	univerzitetna	elektrotehnik	Bilčovs
moški	1992	srednješolska	študent	Žužaje
moški	1993	srednješolska	študent	Sele
ženski	1994	srednješolska	študentka	Želuce

Fokusna skupina generacije Y je bila izredno dinamična skupina, ki je v primerjavi z drugim fokusnimi skupinami o svojih izkušnjah govorila najbolj odprto. Prav tako je potrebno že na začetku analize poudariti, da je generacija Y najbolj izobražena generacija vseh časov. To se je izkazalo tudi v fokusni skupini generacije Y, ki je bila po stopnji izobrazbe daleč pred drugimi fokusnimi skupinami. Hkrati ne smemo pozabiti, da je to generacija, ki je bolj strpna kot katerakoli generacija prej. Sodobna tehnologija jim je namreč dala širino in zaradi tega so velikokrat prilagodljivejši kot starejše generacije.

Vsi udeleženci fokusne skupine so se naučili slovenskega jezika doma. Zanimivo je, da so bili zelo natančni pri tem, kakšen jezik govorijo na Koroškem. Niso se strinjali, da govorijo slovenski jezik – govorijo namreč slovensko narečje. To je bila edina generacija, ki je poudarila, da govorijo slovensko narečje, ki se razlikuje od slovenskega jezika. Razlog za to vidim predvsem v njihovi izobraženosti, saj je to generacija, ki se je do študija na univerzi lahko izobraževala na dvojezičnih šolah. To je tudi generacija, ki je v času svojega odraščanja doživljala pravo eksplozijo informacij in dražljajev (slikovnih, zvočnih, čustvenih). Kar je vplivalo tudi na razumevanje sveta, v katerem živijo – zavedajo se, da so zaradi svoje dvojezičnosti drugačni od svojih vrstnikov in da o tem lahko tudi odkrito govorijo.

Kljub vsemu pa je to generacija, ki je doživljala vsakodnevno zmerjanje na avtobusu, ko so se vozili v šolo. Omenjali so tudi dnevne razredne boje s samo nemško govorečimi sošolci. Vsi so poudarili, da jim ni bilo lahko biti Slovenec, predvsem takrat, ko še niso natančno razumeli, kaj to pomeni. Šele v srednji šoli in sedaj na univerzi so se začeli

zavedati svoje narodne pripadnosti. To potrdi teorijo, ki pravi, da človek postane bolj dojemljiv za svet okoli sebe med 12. in 24. letom starosti (Novak 2007).

Glede izbire jezika, v katerem največ berejo, se ta generacija ne razlikuje od drugih generacij. Večino literature preberejo v nemščini, kar je logična posledica okolja, v katerem živijo. Skoraj vsi udeleženci fokusne skupine pa za svoje razmišljanje uporabljajo slovenski jezik, kar pomeni, da v njihovi notranjosti prevladuje slovenstvo.

Udeleženci fokusne skupine generacije Y so bili najbolj dojemljivi za razumevanje pojma slovenstvo. Njihova percepcija slovenstva je zelo široka. Slovenstvo dojemajo kot celoten proces življenja. Najprej je to jezik, ki so se ga naučili govoriti doma. To je nekaj, kar nosijo v sebi. Slovenstvo so tudi tradicije ter šege in navade. Bistveno pa je, da slovenstvo živijo in ga čutijo. Ni dvoma, da so del slovenskega naroda, in tega ne skrivajo, temveč kažejo navzven. Veliko vlogo pripisujejo tudi Cerkvi, ki je tekom zgodovine odigrala pomembno vlogo pri ohranjanju slovenskega jezika. Cerkev je še danes edini prostor, kjer je slovenščina samoumevna. Prav tako Cerkev organizira veliko prireditev, ki so pomembne za ohranjanje slovenstva. Dojemljivost za slovenstvo je posledica njihovega videnja sveta. Generacija Y je živela v mirnem času, v katerem ni bilo nobene vojne. Seveda so opazili nestrpnost svojih sosedov, vendar so zaradi močne podpore svoje družine in izobrazbe pridobili samozavest, ki jo potrebujejo, da ohranjajo svoje slovenstvo.

S Slovenijo se ne čutijo tako povezane kot starejše generacije. Na Slovenijo jih vežejo predvsem prijatelji in glasba. Zavedajo se skupne zgodovine, vendar v sedanjosti Slovenije ne vidijo kot matične države. Vedo za finančno podporo, ki jo Slovenija prispeva za ohranjanje manjšine, vendar s tem niso zadovoljni. Če bi bila Slovenija matična država, potem bi morala storiti več in ostro nastopiti proti Avstriji, da bi dobili vse pravice, ki jim pripadajo. Večinskega prebivalstva se ne bojijo, ravno nasprotno. Prepričani so, da se večinsko prebivalstvo boji njih. To lahko vidimo kot posledico izredne samozavesti in zavednosti. Z mislijo tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, da niso pravi Slovenci ampak slovensko govoreči avstrijski državljani se strinjajo. Razlaga je jasna. Seveda so slovensko govoreči avstrijski državljani in niso pravi Slovenci, ker nimajo slovenskega državljanstva. So pa zato koroški Slovenci. V tem ni dvoma. To kaže

na fenomen dvojne identitete (Vavti 2007, 169), ki jo opažamo pri mlajših generacijah. Na eni strani se zaradi jezika in narodne pripadnosti čutijo povezane s slovensko narodno identiteto, na drugi strani pa zaradi države v kateri živijo, čutijo povezanost tudi z avstrijsko narodno identiteto.

Generacija Y je generacija, ki rada obiskuje kulturne prireditve, vendar v njih ne sodeluje pogosto. Razlog je predvsem v generacijskih razlikah med ljudmi, ki organizirajo kulturne prireditve. Generacija Y si želi bolj moderne prireditve z aktualnimi tematikami. Zavedajo se, da je tradicije potrebno ohraniti, vendar bi lahko vseeno uvedli nekaj sodobnosti. Veliko jim pomenijo slovenska kluba v Gradcu in na Dunaju ter slovenski plesi, kjer se družijo s prijatelji. So kritični do manjšinskih medijev, saj ti niso zanimivi za mladino. Opazijo, da novinarji pri delanju prispevkov ali pisanju člankov ne govorijo pravega slovenskega jezika in delajo napake. Zaradi dnevne uporabe sodobnih tehnologij želijo posodobiti manjšinske medije, kar je za pričakovati glede na ritem življenja, v katerem živijo.

Njihovo življenje je najbolj zaznamoval proces dvojezičnih napisov. Slednji je generacijo Y pripeljal do meje, ko jim je postalo vseeno za dvojezične napise. Presiti so razlaganja, zakaj jim pripadajo dvojezični napisi. Zavedajo se, da so table simbolnega pomena, vendar te ne bodo naredile več Slovencev. Želijo si več strpnosti in prijateljstva z večinskim narodom. Za velik dogodek v svojem življenju štejejo tudi padec mej in vstop Slovenije v EU. Počutijo se kot Evropejci in tako tudi živijo.

Generacija Y je optimistična glede obstoja slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Brez dvoma bodo svoje slovenstvo prenesli na svoje potomce. Zavedajo se, da je dvojezičnost prednost, ki lahko v tako težkih ekonomskih časih prinese zaposlitev. Znanje slovenščine je zato pomembno tudi iz gospodarskega vidika. Ne nazadnje pa je to generacija, ki je zaradi svoje izobrazbe vsekakor najbolj samozavestna generacija koroških Slovencev in ki se zaveda, da je slovenstvo tisto, kar jih izoblikuje v celotne osebnosti.

4.2.5 GENERACIJA Z

Tabela 4.5: Udeleženci fokusne skupine generacije Z

SPOL	LETO ROJSTVA	ŠOLA	STARŠI	KRAJ BIVANJA
ženski	2000	nemška gim.	mati Slovenka, oče Nemec	Brnca
ženski	2002	slovenska gim.	mati Slovenka, oče Nemec	Šentjakob
moški	2002	glavna šola	oba starša Slovenca	Ločilo
ženski	2003	glavna šola	oba starša Slovenca	Leše
moški	2004	ljudska šola	oba starša Slovenca	Sele
ženski	2004	ljudska šola	oče Slovenec, mama Nemka	Diča vas

Generacija Z je generacija v nastajanju, saj se njeni pripadniki še vedno rojevajo. Pri fokusni skupini generacije Z je bil najmlajši otrok star 8 let, najstarejši otrok pa 12 let. To pomeni, da sem se za pogovor odločila z najstarejšimi pripadniki generacije Z in sicer iz preprostega razloga, ker mi otroci, mlajši od 8 let, ne bi mogli veliko povedati. Za otroke sem pripravila poseben vprašalnik (glej Prilogo C) in se osredotočila predvsem na njihovo izkušnjo dvojezičnega šolstva. Ti otroci so namreč tisti, ki dvojezične šole še vedno obiskujejo, kar pomeni, da so mi lahko iz prve roke povedali, kako dvojezične šole delujejo v praksi.

Kot smo ugotovili že v teoretičnem delu, morajo starši svoje otroke prijaviti k dvojezičnemu pouku. Ob prijavi od otrok ni zahtevano predhodno znanje slovenščine, kar pomeni, da lahko dvojezični pouk obiskujejo tudi otroci, ki doma ne govorijo slovenskega jezika. To v praksi pomeni veliko prilagajanja z vseh strani. Otrokom s predhodnim znanjem slovenščine se tako zdi pouk velikokrat dolgočasen, saj predvsem v prvih razredih v znanju slovenskega jezika ne napredujejo. Hkrati to posledično pomeni, da je poudarek na nemščini, kar pripelje do tega, da se otroci začnejo lažje izražati v nemškem jeziku. Pride do vpeljave vedno več nemških besed v slovenski jezik. Nekateri lahko začnejo doma govoriti tudi nemško, kar smo ugotovili pri starejših generacijah. Do tega pride predvsem v obdobju po 12 letu starosti, ko se začnejo zavedati sveta, v katerem živijo. V ljudski šoli se otroci učijo v enakem obsegu tako nemščine kot slovenščine (Dvojezično šolstvo na Koroškem 2012). Kljub vsemu pa je poudarek na nemščini, kar so povedali tudi sami otroci. Po končani ljudski šoli se otroci vpišejo v glavno šolo, ki je po

učni stopnji manj zahtevna, ali pa na gimnazijo. Slovenščina se umakne iz učnih programov, učiti se je je mogoče le v okviru dodatnega predmeta. Tako se slovenščine uči deklica, ki hodi na nemško gimnazijo v Beljaku. Izjema je slovenska gimnazija v Celovcu, kjer je slovenščina učni predmet pri vseh predmetih.

Otroci, ki hodijo na dvojezične šole, nimajo negativnih izkušenj s tem, da govorijo slovenski jezik. Medtem ko je zgodba deklice, ki hodi na nemško gimnazijo, malo drugačna. Glede na to, da je edina v razredu, ki zna govoriti slovensko, jo drugi sošolci zbadajo in zmerjajo. Ker se želi vključiti v razred, tudi sama govori večinoma nemško. Pomembno je tudi dejstvo, da je na dvojezičnih šolah večina učbenikov v nemškem jeziku. Otroci se zato lažje učijo v nemščini, saj jim je snov razložena bolje kot v slovenskem jeziku. Ne smemo pa pozabiti, da je vedno več staršev, ki prijavijo otroke k dvojezičnem pouku. Eni iz razloga, ker so njihovi stari starši znali slovensko, ali pa zato, ker vidijo prednost v tem, da bi otroci znali kar največ jezikov. To pomeni, da ljudje postajajo bolj strpni in odprti do slovenskega jezika. Osebno menim, da je k temu pripomogel vstop Slovenije v EU, saj je slovenski jezik postal eden izmed jezikov EU, hkrati pa tudi jezik gospodarstva na avstrijskem Koroškem. Ker je Slovenija sosedna država in veliko Slovencev obiskuje Koroško, je znanje slovenskega jezika postalo prednost predvsem v turističnih in gospodarskih panogah.

Pri analizi fokusne skupine generacije Z sem se osredotočila tudi na to, ali prihajajo iz družine, kjer oba starša govorita slovensko, ali iz družine, kjer samo eden od staršev govori slovensko. Zanimalo me je, ali otroci, ki doma uporabljajo oba jezika, govorijo slovensko slabše kot tisti, ki doma govorijo samo slovenski jezik. Ugotovila sem, da je slovenščina vseh otrok tekoča in ni opaziti razlike med tistimi, ki govorijo slovensko z obema staršema, in tistimi, ki govorijo slovensko samo z enim od staršem. V primerjavi s starejšimi generacijami bi lahko rekla, da je v načinu njihovega izražanja opaziti nekoliko več nemških besed, saj vsi, razen ene deklice, hodijo na dvojezične šole, kjer imajo med drugim veliko nemško govorečih prijateljev. Prav tako večina njihovih sosedov ne govori več slovenskega jezika, kar posledično pomeni, da se tudi v okolici svojega doma igrajo z nemško govorečimi otroki. Otroci, ki doma govorijo oba jezika, so povedali, da nimajo problemov z menjavanjem jezikov. Zavedajo se dejstva, da eden izmed staršev ne razume slovenskega jezika in da morajo posledično govoriti nemško. Iz povedanega lahko

sklenem, da čeprav doma uporabljajo oba jezika, je starš, ki govori slovenski jezik, zelo zaveden koroški Slovenec in močen člen v družini, saj je svojega otroka vpisal na dvojezično šolo in se trudi, da otrok obiskuje različna kulturna društva ter se na tak način še dodatno uči slovenščine. To pomeni, da mu vrednota slovenstva veliko pomeni in jo želi ohraniti v družini kljub mešanemu zakonu.

Otroci pojma slovenstvo ne razumejo, kar je razumljivo glede na njihovo starost. Presenetilo pa me je dejstvo, da so pojem slovenstvo povezali s slovenskim jezikom in celo s slovenskim narodom. To pomeni, da razmišljajo v pravo smer in da se je njihova zavednost šele začela oblikovati. Čeprav ne vedo veliko o manjšinski problematiki, pa opazijo, kaj se dogaja okoli njih. Slišali so za dvojezične napise, vendar so premladi, da bi o tem lahko imeli mnenje. V času njihovega odraščanja (tj. zadnjih deset let), ko je bila borba za dvojezične napise najbolj intenzivna, se le-ti še niso zavedali sveta okoli sebe. Zanimivo pa je njihovo gledanje na trditev, da se koroški Slovenci bojijo Nemcev. Bistvena razlika z ostalimi generacijami je, da vidi generacija Z Nemce kot ljubosumne, saj znajo oni poleg nemškega tudi slovenski jezik in bodo zato lažje dobili službe. To pomeni, da lahko potrdimo teorijo, ki pravi, da so pripadniki generacije Z zelo samozavestna generacija, ki točno ve, kaj lahko pričakuje.

Kultura jim pomeni veliko. Vsi so del slovenskih kulturnih društev. Na splošno lahko rečemo, da so za to zaslužne predvsem starejše generacije koroških Slovencev, ki so izjemen zgled mlajšim. Večina jih namreč redno obiskuje kulturne prireditve in to kulturno dediščino prenašajo na najmlajše.

Edina pomanjkljivost za generacijo Z so mediji. Najmlajša generacija nima medijev v slovenskem jeziku. Nobene revije ni, ki bi bila namenjena najmanjšim. Prav tako po televiziji nimajo risank v slovenskem jeziku. Vendar pa, kot smo že ugotovili, to praznino na nek način nadomesti kultura, ki igra veliko vlogo pri ohranjanju slovenstva.

Otroci se zavedajo, da so drugačni od svojih vrstnikov in da so del še nečesa drugega. Na to drugačnost gledajo izjemno pozitivno in če bodo tako močni kot starejše generacije, se nam za obstoj manjšine na avstrijskem Koroškem ni treba bati.

5 SKLEP

Slovenstvo je večdimenzionalen pojem, ki ga ne moremo opredeliti z eno samo definicijo. Ravno nasprotno, lahko rečemo, da obstaja toliko definicij slovenstva, kot je njegovih pripadnikov. Slovenstvo je zame nekaj samoumevnega in nekaj, o čemer se ne sprašujem. Slovenstvo je del mene in okolice, v kateri živim. Vendar pa to ne drži za pripadnike slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem. Živeti slovenstvo v državi, v kateri slovenstvo ni dominanten kulturni okvir, je namreč zavestna odločitev vsakega posameznika. Slednji se lahko upira asimilaciji samo z izjemno močno voljo, podporo družine in prijateljev.

Tekom magistrskega dela smo ugotovili, da na to, ali se nekdo odloči živeti slovenstvo, kljub asimilacijskim pritiskom iz okolice, vpliva čustvena vez, ki jo nekdo čuti do slovenstva. Posameznikova percepcija slovenstva je odvisna od tega, v katerem obdobju je posameznik odraščal oziroma povedano z drugimi besedami, posamezniki, ki so odraščali v istem obdobju – časovnem intervalu posamezne generacije – si delijo skupne značilnosti percepcije slovenstva, ki se od generacije do generacije razlikujejo. Pri tem ima bistveno vlogo tudi generacijski zamik. Torej ključni dogodki, ki so se zgodili v obdobju določene generacije, so imeli vpliv na percepcijo slovenstva naslednjih generacij. Iz tega sledi, da zato vsaka posamezna generacija dojema slovenstvo in njegovo vsebino na novo.

Za pripadnike generacije veteranov velja, da slovenstvo vidijo kot materni jezik in kot nekaj, kar jim je dano že od rojstva. V slovenstvo niso nikoli dvomili. Vedno so se čutili in se še vedno čutijo kot del slovenskega naroda. Prav tako Slovenijo vidijo kot njihovo matično državo. Generacija veteranov se je za svoje slovenstvo v primerjavi z drugimi generacijami morala najbolj boriti. Pritiskov germanizacije, ki so jih bili deležni, predvsem v obdobju svojega odraščanja, se spominjajo s strahom. Možnosti za izobraževanje v slovenskem jeziku niso imeli, kar pomeni, da so komunikacijske sposobnosti generacije veteranov omejene na krajevno narečje. Generacija veteranov je svoje slovenstvo prenesla na svoje otroke in generacije za njimi.

Generacija otrok blaginje se še dobro zaveda preteklosti svojih staršev, kar vpliva na njihovo percepcijo slovenstva. Slovenstvo smatrajo kot nekakšno jezikovno domovino.

Vendar le to še nadgradijo s kulturo in narodno pripadnostjo. Izpostavijo tudi, da je za ohranjanje slovenstva najbolj pomembna izobrazba. Slovenstvo danes živijo predvsem preko svojih otrok. Zavedajo se, da je ohranjanje slovenstva trdo delo, ki ga lahko dobro opraviš samo, če slovenstvo živiš na vseh področjih od jutra do večera. Slovenije ne vidijo več kot matične države, kot jo vidi generacija veteranov, ampak bolj kot zaščitniško državo, ki bi morala varovati obstoj manjšine predvsem na političnem področju.

Generacija X prav tako kot generacija veteranov in otrok blaginje slovenstvo najprej povezuje z jezikom in nato z identiteto. Slovenski jezik jim daje občutek domačnosti in jih bolj čustveno nagovori kot nemški jezik. Glavna posebnost generacije X je koroška slovenska identiteta. To je generacija, ki je poudarila, da se njihova identiteta razlikuje od slovenske oziroma nemške. V primerjavi s predhodnima generacijama je generacija X bolj izobrazena in različnih poklicev, kar pomeni, da se zavedajo svoje zgodovine in dejstva, da je bila zibelka slovenstva prav Koroška.

Sledi generacija Y, ki po svoji samozavesti izstopa daleč pred drugimi generacijami. To je generacija, ki se je v šoli učila slovenskega jezika, in generacija, ki si življenje svojih starih staršev in staršev težko predstavlja. Velja za najbolj izobrazeno generacijo vseh časov, saj je njenim pripadnikom izobrazba lažje dostopna kot generacijam pred njimi. Hkrati je to generacija, ki si bo v naslednjem desetletju ustvarila družino. Slovenstvo povezujejo z jezikom, tradicijami, šegami in navadami. Slovenstvo je tisto, kar delajo, mislijo in živijo. Poudarjajo, da so poleg Slovencev in Avstrijcev tudi Evropejci. Miselnost te generacije izstopa po njihovi strpnosti do drugih ljudi. Zavedajo se svoje drugačnosti, na katero so ponosni in jo brez strahu kažejo tudi navzven. Pri njih lahko opazimo vsaj dve izoblikovani identiteti, in sicer slovensko ter avstrijsko. Počasi se oblikuje tudi tretja identiteta, ki jo imenujemo evropska identiteta. Razlog za nastanek evropske identitete je EU, ki zaradi padca mej povezuje že omenjeni identiteti skupaj z evropsko identiteto.

Generacija Z je generacija, ki je še v nastajanju. Otroci te generacije prihajajo iz več mešanih zakonov kot generacije pred njimi. Slovenstvo težko razumejo, saj so še premladi, da bi lahko izoblikovali svoje percepcije. Kljub temu, da doma z vsaj enim od

svojih staršev govorijo slovenski jezik, so pod velikim vplivom nemškega jezika. Le-temu se ne upirajo, saj jim tega ne omogoča okolje, v katerem živijo. V prihodnosti pa bo izobrazba tista, ki jim bo dala samozavest, da bodo lahko ponosni na svoje slovenstvo in ga bodo ohranjali še za naslednje generacije.

Skupna značilnost percepcije slovenstva vseh generacij slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem je znanje slovenskega jezika, ki ostaja vezivo slovenskega naroda. Sledi slovenska kultura, ki jo koroški Slovenci s pomočjo finančne podpore Slovenije vestno ohranjajo. Najpomembnejši element za ohranjanje slovenstva pa je izobrazba slovenske narodne manjšine. Le-ta je tista, ki je vzrok za razlike, ki so se pojavile v percepciji slovenstva med različnimi generacijami slovenske narodne manjšine. Izobrazba namreč prinese samozavest, ki je potrebna, da lahko odprto živiš svoje slovenstvo brez skrivanja pred večinskim prebivalstvom. To je tudi bistvo, ki ga bo slovenska narodna manjšina v prihodnosti potrebovala za svoj obstoj.

Med generacijami pripadnikov slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem je prišlo do razlikovanja pri opredelitvi, kako posamezne generacije koroških Slovencev vidijo državo Slovenijo. Ugotovili smo, da jo samo generacija veteranov razume kot matično državo, vse ostale generacije pa v njej vidijo predvsem državo zaščitnico. Na tem mestu se je zato smotno vprašati, kako pa država Slovenija vidi sama sebe v odnosu do Slovencev v zamejstvu in po svetu. Odgovor na to vprašanje sem poiskala v dveh temeljnih dokumentih iz tega področja. Najprej v Resoluciji o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije,²⁴ kjer je v 3. poglavju, 1. točki zapisano, da »odnos med Republiko Slovenijo in slovenskimi avtohtonimi manjšinami v sosednjih državah temelji na ustavnem načelu skrbi matične države za avtohtone manjšine in enakopravnega partnerskega sodelovanja«. Ter nato v Zakonu o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja,²⁵ kjer je v 5. členu, 2. odstavku določeno: »Republika Slovenija je matična domovina vseh Slovencev zunaj njenih meja in tudi država zaščitnica avtohtonih slovenskih narodnih skupnosti v sosednjih državah«. Iz napisanega sledi, da Republika Slovenija sama sebe vidi najprej kot »matično državo« in nato kot »državo zaščitnico« za

²⁴ Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije. Ur. l. RS, št. 35-2280/1996.

²⁵ Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. Ur. l. RS, št. 43/2006.

Slovence v zamejstvu in po svetu. Zanimivo je, da pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem pojem matične države in pojem države zaščitnice ločijo. Tekom nastajanja magistrskega dela sem namreč spoznala, da ima pojem matične države veliko večjo težo in zato se je z njim lahko povezala samo generacija veteranov. Razlog za to najdemo v obdobju, ko se je generacija veteranov rodila. Na Koroškem so namreč takrat govorili večinoma slovensko, pa tudi številčno je bila manjšina še izjemno močna. Asimilacijski pritiski, ki so se začeli po koroškem plebiscitu in trajajo še danes, pa so imeli vpliv na percepcijo Slovenije drugih generacij. Torej je ponovno imel pomembno vlogo generacijski zamik. Slovenija je tako iz matične države za generacijo veteranov postala država zaščitnica za vse ostale generacije. Razlog za to je predvsem v tem, da Slovenija sicer nudi finančno pomoč slovenski narodni manjšini in tako skrbi za njeno ohranitev, vendar pa je na političnem področju zadržana in nejasna, ko gre za izražanje jasnih stališč glede kršenja manjšinskih pravic. To pomeni, da svoje vloge matične države ne opravlja tako kot slovenska narodna manjšina od nje pričakuje. Hkrati pa je tudi sama slovenska narodna manjšina pri svojih zahtevah neenotna, kar še dodatno oddaljuje rešitev nastale situacije.

Skozi magistrsko delo smo ugotovili, da posamezne generacije slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem zaradi različnih socializacijskih procesov preteklosti drugače percepirajo slovenstvo, kar potrjuje mojo hipotezo. Percepcija slovenstva se je od generacije do generacije spreminjala. Postaja vedno bolj kompleksen pojem, ki ga posamezne generacije dograjujejo. Dejstvo pa je, da je ohranjanje slovenstva zavestna odločitev vsakega posameznika, ki lahko slovenstvo preprosto živi in ga prenaša na svoje potomce, ker ga čuti.

Ne smemo pa pozabiti, da slovenstvo spreminja nas in mi spreminjamo slovenstvo.

6 LITERATURA

- Arsenault, Paul M. 2003. Validating generational differences: A legitimate diversity and leadership issue. *Leadership & Organization Development Journal* 25: 124–41. Dostopno prek: <http://proquest.umi.com.nukweb.nuk.uni-lj/pqdweb?index=9&did=62502121&SrchMode=1&sid=9&Fmt=6&VInst=PROD&VType=PQD&ROT=309&VName=PQD&TS=1205780509&clientId=16601> (12. avgust 2011).
- Avstrijska državna pogodba – *Österreichischer Staatsvertrag*, podpisana 15. maja 1955 na Dunaju med Zvezo sovjetski socialističnih republik, Združenim kraljestvom Velike Britanije in Severne Irske, ZDA in Francijo na eni strani ter Avstrijo na drugi strani, v veljavi od 27. julija 1955 po deponiranju ratifikacijskih listin vseh petih omenjenih pogodbenic. Dostopno prek: <http://www.verfassungen.de/at/staatsvertrag55.htm> (8. februar 2011).
- Avstrijska zvezna ustava – *Bundes-Verfassungsgesetz, B-VG*, sprejeta 1. oktobra 1920. Dostopno prek: <http://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?/Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10000138> (8. avgust 2012).
- Beltram, Peter. 1984. Dvojezičnost in narodnostna identiteta. V *Dvojezičnost. Individualne in družbene razsežnosti*, 11–16. Ljubljana: Društvo za uporabno jezikoslovje SR Slovenije.
- Bendix, Reinhard. 1964. *Nation-building and citizenship: studies of our changing social order*. New York/London/Sidney: John Wiley & Sons, Inc.
- Biro za slovensko narodno skupnost. 2006-2009. *Slovenska narodna skupnost na Koroškem*. Dostopno prek: http://www.volksgruppenbuero.at/images/uploads/brosura_sl.pdf (13. oktober 2011).

- Bohte, Borut. 1984. Slovenska manjšina v Avstriji in mednarodno pravo. V *Koroški Slovenci v Avstriji včeraj in danes*, ur. Janko Liška, 11 –123. Ljubljana: Komunist. Celovec: Drava.

- Bohte, Borut in Mirjan Škrk. 1997. Pomen Avstrijske državne pogodbe za Slovenijo in mednarodnopravni vidiki njenega nasledstva. *Pravnik*, letnik 52 (11-12), 601–30.

- Bonnin, Michael. 2006. The "Lost Generation": Its Definition and Its Role in Today's Chinese Elite Politics. *Social Research* 73 (1): 245–50. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/ehost/pdf?vid=10&hid=13&sid=75269ea5-7e11-4f7f-a840-b94bc318b000%40SRCSM1> (17. avgust 2011).

- Budja Aleš in Mihael Kocbek. 2008. Teritorialne členitve Republike Avstrije. V *Lex Localis*, ur. Budja Aleš in Mihael Kocbek, 9–15. Maribor: Inštitut za lokalno samoupravo in javna naročila Maribor.

- Debeljak, Aleš, Tomaž Krpič in Luka Arsenjuk. 2004. *Nacionalna identiteta in kultura*. Dostopno prek: <http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/nacik1.pdf> (7. marec 2012).

- Domej, Teodor. 2000/2001. Šolstvo za prebivalstvo jugovzhodne avstrijske Koroške. V *Koroški Slovenci 1900–2000*, ur. Tina Bahovec, 25–55. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.

- *Dvojezično šolstvo na Koroškem*. 2012. Dostopno prek: http://www.2sprachigebildung.at/index_slo.htm (18. maj 2012).

- *Enotna lista*. 2012. Dostopno prek: <http://www.elnet.at> (19. junij 2012).

- Evropska listino o regionalnih in manjšinskih jezikih – *European Charter for Regional or Minority Languages*, sprejeta 25. junija 1992 s strani Odbora ministrov Sveta Evrope, v veljavi od 1. marca 1998, ETS. Št. 148. Dostopno prek:

<http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG> (26. avgust 2011).

- Generalni konzulat RS TRST. 2011. *Slovenska kultura, njena vloga in perspektive*. Dostopno prek: <http://www.trst.konzulat.si/index.php?id=2546> (5. november 2011).
- *Generalni konzulat RS Celovec*. Dostopno prek: <http://celovec.konzulat.si/index.php?id=2730> (5. maj 2012).
- Glass, Amy. 2007. Understanding generational differences for competitive success. *Industrial and Commercial Training* 39 (2): 98–103. Dostopno prek: <http://www.emeraldinsight.com.nukweb.nuk.uni-unilj.si/Insight/viewPDF.jsp?Filename=html/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/0370390204.pdf> (20. avgust 2011).
- Gornik, Vesna. 2009. *Informativno gradivo o položaju slovenske narodne skupnosti v Republiki Avstriji*, 23. februar. Dostopno prek: <http://www.dz-rs.si/index.php?id=96&type=98&cs=4&vt=7&o=140&unid=SDT%7C8B282BD D3A1773C8C125757400464FF5&showdoc=1> (4. junij 2009).
- Grško-bolgarske »skupnosti«, 31. julij 1930, Svetovalno mnenje št. 17 – *The Greco-Bulgarian »Communities«, 31 July 1930, Advisory Opinion No. 17* (PCIJ, Ser. B., No. 17, 1930). Dostopno prek: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1930.07.31_greco-bulgarian.htm (15. julij 2011).
- Intervjuji s predstavniki manjšinskih organizacij. 2009. Intervju z avtorjem. Celovec: lasten arhiv.
- Jackson Preece, Jennifer. 1997. Minority rights in Europe: from Westphalia to Helsinki. *Review of International Studies* 23(1): 75–92.

- --- 1998. *National Minorities and the European Nation-States System*. Oxford: Clarendon Press (3. poglavje).

- Jesih, Boris. 2004. Slovenska narodna manjšina v Republiki Avstriji. Kratek prerez zgodovinskega razvoja in oznaka trenutnega položaja. V *Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju*, ur. Dušan Nećak, Boris Jesih, Božo Repe, Ksenija Škrilec in Peter Vodopivec, 269–304. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

- Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- KAB. 2009. Dostopno prek: <http://www.kab.or.at/?id=organisation> (19. avgust 2009).

- Klemenčič, Matjaž in Vladimir Klemenčič. 2006/2007. *Prizadevanja koroških Slovencev za narodnostni obstoj po drugi svetovni vojni*. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.

- Klemenčič Sonja in Valentina Hlebec. 2007. *Fokusne skupine kot metoda presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.

- Klopčič, Vera. 1994/1995. Okvirna konvencija Sveta Evrope za zaščito narodnih manjšin. *Razprave in gradivo* (29-30): 265–72.

- Komac, Miran. 2002. *Varstvo manjšin: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije in Inštitut za narodnostna vprašanja.

- Konvencija o varovanju in spodbujanju raznolikosti kulturnih izrazov – *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expression*, sprejeta soglasno na 33. Splošni konferenci UNESCA v Parizu 20. oktobra 2005. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/new/en/culture/>

themes/cultural-diversity/diversity-of-cultural-expressions/the-convention/convention-text/ (20. avgust 2012).

- Kovačič Peršin, Peter. 2010. *Vrnitev k Itaki, Slovenci v procesih globalizacije*. Ljubljana: Društvo 2000.
- Kramžar, Barbara. 2009. Prijateljskih odnosov ne smemo negovati le tedaj, ko nam gre dobro. *Sobotna priloga*, 25. julij.
- Kuljić, Todor. 2007. Problem generacija: nastanak, sadržaj i aktuelnost Karla Manhajma. *Sociologija* 49 (3): 223–48. Dostopno prek: <http://doiserbia.nb.rs/img/doi/0038-0318/2007/0038-03180703223K.pdf> (9. avgust 2011).
- Kupperschmidt, Betty. 2000. Multigenerational employees: strategies for effective management. *The Health Care Manager* 19 (1): 58–60. Dostopno prek: [http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez?Db=pubmed&Cmd=ShowDetailView&TermToSearch=11183655&log\\$=activity](http://www.ncbi.nlm.nih.gov/sites/entrez?Db=pubmed&Cmd=ShowDetailView&TermToSearch=11183655&log$=activity) (19. avgust 2011).
- Lancaster, Lynne C. in David Stillman. 2002. *When Generations Collide: Who They Are. Why They Clash*. New York: Harper Collins.
- Lyon, Ethan. 2010. *Examining Generation Z: Stats, Demographics, Segments, Predictions*. Sparxoo. Dostopno prek: <http://sparxoo.com/2010/02/23/examining-generation-z-stats-demographics-segments-predictions/> (7. oktober 2011).
- Lyons Sean, Linda Duxbury in Christopher Higgins. 2005. Are gender differences in basic human values a generational phenomenon? *Sex Roles* 53 (9/10): 763–78.
- Manolis, Chris, Aron Levin in Robert Dahlstrom. 1997. A Generation X Scale: Creation and Validation. *Educational and Psychological Measurement* 57 (4): 666–84. Dostopno prek: <http://epm.sagepub.com/cgi/reprint/57/4/666> (17. avgust 2011).

- Martin, Carolyn A. in Bruce Tulgan. 2001. *Managing the Generation Mix: From Urgency to Opportunity*. Amherst, Massachusetts: HRD PRESS, INC.

- Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah – *International Covenant on Civil and Political Rights*, sprejet in razglašen 16. decembra 1966 v Generalni skupščini Združenih narodov z resolucijo 2200 A (XXI). Dostopno preko: <http://www.ohchr.org/english/law/ccpr.html> (22. avgust 2011).

- Mihailović, Srečko. 2004. Oduzimanje bodočnosti – Omladina Srbije u vodama tranzicije. V *Mladi zagubljeni u tranziciji*, ur. Srečko Mihailović, 17–37. Beograd: Centar za proučavanje alternativa. Dostopno prek: http://eee.karaburma.info/akcija/biblioteka/drustvo/mladi_zgubljeni_u_tranziciji.pdf (17. avgust 2011).

- MMC. 2008. *Mož, ki je spremenil avstrijski politični zemljevid*. Dostopno prek: <http://www.rtv slo.si/svet/moz-ki-je-spremenil-avstrijski-politicnizemljevid/93149> (20. avgust 2012).

- mojMikro. 2010. *Od veteranov do generacije Z*, 11. november. Dostopno prek: http://www.mojmikro.si/geekfest/pogled_naprej/od_veteranov_do_generacije_z (7. oktober 2011).

- Musek, Janek. 1997. Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe. V *Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas*, ur. Dušan Nećak, 174–201. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

- Nećak, Dušan in Božo Repe. 2003. *Oris sodobne obče in slovenske zgodovine*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete.

- Novak, Marjeta. 2007. *Medgeneracijske razlike in vloga HRM: z drugimi ravnajte tako, kot si oni želijo, da ravnate z njimi*. Ljubljana: Planet GV.

- NSKS. 2006. *O položaju koroških Slovencev 2006 v letu predsedovanja EU Republike Avstrije*. Celovec: Mohorjeva.

- --- 2009. *Kratek opis odprtih pravnih vprašanj glede slovenske narodne skupine na avstrijskem koroškem*. Celovec: interno gradivo.

- Obid, Vida. 2002. *Haiders Exerzierfeld: Kärntens SlowenInnen in der deutschen Volksgemeinschaft*. Wien: Promedia.

- Oblinger, Diana in James Oblinger. Eds. 2005. *Educating the Net Gen*. Washington, D.C.: EDUCAUSE.

- Okvirna konvencija o varstvu manjšin – *Framework Convention for the Protection of National Minorities*, sprejeta 10. november 1994 s strani Odbora ministrov Sveta Evrope, v veljavi od 1. februarja 1998, ETS št. 157. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=157&CM=8&DF=27/08/2009&CL=ENG> (26. avgust 2011).

- Pleško, Aleksandra. 2008. Od mozaika do mavrične reke kultur in naprej: Unescova definicija kulture. V *Kula* 1(2), ur. Dan Podjed, 6–17. Ljubljana: Slovensko etnološko in antropološko združenje KULA.

- --- 2009. Razvoj manjšinske zaščite v OZN skozi delo Podkomisije ZN za promocijo in zaščito človekovih pravic po letu 1979. *Razprave in gradivo* (58): 82–107.

- Pravice manjšin v Zgornji Šleziji (manjšinske šole), 26. April 1928, Sodba št. 12 – *Rights of Minorities in Upper Silesia (Minority Schools), 26. April 1928, Judgement No. 12* (PCIJ, Ser. A., No. 15, 1928). Dostopno prek: http://www.worldcourts.com/pcij/eng/decisions/1928.04.26_upper_silesia.htm (15. julij 2011).

- Priporočilo Parlamentarne skupščine Sveta Evrope 1201 (1993) k dodatnem protokolu k Evropski konvenciji o človekovih pravicah – *Recommendation 1201 (1993) on an additional protocol on the rights of national minorities to the European Convention on Human Rights*, sprejeto 1. februarja 1993 s strain Parlamentarne skupščine Sveta Evrope. Dostopno prek: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/EREC1201.HTM> (15. julij 2011).

- Pušnik, Maruša. 1999. Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa let.36*: 796–808.

- --- 2011. *Popularizacija nacije: komuniciranje, nacionalizem in proizvodnja mej*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- Raines, Claire. 2003. *Connecting Generations*. Menlo Park: Crisp Publications.

- Reiterer, Albert F., Franz Sturm, Valentin Hellwing, Karl Anderwald in Maria Novak-Trampusch. 2004. Koroška. V *Manjšine in čezmejno sodelovanje v prostoru Alpe-Jadran*, ur. Sonja Novak-Lukanovič, 231–61. Trento: Arbeitsgemeinschaft Alpen-Adria.

- *Resolucija o položaju avtohtonih slovenskih manjšin v sosednjih državah in s tem povezanimi nalogami državnih in drugih dejavnikov Republike Slovenije*. Ur. l. RS, št. 35-2280/1996. Dostopno prek: http://www.uszs.gov.si/fileadmin/uszs.gov.si/pageuploads/Resolucija_o_polo__aj_u_avtohtonih_slovenskih_manj__in_v_sosednjih_dr__avah_in_s_tem_povezanim_i_nalogami_dr__avnih_in_drugih_dejavnikov_Republike_Slovenije.htm (21. avgust 2012).

- Rosting, Helmer. 1923. Protection of Minorities by the League of Nations. *The American Journal of International Law* 17(4): 641–60.

- Roter, Petra. 2007. Pojmovanje in opredeljevanje manjšin. V *Priseljenci*, ur. Miran Komac, 7–33. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- --- 2008. Spreminjajoči se pomen vsebine kriterijev opredeljevanja (narodnih) manjšin. *Razprave in gradivo* 56–57: 34–68. Dostopno prek: http://www.inv.si/DocDir/PublikacijePDF/Razprave%20in%20gradivo/RIG%2056_57/Roter%2056_57.pdf (25. februar 2009).
- --- 2009. *Narodne manjšine v mednarodnih odnosih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Shaffer, Brenda. 2006. *The Limits of Culture; Islam and Foreign Policy*. London: The MIT Press Cambridge.
- Shafer, Boyd C. 1995. *Nationalism. Myth and reality*. London: Victor Gollancz Limited.
- Senžermenska mirovna pogodba – *Treaty of St. Germain*, podpisana 10. septembra 1919 v Saint Germain-en-Laye, v veljavi od 16. julija 1920. Dostopno prek: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> (4. junij 2009).
- *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 1994. Ljubljana: DZS.
- Smolle, Karel. 2000/2001. Koroški Slovenci in avstrijske politične stranke. V *Koroški Slovenci 1900–2000*, ur. Tina Bahovec, 137–54. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.
- Splošna deklaracija o kulturni raznolikosti – *Universal Declaration on Cultural Diversity*, sprejeta sooglasno na 31. Splošni konferenci UNESCA v Parizu 2. novembra 2001. Dostopno prek: <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001271/127160m.pdf> (5. maj 2012).

- STA. 2011. Rudi Vouk: Zakon o narodnih skupnostih je pravno neizdelan in neutemeljiv. *Dnevnik.si*, 19. oktober. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/novice/slovenija/1042481671> (20. avgust 2012).

- Statistik Austria. 2012. *Bevölkerung*. Dostopno prek: http://www.statistik.at/web_de/statistiken/bevoelkerung/index.html (13. junij 2012).

- Strutz, Janez. 2000/2001. Razvojne poteze in tipologija slovenske proze 20. st. na Koroškem. V *Koroški Slovenci 1900–2000*, ur. Tina Bahovec, 199–217. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.

- Svet Evrope. 2001. *List of declarations made with respect to treaty No. 148. European Charter for Regional or Minority Languages. Declaration contained in the instrument of ratification deposited on 28. June*. Dostopno prek: <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?CL=ENG&NT=148&VL=1> (12. marec 2012).

- --- 2012. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/default_en.asp (14. marec 2012).

- Thornberry, Patrick. 1991. *International Law and the Rights of Minorities*. Oxford: Clarendon Press (Part IV).

- Till, Jože. 2000/2001. Koroški Slovenci in krška škofija. V *Koroški Slovenci 1900–2000*, ur. Tina Bahovec, 57–101. Celovec-Ljubljana-Dunaj: Mohorjeva založba.

- T.Š. 2009. Slovenska stranka prvič z županom v Avstriji. *24ur.com*, 15. marec. Dostopno prek: <http://24ur.com/novice/slovenija/slovenska-stranka-prvic-z-zupanom-v-avstriji.html> (13. oktober 2009).

- Ule, Mirjana, Tanja Rener, Tjaša Žakelj, Metka Kuhar in Valentina Hlebec. 2003. *Tipi družin in socialne mreže*. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS.
- UNESCO. 2012. Dostopno prek: <http://www.unesco.org/new/en/> (20. avgust 2012).
- Uredba o sosvetih narodnih skupin – *Verordnung der Bundesregierung vom 18. Jänner 1977 über die Volksgruppenbeiräte*. BGBl 38/1977, sprejeta 18. januar 1977. Dostopno prek: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1977_38_0/1977_38_0.pdf (31. avgust 2012).
- Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi delov ozemlja, na katerih je treba postaviti topografske napise v nemškem in slovenskem jeziku – *Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung von Gebietsteilen, in denen topographische Bezeichnungen in deutscher und slowenischer Sprache anzubringen sind*. BGBl 306/1977, sprejeta 31. maj 1977. Dostopno prek: <http://www.volksgruppenbuero.at/docs/gesetze/topograph.pdf> (31. avgust 2012)
- Uredba zvezne vlade z dne 31. maja 1977 o določitvi sodišč, upravnih oblasti in drugih uradov, pred katerimi je slovenščina prepuščena kot uradni jezik dodatno k nemškemu jeziku – *Verordnung der Bundesregierung vom 31. Mai 1977 über die Bestimmung der Gerichte, Verwaltungsbehörden und sonstigen Dienststellen, vor denen die slowenische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen wird*. BGBl 307/1977, sprejeta 31. maj 1977. Dostopno prek: <http://www.volksgruppenbuero.at/docs/gesetze/amtssprache.pdf> (31. avgust 2012).
- *Ustavni zakon za izvedbo temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti RS* (UZITUL). Ur.l. RS, št. 11/1991-I. Dostopno prek: http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1991-01-0006?OpenDocument (18. avgust 2011).

- Vavti, Štefka. 2007. Asimilacija in identitete v Kanalski dolini in na južnem Koroškem – primerjalni pregled. V *Razprave in gradivo 53-54*, ur. Boris Jesih, 166–77. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

- Vidmajer, Saša. 2008. Manjšina kot okrask. *Sobotna priloga*, 12. april.

- --- 2011. Dvojezična topografija – Drobotnice. *Sobotna priloga*, 9. april.

- Yrle, Augusta C., Sandra J. Hartman in Dinah M. Payne. 2005. Generation X: Acceptance of others and teamwork implications. *Team Performance Management* 11 (5/6): 188–99. Dostopno prek: <http://www.emeraldinsight.com.nukweb.nuk.unilj.si/Insight/viewPDF.jsp?Filename=http/Output/Published/EmeraldFullTextArticle/Pdf/1350110504.pdf> (19. avgust 2011).

- Yu, Hui-Chun in Peter Miller. 2005. Leadership style: The X generation and baby boomers compared in different cultural context. *Leadership & Organization Development Journal* 26 (1): 35–50. Dostopno prek: <http://www.emeraldinsight.com.nukweb.nuk.unilj.si/Insight/ViewContentServlet?Filename?=Published/EmeraldFullTextArticle/Articles/0220260103.html> (21. avgust 2011).

- Z. R. 2011. Predsednik Fischer podpisal zakon o narodnih skupnostih. *Delo*, 27. julij.

- *Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja (ZORSSZNM)*. Ur. l. RS, št. 43/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=73044> (21. avgust 2012).

- Zavod RS za šolstvo. 2006-2011. *Zamejsko šolstvo, Avstrija*. Dostopno prek: <http://www.zrss.si/default.asp?rub=2417> (13. oktober 2011).

- Zemke, Ron, Claire Raines in Bob Filipczak. 2000. *Generations at work: Managing the Clash of Veterans, Boomers, Xers, and Nexters in your Workplace*. New York: Amacom.
- Zorn, Tone. 1978. *Slovenija po osvoboditvi: Koroški Slovenci v drugi avstrijski republiki*. Dostopno prek: http://www.savel-hobi.net/leksikon/zgodovina_sl/slovenija6.htm (12. junij 2012).
- Zupančič, Jernej. 1999. Kravanke-od ločnice do stičišča Slovencev z obeh strani meje. V *Dela številka 13*, 337–48. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Zvezni ustavni zakon – *Das Bundes-Verfassungsgesetz*, BGBl Nr. 1/1930, nazadnje dopolnjen z BGBl 1. Nr. 68/2000, sprejet in veljaven od 1. oktobra 1920. Dostopno prek: http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2000_68_1/2000_68_1.pdf (8. avgust 2012).

7 PRILOGE

PRILOGA A: Uvodno pismo udeležencem fokusnih skupin

Spoštovani!

Moje ime je Nika Lavrih in sem študentka magistrskega programa mednarodnih odnosov na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. V času mojega dodiplomskega in podiplomskega študija mednarodnih odnosov sem se poglobljeno ukvarjala s problemom manjšin, še posebno s slovensko manjšino v Avstriji. Zanimanje za pripadnike slovenske narodne manjšine na Koroškem se je začelo že v srednji šoli, ko sem še kot dijakinja preživela velik del svojih poletnih počitnic pri družini Mikl v Ločilu. Tako sem na nek način doživela življenje koroškega Slovenca še iz druge perspektive, kar me je še dodatno motiviralo, da se o tem naučim še kaj več. Po končani diplomi in vpisu na magisterij sem se odločila, da bo moje magistrsko delo namenjeno koroškim Slovencem. Ker je bilo o manjšinski problematiki v Avstriji že veliko napisanega, sem se poskušala lotiti novega pristopa preučevanja manjšine. Svojemu magistrskemu delu sem dala naslednji naslov: **PERCEPCIJE SLOVENSTVA MED RAZLIČNIMI GENERACIJAMI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM.**

Za cilj magistrskega dela sem si zadala analizirati, kako različne generacije slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem dojemajo slovenstvo. Vsi vemo, da obstajajo različne generacije, ki jih stroka tudi različno poimenuje. Sama sem se odločila za naslednjo opredelitev generacij: generacijo veteranov (rojeni med 1922 in 1945), generacijo otrok blaginje (rojeni med 1946 in 1965), generacijo X (rojeni med 1966 in 1980), generacijo Y (rojeni po 1981 in 2000) in generacijo Z (rojeni po letu 2001). V svojem teoretičnem delu magistrskega dela sem za vsak časovni interval posamezne generacije na podlagi stališč, ugotovitev in sklepov drugih avtorjev preverjala 5 značilnosti (pripadnost narodni skupnosti, odnos do slovenskega jezika, varstvo manjšine, šolstvo in kulturo), s katerimi sem želela teoretično ugotoviti, kolikšna je percepcija slovenstva posamezne generacije. Vendar sem pri tem ugotovila, da je tisto, kar me pravzaprav res zanima, *mnenje tistih, ki so koroški Slovenci* in bi mi o svojem doživljanju slovenstva lahko sami povedali svojo zgodbo. In pri tem delu bi potrebovala vašo pomoč.

Svoje raziskovanje bi rada opravila z metodo fokusnih skupin. Kaj pa je fokusna skupina? Fokusna skupina je srečanje ljudi, ki se usmerjeno pogovarjajo o vnaprej znani temi (naša tema je slovenstvo na Koroškem), pogovor pa poteka po določenem načrtu. Namen fokusne skupine je tako zbrati čim več informacij v kratkem času. Vir informacij je interakcija, pogovor v skupini. Primerna velikost fokusne skupine je od 5 do 10 udeležencev, čas trajanja srečanja od 60 minut do 120 minut. Za svoje magistrsko delo bi potrebovala 5 fokusnih skupin, za vsak časovni interval posamezne generacije po eno. V posamezni skupini bi se pogovarjali o slovenstvu in sicer na zelo sproščen način, kjer bi jaz kot moderatorka postavljala splošna vprašanja (kot npr. Kdaj ste se naučili govoriti slovensko? Ali ste se v šoli učili slovensko? Berete slovenski časopis?). Vprašanja so odprtega tipa, kar pomeni, da ni nepravilnih odgovorov. Na vprašanja bomo odgovarjali na podlagi vaših izkušenj. Pogovor bi se snemal z diktafonom zaradi lažje analize. V magistrskem delu vas kot posameznikov ne bom izpostavljala in imensko omenjala. Vsaka posamezna skupina bo imela nekatere skupne značilnosti. Recimo, da ste bili rojeni v istem obdobju, da so na vaše mnenje vplivali podobni dogodki in tako naprej. Da bi vedeli, v kateri skupini bi bili, je potrebno samo pogledati vašo letnico rojstva, ki spada v posamezni časovni interval generacij. Na našem srečanju vam bom tudi povedala, kaj sem o vaši generaciji skozi svoj teoretični del ugotovila sama.

Čas in kraj srečanja posamezne fokusne skupine bomo določili skupaj. Prav tako bo poskrbljeno za prigrizek ter tople in hladne napitke. Pri organizaciji srečanja generacije veteranov, generacije otrok blaginje in generacije Z mi pomaga gospa Brigita Mikl, pri organizaciji srečanja generacije X in Y pa gospod Roman Weber. Ob tej priložnosti se jima zahvaljujem za vso pomoč in podporo.

Če se boste za udeležbo odločili – kar si močno želim – vam bom še pred srečanjem fokusne skupine poslala vse potrebne informacije preko gospe Mikl in gospoda Webra. Želim, da bi se na našem srečanju imeli lepo in se skupaj sproščeno pogovorili o vašem doživljanju slovenstva.

Že vnaprej se vam zahvaljujem in vas lepo pozdravljam,

Nika Lavrih

PRILOGA B: Uvodni moderatorski nagovor fokusni skupini

Dober dan in dobrodošli na današnjem srečanju. Najprej hvala, ker ste si vzeli čas za udeležbo na srečanju fokusne skupine na temo **PERCEPCIJE SLOVENSTVA MED RAZLIČNIMI GENERACIJAMI SLOVENSKE NARODNE MANJŠINE NA AVSTRIJSKEM KOROŠKEM**.

Moje ime je Nika Lavrih in sem podiplomska študentka mednarodnih odnosov na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Upam, da se vsi med seboj poznate, da bo pogovor lahko potekal sproščeno. V primeru, da ne, si vzemimo nekaj minut, da se med seboj spoznamo.

Cilj mojega magistrskega dela je analizirati, kako različne generacije slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem dojemajo slovenstvo. Zanima me predvsem, kako posamezna generacija razume manjšinsko problematiko? Kako in katere družbene razmere so vplivale na posamezno generacijo?

Ali ste že slišali za generacijo veteranov ali generacijo X? Ali morda veste, v katero generacijo spadate? Stroka namreč predvideva, da imajo ljudje, ki so se rodili v istem življenjskem obdobju, podoben pogled na svet. Ta pogled na svet pa se razlikuje od pogledov druge generacije. Tako si lahko vaši stari starši predstavljajo svet brez interneta in mobilnih telefonov, medtem ko bi to za vašo generacijo težko rekli. Torej obstajajo različne generacije: npr. generacija veteranov, generacija otrok blaginje, generacija X, generacija Y in generacija Z.

Vsaka od teh generacij ima svoje značilnosti. Zdaj vam bom povedala nekaj značilnosti o vaši generaciji () in mi lahko poveste, če le te držijo.....

(povzetek značilnosti vsake generacije)

Ker v magistrskem delu preučujem slovenstvo, sem se nekaj časa ukvarjala tudi s pojmom slovenstvo. Kaj to pravzaprav je? Kako bi lahko sploh definirala slovenstvo? Moram priznati, da sem imela kar veliko težav. Kar sem ugotovila, je, da je pojem slovenstvo izredno težko opredeliti, ker menim, da je to pojem subjektivne narave, torej

izraža neko povezanost vsakega posameznika s slovenskim narodom, kulturo, jezikom in prostorom, kjer deluje slovenska družba. Torej slovenstva ne moreš videti, ga pa lahko živiš, če hočeš in imaš voljo. In to je tisto, kar me zanima v zvezi z vami.

Danes se bomo tako pogovarjali o vaših mnenjih, stališčih in izkušnjah v zvezi z vašim dojemanjem slovenstva.

Pogovor bom usmerjala z vprašanji. Moja vloga je, da vas poslušam in vas sprašujem. V pogovoru direktno ne bom sodelovala, vendar naj vas to ne ovira pri vaši razpravi. Pogovor bom usmerjala od enega vprašanja k drugemu.

Ni pravih in napačnih dogovorov, so le različna mnenja. Prosim vas, da mi zaupate svoje mnenje tudi, če se razlikuje od drugih. Vesela bom, če bo kdo opisal svoj pogled na zastavljeno vprašanje, ker so različna mnenja celo koristnejša kakor prevelika skladnost stališč.

Preden začnemo, naj vas opozorim na nekaj stvari, ki bodo olajšale naš pogovor.

Nekateri ljudje so v pogovoru bolj zgovorni, drugi bolj zadržani. Ne glede na to je za nas pomembno, da slišimo prav vsakega od vas, saj imate različne izkušnje in stališča. Lahko se zgodi, da bom koga tudi osebno povabila k besedi. Vse tudi prosim, da skušate povedati svoje bistvene misli čim bolj jedrnato, tako da bomo delo lahko opravili v predvidenem času. Pripravljenih imam 28 vprašanj. Za vsakega imamo na voljo nekaj minut. Če bo katera izmed razprav časovno predolga, vas bom prosila, da jo končate.

Prosim, da govorite glasno (ena oseba naenkrat). Pogovor bom snemala, ker želim upoštevati vaše komentarje. V pogovoru bomo navajali vaša imena, vendar v končnem poročilu fokusne skupine ta ne bodo omenjena. Zagotavljam vam, da so vaše izjave zaupne.

Pričakujem, da bomo pogovor končali okrog (____), potem pa imamo še čas za prigrizek.

Torej začnimo. Začeli bomo na moji desni in nadaljevali po vrsti okrog mize, ker želim, da ob prvem vprašanju vsak udeleženec pove kakšno misel. Prva vprašanja bodo zelo splošna, sledila pa bodo malo bolj specifična vprašanja. Povejte mi ...

PRILOGA C: Vprašalnika

VPRAŠALNIK ZA FOKUSNE SKUPINE

1. Kje ste se naučili govoriti slovensko?
2. Ali so vas starši spodbujali k učenju slovenskega jezika?
3. V katerem jeziku govorite danes s svojo družino, bližnjimi prijatelji?
4. Koliko ljudi v vašem domačem kraju še govori slovensko?
5. V katerem jeziku berete?
6. V katerem jeziku razmišljate?
7. Ali ste hodili v dvojezično šolo? Če da, koliko časa?
8. Ali mislite, da je dvojezičnost prednost ali slabost?
9. Kaj razumete pod besedo slovenstvo? Ga lahko opredelite ali je to nek splošen občutek, ki ga je težko izraziti? Na kaj se navezuje?
10. Kako v vaši družini ohranjate slovenstvo?
11. Na kakšen način ste povezani s Slovenijo oziroma se čutite povezane s Slovenijo?
12. Kako pogosto obiščete Slovenijo?
13. V Sloveniji pogosto slišimo, da je Slovenija matična domovina koroškim Slovincem? Ali se strinjate s to trditvijo?
14. Kako bi opredelili vlogo Cerkve pri ohranjanju slovenstva?
15. Kakšno je vaše mnenje o dojemanju odnosa do večinskega prebivalstva. Ali drži, da se koroški Slovenci bojijo Nemcev?
16. Tržaški pisatelj Boris Pahor pravi, da Slovenci v Avstriji niso pravi Slovenci ampak slovensko govoreči avstrijski državljani. Kaj menite o tem?
17. Naštejte nekaj dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje slovenstva med Slovenci v Avstriji?
18. Kako pogosto obiskujete kulturne prireditve koroških Slovencev?
19. Ali sodelujete v kakšnem kulturnem društvu koroških Slovencev in Slovenk? Če da, v katerem?

20. Ali se vam zdi, da so manjšinski mediji – radio, časopis, TV programi, internet – pomembni za ohranjanje slovenstva?
21. Ali spreminjajo vaš odnos do Slovenije, do slovenske kulture?
22. Katerih manjšinskih medijev se najbolj poslužujete (to je medijev, ki na avstrijskem Koroškem pišejo ali oddajajo v slovenskem jeziku)? Kako pogosto?
23. Ali uporabljate internetne medije za druženje (socialna omrežja) z drugimi koroškimi Slovenci? Če da, katere?
24. Kateri so tisti dogodki, ki se jih najbolj spominjate, da so zaznamovali vaše življenje kot pripadnika slovenski narodni manjšini?
25. Kako občutite asimilacijo?
26. Kaj menite o najbolj aktualni temi zadnjih časov – dvojezičnih napisih?
27. Menite, da sta osamosvojitve Slovenije in vstop Slovenije v EU utrdila vez s Slovenijo, slovenščino, s slovensko kulturo, z narodno pripadnostjo?
28. Kakšno prihodnost slovenske narodne manjšine vidite na avstrijskem Koroškem?

VPRAŠALNIK ZA FOKUSNO SKUPINO GENERACIJE Z

1. V katerem jeziku se pogovarjaš doma s starši?
2. V katerem jeziku se pogovarjaš s sošolci v šoli?
3. Kakšen je tvoj materni jezik?
4. Imaš več prijateljev, ki govorijo slovensko ali nemško?
5. Ali hodiš na dvojezično šolo? Kje?
6. Se voziš v šolo ali stanuješ v internatu?
7. Ali se ti zdi, da učiteljica več govori slovensko ali nemško?
8. V katerem jeziku si stvari lažje zapomniš?
9. Imate učbenike v slovenščini ali nemščini?
10. Ali se v šoli kdaj pogovarjate o manjšinski problematiki?
11. Ali kaj veš o dvojezičnih napisih, tablah?
12. Ali kdaj gledaš risanke ali filme v slovenskem jeziku?
13. Ali kdaj bereš knjige v slovenskem jeziku?
14. Poznaš kakšnega slovenskega pisatelja, pesnika?
15. Ali si že bil v Sloveniji? Če da, kje? Poznaš kakšno mesto v Sloveniji?
16. Kaj je prva beseda, ko pomisliš na Slovenijo?

17. Ali poznaš kakšno slovensko hrano?
18. Ali sodeluješ v kakšnem kulturnem društvu?
19. Bi si kdaj želeli študirati v Sloveniji?
20. Kaj bi radi bili po poklicu?
21. Ali ste že kdaj slišali za besedo slovenstvo?
22. Ali poznate kakšen slovenski časopis, tv program? Ali uporabljate Facebook, Twitter?
23. Ali bi vam bilo lažje, če bi bili vsi napisi na Koroškem dvojezični?
24. Ali mislite, da je to, da govorite slovensko, prednost ali slabost?
25. Tam kjer živite, ali vaši sosede znajo slovensko?
26. Kje bi najraje živel, ko odrasteš?

PRILOGA Č: Demografski vprašalnik

DEMOGRAFSKI PODATKI O UDELEŽENCIH FOKUSNIH SKUPIN

Prosim, da obkrožite ali vpišete ustrezní odgovor.

1. SPOL
 - a) moški
 - b) ženski

2. LETO ROJSTVA: _____

3. OBKROŽITE STOPNJO IZOBRAZBE
 - a) osnovnošolska izobrazba
 - b) srednješolska izobrazba (gimnazija, poklicna šola)
 - c) višješolska ali visoka izobrazba
 - d) univerzitetna izobrazba
 - e) magisterij/doktorat

4. S čim se ukvarjate? Kakšen je vaš poklic? _____

5. Kraj bivanja: _____

Datum: _____

PRILOGA D: Povzetek skupinskega pogovora fokusne skupine generacije veteranov

V fokusni skupini generacije veteranov sem se pogovarjala s petimi pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, ki so se rodili v obdobju od 1922 do 1945 leta. Večina jih je končala ljudsko in glavno šolo. Ženske so bile po poklicu gospodinje, moški pa kmetovalci.

Slovensko so se vsi naučili govoriti doma od svojih staršev. Z nemškim jezikom so se prvič spoznali v ljudski šoli. S svojo družino še danes govorijo predvsem v slovenskem narečju.

Na vprašanje, koliko ljudi v vašem kraju še vedno govori slovensko, so začeli razlagati zgodbe družin, ki niso prenesle pritiska asimilacije. »Včasih so vse kmečke družine na Koroškem govorile slovensko,« pravijo. Tiste, ki so imele posestvo in so se same preživljale, so se lažje upirale asimilaciji. Če pa so bili odvisni od nemško govorečega prebivalstva, na primer, da so imeli službo v mlekarni, si niso upali govoriti slovensko. To se je dogajalo predvsem v petdesetih letih, ko je prišlo po pripovedovanju udeležencev fokusne skupine do največjega upada slovenskih družin. Zaradi pritiska večinskega prebivalstva so se v družini začeli pogovarjati nemško, da bi obdržali službe. Če sta se partnerja zapletla v prepir, sta se prepirala v slovenskem jeziku. Z otroci pa sta govorila izključno nemško. Izpostavljajo, da je do poslabšanja položaja prišlo po podpisu ADP.

Pripovedovali so tudi zgodbe svojih družin, in sicer, kako so se otroci poročili z nemško govorečimi partnerji, vendar vsi njihovi vnučki in vnukinje znajo slovensko. Na to so izredno ponosni. Prav tako radi poudarjajo, kakšne šole so naredili njihovi otroci in da je nekaterim znanje slovenščine prineslo službo.

Na dvojezičnost gledajo različno. Ko so bili še otroci, nekaj časa niso smeli govoriti slovensko, ker sta prišla Hitler in druga svetovna vojna. Spominjajo se, kako so sosedje prisluškovali na oknih, če doma govorijo slovensko. Prav tako so se za slovenski jezik morali vedno boriti in bili zaradi njega velikokrat ponižani.

Besedo slovenstvo razumejo kot nekaj samoumevnega. Takšni so se rodili in tako je ostalo celo življenje. Kot Slovenci so bili v času njihovega rojstva avtomatično opredeljeni. Na slovenski jezik gledajo kot na materni jezik, ki jim pomeni največ v življenju. Poudarjajo, da je slovenstvo skozi čas postalo nekaj političnega, kar je pomenilo, da so bili vedno nekje prikrajšani. Zavedali so se, da pripadajo drugemu narodu in zato so bili deležni številnih kritik, predvsem takrat, ko so vztrajali, da s svojimi otroci govorijo v slovenskem jeziku.

V Slovenijo grejo zelo radi. Omenili so, da se je od koroškega plebiscita naprej, ko so jih odtrgali od matične domovine, začela postopna germanizacija, ki je zaznamovala njihovo življenje. Slovenijo vidijo kot matično državo in v tem ni nobenega dvoma. Če Slovenija ne bi bila njihova matična država, potem ne bi govorili slovensko.

Na vprašanje, ali se koroški Slovenci bojijo Nemcev, so odgovorili, da je včasih res bilo tako. Strah izvira iz predvojnega, vojnega in povojnega časa. Takrat so imeli strah pred govorjenjem slovenščine, ker je bila prepovedana. Prav tako veliko družin po drugi svetovni vojni ni več hotelo, da se njihovi otroci učijo slovenskega jezika, saj so mislili, da bodo zapostavljeni. Danes tega strahu nimajo več in so veseli, da lahko skupaj govorijo slovenski jezik.

Trditev pisatelja Borisa Pahorja, da Slovenci v Avstriji niso pravi Slovenci ampak slovensko govoreči avstrijski državljani, jih je razburila. Nekdo je rekel: »Kako nisem Slovenec, če govorim slovenski jezik?« Strinjajo se, da so avstrijski državljani, saj Avstriji plačujejo davke. Vendar to, da niso Slovenci, ne drži. Oni se čutijo Slovence in to tudi so.

Vloga Cerkve pri ohranjanju slovenstva je izredno pomembna in velika. Pravijo, da ima Cerkev velike zasluge za slovenski jezik. Prav tako je za ohranjanje slovenstva potrebna kultura, da se mladina nauči slovenskega jezika. Izpostavili so tudi Mohorjevo družbo, kjer lahko kupijo slovenske knjige.

Kulturne prireditve so včasih veliko obiskovali, sedaj pa gredo le, če se dobro počutijo. Poudarili pa so, da so le-te takoj po vojni bile le v nemščini.

Dogodkov, ki so zaznamovali njihovo življenje kot pripadnika slovenske narodne manjšine, je več. Spominjajo se, kako so prišli partizani. Takrat so bili ponosni na to, da so Slovenci. Omenjajo tudi, kako so partizani stražili vasi, da ne bi prišli Nemci. Prav tako jim je ostalo v spominu, da niso smeli govoriti slovensko in so bili zaradi tega tudi zelo žalostni, ker niso razumeli, kaj se dogaja. Slovenščina je bila edini jezik, ki so ga znali kot otroci. Nekdo pa je s solzami v očeh povedal naslednjo zgodbo, ki je zaznamovala njegovo življenje:

Mene je recimo najbolj negativno zaznamovalo izseljenišvo. Jaz sem bil takrat 5 let star, ampak se veliko stvari spomnim. Potem, ko je leta 1944 prišlo k nam partizanstvo, si je oče rešil življenje s tem, da je šel v partizane. Za nas otroke je bilo zelo hudo, ker smo bili drugič izseljeni 1944 leta k starim staršem od mame. Našo mamo so zaprli v Beljaku in ostali smo brez staršev. To še danes vpliva name. Mamo so zaprli skupaj z drugimi ljudmi, ker so podpirali partizane. Oče je bil v partizanih, mama zaprta. Jaz sem bil star 7 let. To še danes vpliva name.

Spet drugi je povedal, da je celo življenje čutil neenakopravnost slovenščine in da niti človeško niso bili enakopravni z Nemci.

Asimilacijo so občutili v valovih. Najprej je bilo to med vojno, ko niso smeli govoriti slovensko in ko so bili izseljeni. Po koncu vojne je bilo malo boljše, po podpisu ADP pa spet slabše, ker so začele delovati protimanjšinske organizacije. Ko so hodili v šolo, niso imeli pouka slovenščine. Znali so govoriti slovensko, niso pa znali pisati v slovenščini.

Glede dvojezičnih napisov so povedali, da so veseli, da je končno postal mir na Koroškem. Hkrati jim veliko pomeni, da lahko na svoj naslov napišejo ime kraja tudi v slovenskem jeziku. Poudarjajo pa, da Nemci niso bili velikodušni z dvojezičnimi napisi. Da za njih bo »Brnca vedno ostala Brnca, Malovšče so vedno Malovšče in Diča vas je Diča vas.« Prav tako se čudijo, da niso še nobenega dvojezičnega napisa sneli dol, kar je izredno pozitivno.

Manjšinske medije spremljajo na dnevni bazi. Veliko poslušajo radio Agora, oddaje Dober dan Koroška nikoli ne zamudijo in berejo časopisa Nedelja in Novice.

O prihodnosti slovenske manjšine ne razmišljajo veliko. Zavedajo se, da so otroci sedaj izobraženi in bodo že poskrbeli tako, da bo prav.

PRILOGA E: Povzetek skupinskega pogovora fokusne skupine generacije otrok blaginje

V fokusni skupini generacije otrok blaginje sem se pogovarjala s petimi pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, ki so se rodili v obdobju od leta 1946 do leta 1965. Povprečna izobrazba generacije otrok blaginje je bila srednješolska izobrazba (poklicna šola).

Vsi udeleženci fokusne skupine so se naučili slovensko govoriti doma. Pri vprašanju, ali so vas starši spodbujali k učenju slovenskega jezika, so odgovorili, da je bilo to samoumevno. Večina jih danes s svojo družino še vedno govori slovenski jezik. Ena udeleženka, ki ni prihajala iz zavedne slovenske družine, pa s svojim bratom in sestro govori nemško. Razlog za to vidi predvsem v tem, da brat in sestra sedaj živita v nemškem okolju. A pravi, da še vedno znata podjunsko narečje, ki pa ga ne uporabljata.

Prav tako vsi opažajo, da se je v času njihovega življenja število slovensko govorečih ljudi na Koroškem zmanjšalo skoraj za polovico. Vedno manj je družin, ki doma ohranjajo slovenski jezik. Včasih so bile njihove vasi popolnoma slovenske, danes pa je slika povsem drugačna. Vsi so poudarili, da so se nemščine naučili v šoli.

Večina udeležencev fokusne skupine bere v nemščini, razmišlja pa v slovenščini. Nekdo pa je rekel, da zaradi službe veliko razmišlja tudi v nemščini. Eden izmed udeležencev fokusne skupine je še pripomnil: »V katerem jeziku ti sanjaš? To je tisti jezik, ki ga nosiš v sebi.«

Predvsem starejši udeleženci fokusne skupine, rojeni pred letom 1960, so hodili v utrakvistične šole, kjer je bil slovenski jezik le pomožni učni jezik. V šoli je prevladovala nemščina. Samo eden izmed udeležencev fokusne skupine je šel študirat na Dunaj. Povedali so, da se v šoli niso naučili veliko slovenskega jezika.

Dvojezičnost danes vsi vidijo kot prednost. Ni pa bilo tako v šoli, kjer so bili pod velikim pritiskom nemško govorečih. Le-ti so jih zmerjali z besedo »čuš«, ki je označevala nekoga, ki je prihajal iz bivše Jugoslavije. V isti koš so dajali tudi koroške Slovence. Posledično je to pomenilo, da so nekateri doma začeli govoriti nemško. Predvsem zato,

ker niso imeli zadostnega besednega zaklada v slovenščini in so težko komunicirali v slovenskem jeziku.

Slovenstvo razumejo na različne načine. Bistvene pa so naslednje izjave:

»Slovenstvo je naša narodnost, od kje prihajamo in kaj smo.«

»Pod besedo slovenstvo smatram povezanost s slovensko kulturo, s slovenskim narodom, katerega del smo. Slovenstvo za mene pomeni nekakšno jezikovno domovino, nekakšno kulturno domovino. Vendar ne smemo pozabiti, da smo deloma doma tudi v nemški kulturi. To pomeni, da si že nekje vmes, ampak se počutiš na vsak način kot Slovenec oziroma bolj povezan s slovensko kulturo kot z nemško.«

»Slovenstvo je tisto, kar je v tebi, je tista korenina. Tega ne moreš dati stran. Slovenstvo še bolje spoznavam skozi svoje otroke.«

»Slovenstvo je zame velik prostor, kjer se govori slovenski jezik.«

Slovenstvo ohranjajo v svojih družinah na vseh področjih. Najprej skozi jezik in nato s kulturo. Večinoma se ukvarjajo s kmetijstvom, kar pomeni, da so povezani z zemljo in živijo slovenstvo od jutra do večera. Izpostavili so tudi, da ohranjajo slovenstvo tako, da so vpisali svoje otroke na dvojezične šole in nato na slovensko gimnazijo. Prav tako pazijo, da hodijo otroci k dvojezični maši ter da poskušajo uporabljati slovenski jezik v vsakdanjem življenju. Izpostavili pa so, da je ohranjanje slovenstva zavestno delo na vseh področjih.

S Slovenijo so po padcu meje veliko bolj povezani kot prej. Vsi se še spominjajo, kako stroge carinske predpise so imeli. Kot otroci so velikokrat imeli strah pred mejno kontrolo. Slovenija je bila takrat za njih težje dosegljiva kot danes. V Sloveniji imajo veliko prijateljev in znancev, nekateri tudi sorodnike. Obiščejo jo večkrat na leto. S Slovenijo se čutijo povezane tudi iz gospodarskega in kulturnega vidika. Omenili so, da je danes vseeno, ali se peljejo na kulturne prireditve v Ljubljano ali Beljak. Ljubljana je hitro dosegljiva že zaradi karavanškega predora in avtocestne povezave. Nekdo je rekel: »Karavanke so postale nižje z odprtjem meje.«

Na vprašanje, ali je Slovenija matična domovina koroškim Slovencem, so odgovorili, da Slovenijo vidijo bolj kot zaščitniško državo. Gre se za to, da se z Jugoslavijo niso čutili tako povezani, kot se s Slovenijo. Tudi politično je bil v Jugoslaviji drug sistem, s katerim niso videli povezave. Slovenijo vidijo kot matično državo samo iz političnega

vidika, vendar menijo, da tu Slovenija svoje vloge ne opravlja dobro, ker nima jasnega stališča glede manjšinskih zadev. Zavedajo pa se, da bi brez finančne podpore Slovenije njihova kultura težko preživela. Izpostavili so tudi dejstvo, da veliko ljudi ne ve, kako Slovenija finančno podpira njihove manjšinske organizacije.

Za ohranjanje slovenstva na Koroškem je imela Cerkev veliko vlogo. Udeleženci so si bili enotni, da brez Cerkve slovenščine ne bi bilo več. Nekdo je rekel: »Cerkev ohranja slovenski jezik v ljudeh, ki se ne čutijo Slovence, ampak pojejo in molijo slovenske pesmi in molitve.« Spet drugi pa je rekel, da je imela Cerkev mogoče skozi zgodovino celo preveliko vlogo.

Ali se Koroški Slovenci bojijo Nemcev? Vsi udeleženci fokusne skupine so rekli, da tega strahu v njihovi generaciji ni več zaznati, so pa bile starejše generacije tiste, ki so ta strah še predobro poznale. Izpostavili so, da je pomembno, kje so generacije hodile v šolo. Tisti, ki so hodili na slovensko gimnazijo ali druge dvojezične glavne šole, so pridobili dovolj samozavesti, da strahu nimajo več. Zavedali so se prednosti, ki jim jih prinaša slovenski jezik. Tisti, ki niso izobraženi, pa nimajo dovolj samozavesti in so se posledično poklonili nemškemu ljudstvu.

Na trditev tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, da Slovenci v Avstriji niso pravi Slovenci ampak slovensko govoreči avstrijski državljani, so se odzvali različno. Najprej so rekli, da ta trditev ne drži in se vrnili na zgodovino, kako je slovenski jezik bil na področju Koroške pred nemškim. Potem so ugotovili, da jih ta trditev kot narod negira, ker jih ne prizna. Sledila je razprava o tem, da slovenski jezik teritorialno ne more biti omejen. Vendar pa je dejstvo, da živijo v Avstriji in se ne morejo tako čutiti Slovence kot Slovenci, ki živijo v Sloveniji. Zavedajo se, da imajo korenine na Koroškem, da so tam doma in imajo avstrijsko državljanstvo.

Kot dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje slovenstva med Slovenci v Avstriji, so našli kulturno dejavnost in predvsem izobrazbo. Ta je tista, ki je najbolj pomembna.

Obiskujejo predvsem tiste kulturne prireditve, ki so v njihovem domačem kraju. Da bi obiskali vse, ne gre, saj jih je preveč. V kulturnih društvih so včasih sodelovali veliko, danes pa so del njih samo preko svojih otrok.

Manjšinske medije vidijo kot izredno pomembne, vendar le-ti ne spreminjajo njihovega odnosa do slovenstva. Na splošno pravijo, da se tiste družine, ki so bolj zavedne, bolj poslužujejo manjšinskih medijev kot tiste, ki niso zavedne in kjer starši otrok niso dali v dvojezične šole. Oddajo Dober dan Koroška pogledajo, če imajo čas. Prav tako poslušajo radio Agora ali radio Dva, če jim je všeč glasba, ki jo predvajajo. Internet uporabljajo vsi, a ne na dnevni bazi.

Njihovo življenje kot pripadnika slovenske narodne manjšine je zaznamovalo veliko stvari. Za čas njihovega odraščanja se najbolj spominjajo zmerjanja v šoli. Sledi pa boj skozi celo življenje za njihove pravice. Nekdo je rekel: »Moj največji del življenja je bil ta, da smo se stalno borili. Spominjam se stavke na kolodvoru, ko so imeli gimnazijci svoje aktiviste. Sledi boj za dvojezične napise. Vedno smo se za nekaj borili.« Spet drugi nadaljuje: »To je proces, ko se začneš zavedati, kako je tvojim staršem šlo in nato kako je šlo tebi. Ko si star tam okoli 18 let, začneš bolj zavestno razmišljati, razumeti medsebojne povezave in se boriti za slovenstvo kot tako. Zaveš se, da se je godila krivica našim ljudem.« Omenili so tudi padec meje, ki jih je še bolj povezal s slovenskim narodom. Prav tako je osamosvojitve Slovenije in vstop Slovenije v EU prinesla na Koroško tudi prednosti na področju gospodarstva.

Asimilacijo so za čas svojega življenja vsi občutili. Najprej tako, da so sami nehali doma govoriti slovensko za neko obdobje. Sledi občutek asimilacije na vasi, ko vedno manj mladih zna govoriti slovensko. Prav tako je vedno manj slovenščine v javnem življenju. Ena udeleženka je povedala zgodbo, kako nemško govoreči starši niso pustili, da bi njihov otrok sedel zraven dvojezičnega otroka, ker naj imel le-ta slab vpliv za njihovega otroka. Izpostavili so tudi problem, da mlajše generacije nimajo več možnosti se v svojem domačem kraju pogovarjati slovensko s svojimi sovrstniki, ker znajo ti samo nemško. Dvojezične napise smatrajo kot samoumevne, vendar z doseženim niso zadovoljni. Pravijo, da so jim dali minimum, ki so ga prodajali kot maksimum. Na splošno pa so veseli, da so dvojezični napisi končno postavljeni, ker so le-ti pozitivno prispevali k

vzdušju ljudi. Pomembno je tudi, da dvojezični napisi stojijo, ker se ljudje vsak dan vozijo mimo in jih vidijo. S časom postanejo tako nekaj povsem samoumevnega. To pomeni, da z dvojezičnimi napisi pokažejo, da so koroški Slovenci še vedno na Koroškem in da je to narod, ki je tukaj že od nekdaj. Večinski narod ni želel postaviti dvojezičnih napisov, ker je hotel zanikati njihov obstoj. Nekdo je celo rekel, da jih postavljajo v isto vrsto s priseljenci. Izpostavili so tudi, da večina mladih niti ne pozna več slovenskih imen vasi, ker so bile le-te ves čas njihovega življenja postavljene v nemškem jeziku.

Za prihodnost slovenske narodne manjšine sta pomembni izobrazba in zavednost, ki se bo še naprej prenašala iz roda v rod.

PRILOGA F: Povzetek skupinskega pogovora fokusne skupine generacije X

V fokusni skupini generacije X sem se pogovarjala s petimi pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, ki so se rodili v obdobju od leta 1966 do leta 1980. Povprečna izobrazba generacije X je višješolska izobrazba.

Udeleženci fokusne skupine so se slovensko naučili govoriti doma. Eden od udeležencev prihaja iz mešane družine, kjer oče ne govori slovensko. Poudaril je, da je mama zelo zavedna Slovenka, ki je to svojo zavednost prenesla tudi na svoje otroke in da je danes oče ponosen na to, da otroci znajo slovensko. Ostali udeleženci so še izpostavili, da na podeželju, od koder prihajajo, ni bilo dvoma, da bi se na kmetiji govoril še kateri drugi jezik kot samo slovenski.

Na vprašanje, v katerem jeziku govorite danes s svojo družino in bližnjimi prijatelji, so vsi, razen ene udeleženke, odgovorili, da nemško in slovensko. Ugotovili so, da so njihove družine s porokami z nemško govorečimi partnerji postale mešane. Nemško govoreči partnerji sicer več ali manj razumejo slovensko, vendar ne znajo govoriti. Z otroci se vsi tisti družinski člani, ki znajo govoriti slovensko, tudi pogovarjajo v slovenščini. Zavedajo se, da se bodo otroci nemško naučili iz okolja in da je pomembno, da prenesejo svoje znanje slovenskega jezika naprej. Otroci tudi natančno vedo s kom naj

govorijo kateri jezik. Izpostavili pa so, da včasih v družbi nemško govoreči odreagirajo izredno delikatno, če komu kaj rečejo v slovenščini.

Glede števila ljudi, ki v njihovem domačem kraju še govori slovensko, so si bili enotni, da večina starejših od 40 let na podeželju še vedno zna in razume slovensko, vendar nočejo govoriti. Posledično se prištevajo k vindišarjem, da se izmuznejo in ne prištevajo k narodni skupnosti. Udeleženec, ki prihaja iz vasi Sele, je na to tematiko izrekel zanimivo mnenje:

Pri nas je tako, da res še vsi znajo in govorijo. Vendar smo zdaj na tem, da je to tudi politično vprašanje, koliko so ti ljudje res zavedni ali pa so se pač naučili, ker so v njihovem okolju ljudje govorili slovensko. Bistvo je, da vsi govorimo, eni so pač bolj zavedni, drugi manj, eni sploh ne. In nekaj sem ugotovil sam zase. To je to, da rečem, da obstajajo ljudje, ki jezik slovenščine pojmujejo kot vrednoto, to je ena kategorija. In v drugo kategorijo, za katero bom mogoče koga užalil, uvrščam sevske socialne demokrate. Za njih je slovenščina instrument, ki so se ga naučili, ker je okolje takšno, kakršno je, in ki ga znajo uporabljati, a zanje ni vrednota. To je za mene tista bistvena razlika.

Večino knjig berejo v nemščini že zaradi izbire, ki jo imajo na voljo. Prav tako so poudarili, da so nemške knjige cenejše kot slovenske knjige. Se pa trudijo brati tudi slovenske knjige, vendar je branje slovenskih knjig težje, saj se njihov standard slovenščine razlikuje od standarda slovenščine v Sloveniji. Zanimivo je, da razmišljajo večinoma v slovenščini, vendar v primeru, da poklicno več uporabljajo nemščino, tudi razmišljajo v nemščini. Nekateri štejejo izključno v nemškem jeziku.

Vsi udeleženci fokusne skupine so vsaj del svojega življenja hodili na dvojezično šolo, ki se je v času njihovega odraščanja razlikovala od tiste, ki jo poznamo danes. V šoli so namreč imeli samo dodatne ure slovenščine in to je bilo vse. Znanje slovenskega jezika danes vsi vidijo kot prednost, vendar sta imela dva udeleženca fokusne skupine v mladosti obdobje, ko sta doma govorila samo nemško. Zanimiva je zgodba naslednje udeleženke fokusne skupine:

Ko sem jaz doraščala, sem imela na vasi dve nemško govoreči prijateljici. Jaz nisem znala nemško, oni dve nista znali slovensko. S časom sem se jaz asimilirala in začela govoriti nemško. Tako sem začela nemško govoriti tudi doma s svojimi starši in brati ter sestrami. Bil je še en brat, ki je držal z mano, tako da sva oba govorila nemško. Mogoče je to trajalo 2-3 leti. V šoli je bilo pa tako, da sem morala zaradi slovenskega pouka biti v šoli eno uro dlje kot moji prijateljici. Takrat se mi je zdelo za malo, zakaj moram jaz ostati v šolo eno uro dlje in nato še 45 minut hoditi sama domov. V gimnaziji se je nato vse izboljšalo.

Razvila se je tudi debata o tem, da kot otrok ne vidiš slovenščine kot prednost, saj opaziš, da te nekdo, zaradi tega, ker govoriš slovensko, ne mara. Potem pride do situacije, ko

lahko nad govorjenjem slovenščine obupaš ali pa vztrajaš. Podporo ti nudijo starši in prijatelji, ki ti krepijo samozavest, da ne obupaš. S sošolci v šoli so večinoma vsi govorili samo v nemškem jeziku. Njihova narodna zavest se je razvila po srednji šoli. Pred tem so jim bile dodatne ure slovenščine v šoli odveč.

Besedo slovenstvo najprej povezujejo z jezikom in nato z identiteto. Pomembno jim je tudi dejstvo, da lahko uporabljajo slovenstvo v vsakdanjem življenju. Veseli so srečanja z drugimi dvojezičnimi prijatelji. Slovenstvo je tisto, kar so njihovi starši dali njim in kar oni naprej posredujejo svojim otrokom. Bistveno je, da stojijo za tem, da znajo slovensko. Nekdo je rekel: »Slovenstvo je čustven jezik, to je jezik srca, domačnosti. Če slišim, da nekdo govori slovensko, mi je takoj za kanček bolj simpatičen. Torej če slišim slovensko besedo, mi je ta bližje, me čustveno bolj nagovori.« Slovenstvo doma ohranjajo tako, da govorijo slovenski jezik oziroma da govorijo slovensko v javnosti, če srečajo kakšnega drugega koroškega Slovenca. Slovenstvo se ohranja tudi skozi praznike in Cerkev. Nemških molitev na primer sploh ne poznajo. Pomembno je tudi, da so otroci del kulturnih društev, saj na ta način še dodatno vadijo slovenski jezik. Hkrati podpirajo slovensko narečje, ker si ne predstavljajo, da bi doma govorili zborna slovenščino.

V Slovenijo gredo večkrat na leto. Zasebno in službeno. Predvsem novinar in učiteljica se večkrat peljeta »spodaj«. Tako v narečju rečejo, ko grejo v Slovenijo. Povedo, da so se tudi v bivši Jugoslaviji počutili kot doma. Predvsem zaradi bližine jezika, ker so se lahko pogovarjali tudi z drugimi narodi. Po osamosvojitvi Slovenije in vstopu Slovenije v EU pa se zdi, da so še bolj povezani.

Na vprašanje, ali je Slovenija matična domovina koroškim Slovencem, so odgovorili, da politično mogoče da, v vseh drugih pogledih pa ne. Res je, da Slovenija finančno podpira manjšinske organizacije, vendar pa jim pri vsakodnevnem življenju ne stoji ob strani. S tem mislijo predvsem na to, da Slovenija ni nič pripomogla k temu, da se jim ne bi bilo potrebno vsak dan uveljavljati. Slovenija jim ni dala tistega poguma, ki so ga potrebovali. Nekdo je rekel, da obstaja koroška slovenska identiteta, ki se razvije v vsakem posamezniku skozi čas. So pa enotnega mnenja, da bi Slovenija lahko naredila več, ker za svoje delovanje rabijo podporo nekoga večjega. Prisotnost Slovenije pri doseganju njihovih pravic je nujna.

Vsi udeleženci fokusne skupine generacije X vidijo vlogo Cerkve na avstrijskem Koroškem kot izredno pomembno. Izpostavijo, da je vera bolj pomembna na podeželju kot v mestu. Cerkev je bila ključnega pomena predvsem v težkih časih, pred vojno, med vojno in po vojni. Pravijo, da cerkvene organizacije s svojimi društvi in prireditvami veliko naredijo za vse generacije koroških Slovencev.

Na vprašanje, ali se koroški Slovenci bojijo Nemcev, so odgovorili, da se jih ne bojijo. Eden izmed udeležencev ima občutek, da se Nemci bojijo njih. Ne ve pa, zakaj je temu tako. Glede misli tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, da niso pravi Slovenci, ampak slovensko govoreči avstrijski državljani, imajo različno mnenje. Mlajša predstavnik generacije X se s tem strinjata, medtem ko ena udeleženka pravi: »Jaz se štejem kot Slovenka, ampak ne kot Slovenka iz Slovenije, ampak kot Slovenka iz Avstrije, ker sem tukaj odraščala. Ampak kljub temu sem Slovenka.« Spet drugi udeleženec pa pravi: »Jaz nimam problemov s tem, da rečem, da sem Avstrijec, sicer tu pa tam tepen, ampak sem kljub temu do določene mere ponosen Avstrijec.«

Med dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje slovenstva med Slovenci v Avstriji, štejejo kulturne dejavnosti, športne dejavnosti, izobraževalne ustanove, glasbene šole, vrtce in medijsko oskrbo. Kulturne prireditve redno obiskujejo, predvsem v svojem domačem kraju. Predvsem starejši del fokusne skupine X tudi aktivno sodeluje v kulturnih društvih. Pravijo, da je na Koroškem kulturnih prireditev izredno veliko in zato redkokdaj odidejo na kulturne prireditve v druge kraje, ker jih je že v samem domačem kraju preveč.

Manjšinske medije spremljajo, vendar odvisno od časa, ki ga imajo na voljo. Ena udeleženka fokusne skupine je izrekla naslednjo kritiko na račun oddaje Dober dan Koroška:

Manjšinski mediji so zelo pomembni, vendar menim, da se premalo vadijo v jeziku. Zame bi bilo pomembno, da če delam na televiziji, da se še naprej izobražujem v jeziku. In glede na to, da imamo samo pol ure enkrat na teden, tukaj ne vidiš napredka. Pri oddaji Dober dan Koroška se je mogoče spremenilo ozadje, dejavnost pa se ni veliko spremenila. Osebnostno menim, da je rezultat tega, da ne delajo na tem, ker mislijo, da so perfektni, ker so študirali, ampak ne vadijo.

Repliko ji je dal novinar, ki sooblikuje oddajo Dober dan Koroška: »Zelo redko gledam to oddajo, čeprav jo soustvarjam. Ampak to predvsem zato, ker jo gledam preveč

analitično. Torej iz vidika montaže in sinhronizacije. In to, kar si ti prej rekla, podpišem /.../. In jaz bi si želel, da bi prišle takšne kritike na naše uredništvo. Absolutno se strinjam, da ljudje niso zadovoljni s tem, ker bi se lahko več naredilo, ne samo na jezikovni ravni, ampak tudi pri izboru programa.« Kljub vsemu pa so se kot skupina strinjali, da so manjšinski mediji pomembni, ker se dvojezičnost kaže tudi navzven. Izpostavili pa so, da bi lahko šli manjšinski mediji bolj v korak s časom in postali bolj zanimivi tudi za mladino. Vsi udeleženci pogovora na dnevni bazi uporabljajo internet.

Dogodkov in primerov asimilacije, ki so zaznamovali njihova življenja kot pripadnike slovenske narodne manjšine, je več. Spominjajo se, ko so se v 80-ih letih peljali na Dunaj demonstrirat. Prav tako je nekdo rekel, da ga moti izraz vindiš: »Jaz sem bil vedno alergičen na vindiš in sem dolgo časa potreboval, da sem ugotovil, da veliko ljudi ne misli zlonamerno (s tem izrazom), ker so to dobili in ne poznajo druge besede.« Spet druga udeleženka fokusne skupine je povedala, da ji vedno znova jemlje moči zagovarjanje, kdo je in zakaj želi govoriti s svojimi otroci v slovenskem jeziku. Udeleženka, ki je po poklicu turistična vodička, se pogosto sooča z razlaganjem zgodovine koroških Slovencev, saj ljudje mislijo, da prihajajo njeni starši iz Slovenije.

Glede dvojezičnih napisov so si enotni, in sicer so veseli, da se je ta zgodba za enkrat končala in da je končno mir, čeprav rezultat ni takšen, kot so ga pričakovali. Povedali so tudi, da je bil zadnjih nekaj let fokus samo na dvojezičnih napisih, kar je pomenilo, da se je posledično zanemarjalo druge stvari, kot so na primer vrtci in šole. Želeli bi si, da bi se energija usmerjala tudi kam drugam in ne samo v dvojezične napise. Moti jih, da manjšina ni enotna, kar meče slabo luč na celotno narodno skupnost. To, kar bi potrebovali, je skupen cilj, to pa je, da preživijo kot manjšina. Več bi se morali posvečati temu, da bi bila narodna skupnost navzven vidna.

Osamosvojitve Slovenije in vstop Slovenije v EU sta po njihovem mnenju prinesla veljavo slovenskemu jeziku na gospodarskem področju. Prav tako je opaziti porast prijav v dvojezičnih šolah. Vendar pa za manjšino to pomeni, da je slovenščina pridobila na veljavi kot jezik soseda, tako kot italijanščina. Izgubila pa je na statusu, da je to eden izmed dveh jezikov, ki se govori na Koroškem.

Prihodnost slovenske narodne manjšine vidijo optimistično. So mnenja, da se asimilacijskega procesa ne da ustaviti, lahko pa ga upočasnijo. Svoje slovenstvo prenašajo na svoje otroke. Izpostavili so dejstvo, da je obstoj slovenske gimnazije dvorezen meč. Po eni strani nobena manjšina nima toliko akademskih ljudi, kot jih ima slovenska narodna manjšina na Koroškem. Po drugi strani pa le-ti ostajajo na Dunaju in v Gradcu, kjer vedno manj govorijo slovensko. Pogovor so sklenili s tem, da je ohranjanje slovenstva izredno trdo delo.

PRILOGA G: Povzetek skupinskega pogovora fokusne skupine generacije Y

V fokusni skupini generacije Y sem se pogovarjala s šestimi pripadniki slovenske narodne manjšine na avstrijskem Koroškem, ki so se rodili v obdobju od leta 1981 do leta 2000. Udeleženci fokusne skupine so že vsi končali srednješolske programe, nekateri tudi višješolske in univerzitetne programe.

Vsi udeleženci fokusne skupine so se naučili govoriti slovensko od svojih staršev. Nemško so se naučili v vrtcu ali v ljudski šoli. Vse so starši spodbujali k učenju slovenskega jezika. Doma in s svojimi bližnjimi prijatelji še vedno govorijo slovenski jezik oziroma kot so se izrazili sami – slovensko narečje.

Na vprašanje, koliko ljudi v vašem kraju še govori slovensko, so odgovorili podobno. Pri vseh je vedno manj ljudi, ki govori slovensko. Poudarili so, da starejši ljudje še vsi razumejo slovensko, vendar ne želijo govoriti. Prav tako je opaziti, da na podeželje prihajajo družine, ki ne govorijo slovensko, kar pomeni, da slovensko narečje ni več tako prisotno, kot je bilo včasih.

Udeleženci fokusne skupine so si bili enotni, da veliko več berejo v nemščini kot v slovenščini. Izpostavili so problem pomanjkanja informativnega dnevnega gradiva v slovenščini. Prav tako so povedali, da slovenske knjige težje razumejo kot nemške knjige. Tisti, ki študirajo, veliko literature berejo tudi v angleškem jeziku. Poudarili so, da se po srednji šoli na fakulteti niso več učili slovenščine, ker je ves študij potekal v nemščini. Iz tega sledi, da jim je branje v nemščini bližje.

Na vprašanje, v katerem jeziku razmišljajo, so skoraj vsi povedali, da razmišljajo več v slovenskem jeziku. Seveda pa je odvisno od situacije – če govorijo nemško, potem tudi razmišljajo v nemščini in obratno. Nekdo pa je omenil, da polovico časa razmišlja v slovenščini in drugo polovico časa v nemščini.

Vsi so hodili v ljudske dvojezične šole in večina tudi na slovensko gimnazijo v Celovcu. Nekateri so šolanje nadaljevali na dvojezični trgovski akademiji ali na kateri drugi dvojezični poklicni šoli. Študij na univerzi pa poteka predvsem v nemščini in angleščini. Na svojo dvojezičnost gledajo kot na prednost. Fant, ki dela kot delavec v Beljaku, je zaradi znanja slovenščine dobil službo.

Slovenstvo jim pomeni izredno veliko. Z opredeljevanjem slovenstva niso imeli težav. Slovenstvo so opredelili na naslednje načine:

»To je nekaj med občutkom, jezikom in načinom življenja.«

»Slovenstvo je to, kar delaš, kar poslušаш, kar misliš in kar živiš. To je tisto, kar prakticiraš.«

»Slovenstvo je domač jezik. Zdaj razumem, kaj je pomenilo, ko so starši rekli, da pride naš. Takrat sem si mislil, on že ni naš, ampak zdaj že mislim tako.«

»Zame je slovenstvo prav tako domač jezik. Pa tudi, ko grem v Ankaran in v Planico.«

»Slovenstvo je jezik in tradicije, ki jih imamo.«

»Slovenstvo je nekaj, kar nosiš v sebi, to je tista zavednost, ki jo nosiš v sebi, da si Slovan.«

Sledilo je vprašanje, kako ohranjajo slovenstvo v družini. Poudarili so pomen jezika, ki ga govorijo v domačem krogu. Prav tako so pomembni prazniki, šege in navade, ki povezujejo družino. Torej tradicija je tista, ki šteje. Izpostavili so dejavnost Cerkve na Koroškem in kulturo. Prav tako velik pomen dajo slovenskim plesom. Nekdo je rekel: »Slovenstvo ohranjamo tako, da govorimo in kažemo navzven, da se ne skrivamo, ko pride nemško govoreči in živimo s tradicijo«.

S Slovenijo se čutijo povezane predvsem preko prijateljev in bivših sošolcev. Edino dekle v fokusni skupini je izpostavilo, da ima zelo rada Ljubljano in Slovenijo na sploh. Pri Sloveniji jih privlači dejstvo, da lahko grejo v gostilno in naročijo v slovenskem jeziku, kar ne velja za Koroško. Če pridejo v gostilno in jih nekdo sliši, da govorijo slovensko,

potem velikokrat pride do pogovora, zakaj govorijo slovensko in tako naprej. Nekateri se v Slovenijo odpravijo po nakupih in po cenejši bencin. Povprečno grejo v Slovenijo tri do petkrat na leto.

Vsi udeleženci fokusne skupine generacije Y so se strinjali, da ima Cerkev veliko vlogo pri ohranjanju slovenstva. Na splošno so sklenili, da je Cerkev kraj, kjer je slovenska beseda samoumevna in kjer nemško govoreči pojejo slovenske pesmi. Prav tako ima Cerkev predvsem kulturno vlogo, saj organizira veliko prireditev in ohranja slovenske pesmi. V Cerkev hodijo vsi udeleženci fokusne skupine in večina njihovih slovensko govorečih prijateljev. Pravijo, da je bila skozi zgodovino Cerkev tista, ki je ohranila slovenski jezik na Koroškem.

Ali je Slovenija matična država Koroškim Slovencem? Na to vprašanje gledajo kot skupina razdvojeno. Nekdo je rekel, da če bi gledali, kdo jih finančno podpira, potem bi Slovenija bila njihova matična država. Vendar se s tem ni strinjal nekdo drug, ki je rekel, da finance niso vse in bi Slovenija lahko bolj jasno povedala, kaj si misli o vsej tematiki. Prav tako dejstvo, da Slovenija da enkrat na leto denar, ni dovolj. Dva sta se strinjala, da je Slovenija matična država, če bi pogledali na to iz zgodovinskega vidika. Pogovor je zaključil udeleženec fokusne skupine, ki je rekel, da so vsi Avstrijci in da so s Slovenijo povezani predvsem preko jezika in kulture in ne preko politike, kar pomeni, da Slovenije ne smatra kot matične države.

Na vprašanje, ali se koroški Slovenci bojijo Nemcev, so enoglasno odgovorili, da je obratno. Na to gledajo predvsem iz tega vidika, da večina Nemcev sploh ne ve, koliko jih je in da obstajajo. Pravijo, da zato tudi tako dolgo niso postavili dvojezičnih napisov, ker jih je strah, da bi se izkazalo, da jih je veliko več, kot so si sploh upali verjeti. Trditev tržaškega pisatelja Borisa Pahorja, ki je rekel, da Slovenci v Avstriji niso pravi Slovenci, ampak slovensko govoreči avstrijski državljani, je sprožila zanimivo razpravo. Nekdo je rekel, da »v teh časih ne bi smeli več govoriti o tem, kaj smo, saj smo konec koncev vsi Evropejci. Meje so padle in takšnega vprašanja ne bi smelo biti več«. Trije so se strinjali s to trditvijo, vendar s pogojem, da si vsak koroški Slovenec sam izbere, kako se počuti in kaj je. Res je, da so slovensko govoreči avstrijski državljani, in prav tako drži, da niso

pravi Slovenci, ker nimajo slovenskega državljanstva. Zaključili so, da so koroški Slovenci.

Med dejavnosti, ki so pomembne za ohranjanje slovenstva na Koroškem, štejejo kulturne prireditve, gledališke in pevske dejavnosti, športne dejavnosti in ohranjanje jezika kot takega. Nekdo je rekel: »Ne smeš se podrediti, v glavi moraš vedno imeti, da si Slovenec«. Vsi, razen enega udeleženca fokusne skupine, redno obiskujejo kulturne prireditve koroških Slovencev. Na prireditve gredo predvsem zaradi družbe. Izpostavili so, da če gredo na prireditev koroških Slovencev, poznajo praktično vse, na prireditvah večinskega prebivalstva pa skoraj nobenega. Tisti, ki študirajo, so poudarili, da je izjemno pomemben obstoj slovenskega kluba v Gradcu in na Dunaju. To naj bi bil edini prostor, kjer lahko med študijem govorijo slovensko. Slovenski klub je tisti, ki drži skupaj dvojezične študente. Kljub vsemu pa bi želeli imeti več zanimivih prireditev, ki bi bile bolj moderne. Vse kulturne prireditve so namreč narejene po istem principu, kar mladino dolgočasi. Kot otroci so vsi bili del kulturnih društev, predvsem gledališke skupine. Dva izmed udeležencev fokusne skupine pa še vedno sodelujeta v slovenskem pevskem zboru.

Manjšinske medije večina sicer spremlja, vendar jih ne uporablja pogosto. Novice ali Nedeljo prelistajo in preberejo članke iz svojega kraja. Zgroženi so nad slovničnimi napakami, ki se pojavljajo v časopisih. Pravijo, da ljudje, ki pišejo te časopise, ne znajo pisati pravilne slovenščine. Prav tako vsebina že omenjenih časopisov ni zanimiva. Pogrešajo bolj informativne medije. Vsi zelo pogosto uporabljajo internet in se povezujejo preko Facebook skupin. Na Facebook skupinah objavljajo različne dogodke. Omenili so tudi, da so manjšinske organizacije naredile internetni prireditveni koledar, nad katerim so navdušeni. Želeli bi si več internetnih časopisov v slovenščini.

Glede dvojezičnih napisov imajo različno mnenje. Vsi so se strinjali, da je bil proces izredno dolg in je vplival na njihovo življenje. Praktično celo odraščanje so spremljali dvojezično vojno. Iz tega sledi, da nekaterim dvojezični napisi ne pomenijo nič, saj je prišlo do te stopnje, ko jim je že vseeno. Celoten proces dvojezičnih napisov jim je šel na živce, ker so morali vsem nemško govorečim prijateljem razlagati, za kaj se gre. Le-ti pa

niso razumeli, za kaj se borijo. Pogovor je sklenil udeleženec fokusne skupine z naslednjimi besedami:

Table so simbol in te ne bodo naredile več Slovencev. Gre samo za toleranco naše politike, da bi vedeli, da smo prijatelji. Največ nam pomeni, da si Slovenec, ko sedi doma v družinskem krogu ali pa se s prijatelji pogovarjaš slovensko. Takrat se najbolj zavedaš. Ali pa če te nekdo zmerja, takrat postajaš vedno bolj močan. S tablami so dosegli že nekaj, in sicer, da je mladini vseeno.

Dogodkov, ki so zaznamovali njihovo življenje, je več. Najprej je to celoten proces dvojezičnih napisov. Sledi trenutek, ko je padla meja s Slovenijo. In nazadnje dvojezično šolanje, kjer so se vedno borili z nemško govorečimi. Prav tako so bili pogosto tarče opazk na avtobusu, ko so se peljali v šolo. Poudarili so, da jim ni bilo lahko v šoli. Fant, ki je hodil na tehniško srednjo šolo, kjer je bil edini Slovenec, je povedal, da se je zavedal pozitivnosti slovenstva šele takrat, ko so šli s šolo v Slovenijo. Sošolci so ga gledali z občudovanjem, ker je znal govoriti slovensko. Takrat je začutil svojo zavednost.

Glede prihodnosti slovenske narodne manjšine na Koroškem so optimistični. Pravijo, da so nove generacije bolj odprte za dvojezičnost, ker niso zaznamovane s preteklostjo. Vedno več staršev prijavlja svoje otroke k dvojezičnemu pouku. Vendar se pojavi dilema, koliko bodo dejansko otroci nemško govorečih staršev lahko v prihodnosti prispevali k strpnosti do manjšine. Obstoj manjšine je nujen tudi iz gospodarskega vidika, prav zato je pomembno, da se spodbuja slovenski jezik. Svoje znanje slovenščine bodo poskušali prenesti na svoje potomce.

PRILOGA H: Povzetek skupinskega pogovora fokusne skupine generacije Z

V fokusni skupini generacije Z sem se pogovarjala s šestimi otroci, ki so bili rojeni po letu 2001. Otroci so prihajali iz družin, kjer oba starša govorita slovensko, in iz družin, kjer govori slovensko le eden od staršev. Vsi otroci so se slovenskega jezika naučili govoriti doma. Tisti, ki prihajajo iz mešanih družin, doma govorijo oba jezika. Od tam, kjer prihajajo, večina njihove generacije (tj. generacija Z) ne zna več govoriti slovensko. Razen ene deklice, ki hodi na nemško šolo, vsi hodijo na dvojezične šole, kjer se družijo tudi s samo nemško govorečimi otroci.

Na vprašanje, v katerem jeziku se največ pogovarjajo s sošolci v šoli, so odgovorili, da mešajo slovenski in nemški jezik. S tistimi, ki govorijo oba jezika, se pogovarjajo več v slovenščini, in s tistimi, ki govorijo nemški jezik, samo v nemščini. Izjema je bila deklica, ki hodi na nemško šolo. Slednja ima več nemško govorečih prijateljev, kar je tudi razumljivo, glede na šolsko okolje, ki ga obiskuje. Obiskuje pa dodatni pouk slovenskega jezika.

Otroci imajo različne izkušnje z dvojezičnimi šolami. Na splošno velja tako, da pouk poteka v dveh jezikih. To pomeni, da snov poslušajo tako v nemščini kot v slovenščini. Takšen način učenja velikokrat vidijo kot dolgočasnega, ker isto snov poslušajo dvakrat. Prav tako imajo načeloma dva učitelja (enega za slovenski jezik in drugega za nemški jezik) oziroma enega dvojezičnega učitelja. Sistem na dvojezičnih šolah je lahko tudi tak, da imajo slovenski ali nemški dan/teden/mesec. To pomeni, da na primer cel teden vse predmete poslušajo v slovenščini in naslednji teden obratno. Menjava jezikov jim ne dela nobenih problemov. Vendar so si bili enotni v tem, da si snov veliko lažje zapomnijo v nemščini. K temu pripomore tudi dejstvo, da imajo več učbenikov v nemškem kot v slovenskem jeziku. Hkrati jim branje slovenskih knjig vzame veliko več časa, ker jih težje razumejo. Iz tega sledi, da jih večina raje bere nemške knjige. Prav tako otroci raje gledajo risanke v nemškem jeziku, saj jih imajo na izbiro veliko več kot v slovenskem jeziku. Kontrolne naloge lahko pišejo v slovenskem ali nemškem jeziku. Za jezik se odločijo naključno, odvisno od tega, v katerem jeziku so boljše predelali snov. Velikokrat se tudi zgodi, da zamenjajo besede v obeh jezikih, kar jim dela ne malo težav na preverjanjih. Mlajši otroci pravijo, da učitelji v šoli dajo prednost nemškemu jeziku, medtem ko so starejši otroci povedali, da imajo v šoli prednost v primerjavi z učenci, ki niso dvojezični.

V šolo jih vozijo starši oziroma živijo v internatu. Slednje velja predvsem za starejše otroke. Ker si starši želijo, da otroci po končani ljudski šoli nadaljujejo učenje slovenskega jezika, jih vpišejo v slovenske šole (npr. v slovensko gimnazijo v Celovcu), ki pa je lahko preveč oddaljena od njihovega domačega kraja, da bi se otroci vsak dan vozili v šolo. Tako so otroci že pri starosti 10 let primorani iti v internat. Nad življenjem v internatu se ne pritožujejo, vendar vsi radi pridejo za vikend domov. Otroci fokusne

skupine generacije Z hodijo na dvojezične šole v Celovcu, Brnci, Šentlenartu in Šempetru. Ena deklica pa obiskuje nemško šolo v Beljaku.

Negativnih izkušenj z govorjenjem slovenščine v šoli nimajo. Razen deklice, ki hodi na nemško šolo. Slednja pravi, da jo v šoli drugi otroci velikokrat zbadajo, ker zna tudi slovensko. So pa otroci omenili, da občutijo čudne poglede ljudi, če hodijo po mestu in govorijo slovenski jezik.

Na vprašanje, ali se v šoli pogovarjajo o manjšinski problematiki, so rekli, da se o tem zelo malo pogovarjajo. Glede dvojezičnih napisov ne vedo veliko. Večino informacij so pridobili iz okolja. O tej temi ne razmišljajo. Besede slovenstvo ne razumejo, vendar jo povezujejo s slovenskim jezikom. Ena deklica je kot slovenstvo omenila tudi slovenski narod.

Vprašala sem jih tudi, ali mislijo, da se Koroški Slovenci bojijo Nemcev. Rekli so, da se jih ne bojijo, vendar pa so Nemci tisti, ki so ljubosumni na to, da ne govorijo še enega jezika. Razlog naj bi bil predvsem v tem, da bodo tisti, ki govorijo oba jezika, lažje dobili službo.

Vsi vidijo dvojezičnost kot prednost. Pri vprašanju, kakšen je njihov materni jezik, pa je prišlo do dileme. Mlajši otroci namreč niso popolnoma razumeli, kaj je to materni jezik. Starejši otroci smatrajo slovenščino za njihov materni jezik, ker je to jezik, ki ga govorijo doma. Vsi so rekli, da bi svoje znanje slovenščine v prihodnosti radi prenesli na svoje otroke.

Medije koroških Slovencev dobro poznajo. Predvsem starejši radi pogledajo fotografije v časopisu Nedelja in Novice. Prav tako poznajo radio Agora in oddajo Dober dan Koroška. Vsi sodelujejo v kulturnih društvih koroških Slovencev. Nekateri pojejo, drugi igrajo na glasbila, spet tretji igrajo v gledališki skupini. Prav tako vsi hodijo v Cerkev, nekateri med njimi tudi ministrirajo. V Sloveniji so bili že vsi. En fantek ima tam sorodnike. Na vprašanje, katero je glavno mesto Slovenije, so vsi enoglasno odgovorili, da je to Ljubljana. Kot tradicionalno slovensko hrano vidijo kremšnite. Nobenega pa ne zanima študij v Sloveniji. Veliko raje bi odšli študirati v tujino ali v Gradec ali na Dunaj.